

Statens tilbud

Jordbruksforhandlingene

2009

9. mai 2009

Innhold

1	Innledning.....	9
2	Grunnlaget for jordbruksforhandlingene i 2009.....	10
2.1	St.meld. nr. 19 (1999-2000).....	10
2.2	Soria Moria-erklæringen.....	10
2.3	Stortingets behandling av tidligere jordbruksoppgjør.....	11
2.4	Den økonomiske politikken og utviklingen i norsk økonomi.....	12
3	Utviklingen i jordbruket.....	15
3.1	Innledning.....	15
3.2	Inntektsutviklingen for jordbruket.....	15
3.3	Lønnsutvikling for andre grupper.....	18
3.4	Kostnadsutvikling.....	19
3.5	Arealutviklingen.....	20
3.6	Utviklingen i sysselsetting i jordbruket.....	21
3.7	Strukturutvikling.....	22
3.8	Geografisk utvikling.....	22
3.9	Produksjons- og markedsutvikling.....	23
3.10	Overføringene til jordbruket.....	24
3.11	Nærings- og bygdeutvikling.....	25
3.11.1	Stiftelsen KSL Matmerk.....	26
3.11.2	Verdiskapingsprogrammet for matproduksjon (VSP mat).....	27
3.11.3	Fylkesvise bygdeutviklingsmidler (BU-midlene).....	28
3.11.4	Sentrale BU-midler.....	30
3.11.5	Utviklingsprogram for grønt reiseliv.....	31
3.11.6	Utviklingsprogram for innlandsfisk.....	31
3.11.7	Skogbruk og bioenergi.....	31
3.11.8	Utviklingstiltak for geit.....	34
3.11.9	Forskning.....	34
3.11.10	Andre utviklingstiltak i landbruket.....	34
3.11.11	Tilbakeførte reguleringsmidler.....	34
3.12	Likestilling og rekruttering.....	35
3.13	Miljø.....	35
3.13.1	Miljøstatus i jordbruket.....	36
3.13.2	Rullering av nasjonalt miljøprogram og regionale miljøprogram.....	37

3.13.3	Evaluering av den kommunale tilskuddsordningen Spesielle tiltak i jordbrukets kulturlandskap (SMIL-ordningen).....	37
3.13.4	Evaluering av Handlingsplanen for redusert risiko ved bruk av plantevernmidler.....	38
3.13.5	Klimaarbeidet.....	39
3.13.6	Resultater av miljøvirkemidler over jordbruksavtalen.....	40
3.14	Økologisk produksjon og forbruk.....	42
3.14.1	Markedsutvikling.....	43
3.14.2	Produksjonsutvikling.....	43
3.14.3	Annet.....	44
4	Foredling og omsetning.....	45
4.1	Innledning.....	45
4.2	Utviklingen i internasjonale matvaremarkeder.....	45
4.3	Prisutviklingen på matvarer.....	47
4.4	Industri og konkurranseforhold.....	49
4.5	Matpolitikk.....	50
4.5.1	Trygg mat av riktig kvalitet.....	50
4.5.2	Matmangfold.....	51
5	Importvernet og internasjonale forhold.....	53
5.1	WTO Landbruksavtalen.....	53
5.2	WTO-forhandlingene.....	54
5.3	MUL-import.....	55
5.4	Forholdet til EU/EUs landbrukspolitik.....	56
5.4.1	Innledning.....	56
5.4.2	Forhandlinger med EU.....	57
5.4.3	Forhandlinger om frihandelsavtaler.....	57
6	Hovedtrekk i tilbudet.....	58
6.1	Innledning.....	58
6.2	Grunnlagsmaterialet.....	60
6.3	Justeringsforhandlingene.....	62
6.4	Rammen.....	63
6.4.1	Oppbygging av rammen.....	63
6.5	Pris- og markedsordninger.....	66
6.6	Fordeling på priser og tiltak.....	67
6.6.1	Økning i målprisene.....	67
6.6.2	Endring i bevilgninger over avtalen.....	67

6.6.3	Utslag på referansebrukene	68
6.7	Andre hovedpunkter.....	69
6.7.1	Prioriterer grasbasert husdyrhold - distrikts- og strukturprofil	69
6.7.2	Næringsutvikling og rekruttering	70
6.7.3	Miljø og klimatiltak.....	70
6.7.4	Økologisk jordbruk	70
6.7.5	Direkte tilskudd og velferdsordningene	71
7	Nærmere om viktige politikkområder	72
7.1	Skadefondet for landbruksproduksjon	72
7.2	Landbrukets utviklingsfond	73
7.2.1	Økonomisk oversikt over fondet.....	73
7.2.2	Innvilgningsramme for Landbrukets utviklingsfond (LUF)	75
7.3	Næringsutvikling.....	77
7.3.1	Ekstraordinære investeringstiltak i landbruket.....	77
7.3.2	KSL Matmerk.....	77
7.3.3	Kompetanseprogrammet i landbruket (KIL).....	78
7.3.5	Verdiskapningsprogrammet for matproduksjon.....	79
7.3.6	Fylkesvise bygdeutviklingsmidler.....	81
7.3.7	Sentrale bygdeutviklingsmidler.....	82
7.3.8	Inn på tunet.....	82
7.3.9	Grønt reiseliv	83
7.3.10	Skogbruk og bioenergi.....	87
7.3.11	Utviklingstiltak for geit – Friskere geiter	88
7.3.12	Forskning	89
7.3.13	E-sporing	89
7.3.14	Beiteprosjektet	90
7.3.15	Fotråte – Prosjektet Friske føtter	90
7.3.16	Overføring til Samisk utviklingsfond (SUF).....	91
7.3.17	Ungdom/rekruttering/likestilling	91
7.3.18	Disponering av tilbakebetalte reguleringsmidler.....	92
7.4	Miljø.....	93
7.4.1	Miljømål i jordbruket	93
7.4.2	Miljøsatsing i tilbudet.....	93
7.4.3	Nasjonalt miljøprogram.....	94
7.4.4	Handlingsplan for redusert risiko ved bruk av plantevernmidler.....	95

7.4.5	Regionale miljøprogram.....	95
7.4.6	Virkemidler knyttet til husdyrgjødsel	98
7.4.7	Miljøvirkemidler over landbrukets utviklingsfond (LUF)	99
7.4.8	Grøfting	101
7.4.9	Ny naturmangfoldlov	102
7.5	Økologisk produksjon og forbruk	102
7.5.1	Økologisk kornproduksjon	103
7.5.2	Premieringsordningen for økologisk kjøtt.....	104
7.5.3	Kumelkkvoter	104
7.5.4	Generisk markedsføring av økologiske produkter	104
7.5.5	Utviklingsmidler.....	104
7.6	Korn	106
7.7	Melk	107
7.7.1	Prioritering av melkeproduksjonen	107
7.7.2	Kvoteordningen for melk	108
7.7.3	Prisutjevningsordningen for melk	109
7.7.4	Målpris på melk - prosent toll	110
7.8	Frukt, grønt og poteter	110
7.8.1	Tilskudd og målpriser for grøntsektoren.....	110
7.8.2	Epler til industriell foredling	111
7.8.3	Målprisordningen for frukt og grønnsaker	111
7.8.4	Alternativ anvendelse av potet	112
7.9	Kjøtt og egg.....	112
7.9.1	Markedsordningene for kjøtt og egg – Rapport fra arbeidsgruppe	112
7.9.2	Kompensasjon for kostnadsøkning i konsumeggproduksjon.....	115
7.9.3	Teknisk justering av målpris for svinekjøtt.....	115
7.9.4	Endring av soneangivelser for distriktstilskudd kjøtt.....	116
7.9.5	Utrangering av verpehøner – Nord-Norge	116
7.9.6	Frakttilskudd slakt	116
7.10	Produksjonstilskudd	117
7.10.1	Harmonisering av utmåling av produksjonstilskudd for samdrifter og andre foretak.....	117
7.10.2	Bunnfradrag	117
7.10.3	Beitetilskudd og tilskudd til dyr på utmarksbeite.....	117
7.10.4	Krav til beitetid, beitearealer og kompensasjon i forhold til pålegg og frivillige tiltak mot rovdyrtpap	118

7.10.5	Avgrensing i produksjonstilskudd for pensjonister	119
7.10.6	Arealtilskudd grovfôr	119
7.10.7	Pilot for bruk av husdyrregisteret ved utmåling av produksjonstilskudd	119
7.10.8	Digitalt markslagskart (DMK).....	120
7.11	Velferdsordninger	120
7.11.1	Tilskudd til avløsning ved ferie og fritid	120
7.11.2	Tilskudd til avløsning ved sykdom.....	122
7.11.3	Landbruksvikarordningen.....	123
7.11.4	Dispensasjon fra avhendingskravet ved søknad om tidligpensjon	123
7.11.5	Landbrukets HMS-tjeneste	123
7.12	Andre politikkområder	124
7.12.1	Tilskudd til dyreavl mm.	124
7.12.2	Finansiering av opplysningskontorene i landbruket.....	124
7.12.3	Norsk landbruksrådgiving	125
7.12.4	Birøkt	126
7.12.5	Eksportrestitusjon for kjøtt (XRK).....	126
8	Oversikt over postene på kapittel 1150 og 4150	127
8.1	Budsjettmessige forhold kapittel 1150.....	127
8.1.1	Innledning.....	127
8.1.2	Overførte beløp fra 2008 og omdisponering av bevilgninger i 2009	127
8.1.3	Post 50 Fondsavsetninger (mill. kroner)	129
8.1.4	Post 70 Markedsregulering (mill. kroner)	129
8.1.5	Post 73 Pristilskudd (mill. kroner)	129
8.1.6	Post 74 Direkte tilskudd (mill. kroner).....	130
8.1.7	Post 77 Utviklingstiltak (mill. kroner)	131
8.1.8	Post 78 Velferdsordninger (mill. kroner)	131
8.1.9	Kapittel 4150 Markedsordningen for korn (mill. kroner)	131

1 Innledning

Statens forhandlingsutvalg viser til Jordbrukets forhandlingsutvalgs arbeidsdokument av 28.04.08 og legger med dette fram statens tilbud i jordbruksforhandlingene i 2009. Tilbudet legges fram som grunnlag for videre forhandlinger.

For bevilgninger over statsbudsjettet omfatter forhandlingene kalenderåret 2010 og omdisponeringer innenfor rammen for 2009. Videre skal det forhandles om målpriser for perioden 01.07.09-30.06.10. Statens forhandlingsutvalg foreslår at enkelte mindre spørsmål av teknisk karakter avklares i forbindelse med gjennomgang av avtaleteksten for kommende periode.

I kapittel 2-5 gjennomgås det politiske grunnlaget og en del utviklingstrekk som bakgrunn for forhandlingene. Relevante deler av det politiske grunnlaget, St.meld. nr. 19 (1999-2000) og Stortingets behandling av denne, og Regjeringens Soria Moria-erklæring er også gjengitt i tilknytning til enkelte kapitler i dokumentet. Videre er Stortingets behandling av løpende jordbruksavtaler omtalt. Kapittel 6 gjengir hovedtrekkene i tilbudet og kapittel 7 går nærmere inn på noen sentrale politikkområder. Kapittel 8 omtaler ledige midler og forslag til disponering av disse, samt detaljerte forslag til bevilgninger på de enkelte tiltak i 2010.

2 Grunnlaget for jordbruksforhandlingene i 2009

2.1 St.meld. nr. 19 (1999-2000)

St.meld. nr. 19 (1999-2000) Om norsk landbruk og matproduksjon ble behandlet i Stortinget 09.05.00. I Innst. S. nr. 167 slutter flertallet i Næringskomiteen seg til hovedpunktene i meldingen. Det legges til grunn at jordbruksoppjøret skal baseres på de mål og retningslinjer som er trukket opp for landbrukspolitikken gjennom Stortingets behandling av St.meld. nr. 19. Meldingen legger vekt på landbrukets samlede bidrag til samfunnsnytte på kort og lang sikt. Det er lagt vekt på en helhetlig politikk som omfatter hele verdikjeden og betydningen av økt forbrukerorientering av mat- og landbrukspolitikken. I komiteens merknader heter det bl.a.:

”Komiteen mener landbruket i tråd med samfunnets behov skal:

- produsere helsemessig trygg mat av høy kvalitet med bakgrunn i forbrukernes preferanser
- produsere andre varer og tjenester med utgangspunkt i næringens samlede ressurser
- produsere fellesgoder som livskraftige bygder, et bredt spekter av miljø- og kulturgoder, og sikre en langsiktig matforsyning.

Komiteen vil understreke at sumvirkningen av landbrukets ulike funksjoner representerer næringens totale samfunnsnytte, og legger til grunn at en attraktiv landbruksnæring og aktiv matproduksjon over hele landet er et viktig grunnlag for å få løst sentrale samfunnsoppgaver på en god måte.

Komiteen mener norsk jordbruk både på kort og lang sikt skal bidra til å sikre forbrukerne en stabil og god matforsyning. Jordbruket skal produsere for å dekke etterspørselen etter varer det er naturlig grunnlag for å produsere i Norge, innenfor de til enhver tid gjeldende handelspolitiske rammer. Produksjonsmengden må tilpasses slik at markedet balanseres over tid. Maten skal produseres på en etisk akseptabel og økologisk og samfunnsmessig bærekraftig måte.

Komiteen understreker at landbruket er en langsiktig næring. Derfor er komiteen enig i at løpende produksjon er en forutsetning for forsyningssikkerheten på lang sikt, sammen med et vern om jordressursene som bidrar til å bevare produksjonsgrunnlaget. Komiteen peker på at internasjonale rammevilkår for handel med jordbruksvarer må ta høyde for nasjonal politikk for en langsiktig forsyningssikkerhet.

Komiteen vil peke på at en forbrukerorientering av matproduksjonen har flere sider. Virkemidler som bidrar til god matforsyning og trygge matvarer må fortsatt videreutvikles... Komiteen vil samtidig understreke at økt utvalg, et velfungerende marked og lavere matvarepriser er viktige elementer i en orientering mot forbrukerinteressene. Komiteen viser i den forbindelse til behovet for differensierte matpriser ut fra betalingsvilligheten til ulike kundegrupper for et differensiert produktspekter... Komiteen vil peke på betydningen av reell konkurranse både i næringsmiddelindustrien og i detaljhandelen.

Komiteen legger til grunn at norsk landbruks bidrag til bosetting og sysselsetting i distriktene forutsetter livskraftige driftsenheter og attraktive arbeidsplasser i næringen... Komiteen ønsker å videreføre et desentralisert jordbruk med en variert bruksstruktur som alternativ til en mer industrialisert næring. Hensynet til dyrevern og dyrehelse må vektlegges når kravet om mer effektive driftsformer vurderes.”

2.2 Soria Moria-erklæringen

I Soria Moria-erklæringen heter det om landbruksområdet innenfor næringspolitikken:

”Landbruket spiller en viktig rolle for bosetting og sysselsetting i store deler av landet. Landbruket i Norge har flere funksjoner: produsere trygg mat og sikre matforsyningen og samtidig bidra til sysselsetting og

bosetting over hele landet. Landbruket er mangfoldig og omfatter jordbruk, skogbruk, beitebruk og reindrift, og den er viktig også for næringer som reiseliv, kultur og næringsmiddelindustri. Norsk matjord er en begrenset ressurs som det er et nasjonalt ansvar å ta vare på for våre etterkommere. Målet er å opprettholde et levende landbruk over hele landet.

Regjeringen vil:

- Sikre utøvere i landbruket inntektsutvikling og sosiale vilkår på linje med andre grupper.
- Videreføre markedsordningene. Samvirkets rolle som markedsregulator skal sikres.
- Sikre et landbruk med en variert bruksstruktur over hele landet. Strukturprofilen må styrkes.
- Kanaliseringspolitikken skal opprettholdes og driftstilskuddsordningen gis en klarere distriktsprofil. Virkemiddelbruken må stimulere til økt beiting med husdyr for å kunne opprettholde et åpent kulturlandskap.
- Gi velferdsordningene en spesiell prioritet gjennom forslag til bedre avløserordninger og sikring av ferie og fritidsmuligheter.
- Prioritere bønder som henter en vesentlig del av sysselsetting og inntekt fra gården og fra annen primærnæringsvirksomhet.
- Ha en totalgjennomgang av WTO-forhandlingenes konsekvenser for norsk landbrukspolitik. I en nær dialog med næringen vil vi legge grunnlaget for utforming av virkemidler i tråd med Stortingets mål for landbrukspolitikken og internasjonale forpliktelser.
- Ha et sterkt importvern for innenlandsk landbruksproduksjon.
- Det er ikke grunnlag for nye innrømmelser under artikkel 19 i EØS-avtalen så lenge de pågående forhandlingene i WTO foregår.
- Videreutvikle verdiskapingsprogrammene for mat, trevirke og reindrift, og stimulere til utvikling av nisjeprodukter, satse på bygdeutviklingstiltak og bioenergi og utvikle en ny politikk for fjellområdene.
- Bidra til å øke videreføringen av norske trevarer, og videreutvikle en nasjonal skogpolitikk, der staten tar et medansvar for planting og ungsogpleie. De økonomiske støtteordningene til skogbruket skal forbedres.
- Utrede en gunstig låneordning i forbindelse med etablering innen landbruket slik at generasjonsskifte og rekruttering kan sikres bedre.
- At det skal være et mål at 15 prosent av matproduksjonen og matforbruket i 2015 skal være økologisk.
- Prioritere dyrevelferd og bedre kapitaltilgangen i næringen slik at nye krav til dyrevelferd og fornyelse av driftsapparatet kan imøtekommes. Ordninger må utformes på en slik måte at man samtidig ivaretar målet om mangfold og variasjon i bruksstørrelse.
- At Mattilsynet i større grad skal finansieres av offentlige midler med bakgrunn i at det oppfyller en offentlig kontrollfunksjon.
- At bøndernes rett til å bruke formeringsmateriale fra egen avling ikke skal svekkes.”

Erklæringen omfatter spørsmål både innenfor og utenfor jordbruksavtalens ansvarsområde.

2.3 Stortingets behandling av tidligere jordbruksoppgjør

Ved behandlingen av jordbruksoppgjøret i 2006 (Innst. S. nr. 236 (2005-2006)), uttalte et flertall bestående av medlemmene fra Arbeiderpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet:

”Dette flertallet imøteser det videre arbeidet med tiltak for å nå målene i regjeringserklæringen. Dette flertallet vil peke på at årets oppgjør er starten på en kursendring i landbrukspolitikken. Årets oppgjør må ses i sammenheng med behandlingen av innretningen på kommende års jordbruksoppgjør.”

Flertallet i komiteen, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet, uttalte at de:

”legg stor vekt på å ha ein matproduksjon som tek omsyn til matsikkerhet, lokale tradisjonar og naturgrunnlaget. For å sikre nasjonal matsikkerheit er det viktig å halde oppe evnen til matproduksjon i norsk jordbruk. Vidare er eit aktivt landbruk i alle delar av landet eit viktig virkemiddel for å oppretthalde hovudtrekka i det busetnadsmønster vi har i dag. Fleirtalet vil leggje til rette for ein variert bruksstruktur som både tek omsyn til tradisjonelle familiebruk og gir høve til ulike formar for samarbeid. Saman med eit aktivt jordbruk, vil fleirtalet leggje til rette for ein livskraftig næringsmiddelindustri.”

Ved behandlingen av jordbruksoppgjøret i 2007 (Innst. S. nr. 285 (2006-2007)), uttalte et flertall i næringskomiteen, alle med unntak av medlemmene fra Fremskrittspartiet og Høyre:

”... konstaterer at partane i den framforhandla avtala var samde om at jordbruket skal ha ei nivåheving i inntektene, ut over lik prosentvis vekst, på 475 mill. kroner. Samla ramme på 975 mill. kroner legg til rette for ei inntektsauke på om lag 10 %, eller vel 17.000 kroner per årsverk, frå 2007 før oppgjeret til 2008, når verdien av auka nytting av jordbruksfrådraget er inkludert.

Eit anna fleirtal, medlemene frå Arbeidarpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet, vil streke under at ei slik inntektsauke er ei oppfølging av Soria Moria-erklæringa, der det mellom anna heiter: « Regjeringa vil sikre utøvere i landbruket inntektsutvikling og sosiale vilkår på linje med andre grupper.» Dette fleirtalet er samd i dette.”

Ved behandlingen av jordbruksoppgjøret i 2008 (Innst. S. nr. 320 (2007-2008)), uttalte en samlet næringskomité:

”Komiteen viser til at eit aktivt landbruk over heile landet har som føresetnad at jordbruksdrifta har ei tilstrekkeleg lønsemd i eit mangfald av produksjonar og bruksstorleikar. Det er viktig at det blir gjeve eit økonomisk grunnlag som gjer det interessant å drive i ulik skala og i ulike produksjonar. Komiteen vil sikre bøndene stabile og pårekelege rammevilkår, og høve til same utvikling i inntekt som andre.”

Komiteen uttalte vidare:

”Komiteen viser til at jordbruket, i tillegg til å produsere mat, også medverkar til å produsere fellesgoder som livskraftige og levande bygder og eit breitt spekter av miljø- og kulturgoder. Eit levande og variert landbruk over heile landet vil òg medverke til å oppretthalde eit ope kulturlandskap.”

Vidare uttalte et flertall i næringskomiteen, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet:

”... har merka seg at jordbruksoppgjeret i år fører vidare den kursendringa i landbrukspolitikken som Regjeringa byrja gjennom avtala i 2006, m.a. ved å leggje til rette for ei klar nivåheving i inntekta. Fleirtalet er glad for at Regjeringa med dette følgjer opp lovnadene frå Soria Moria-erklæringa, der det går fram at "Regjeringa vil sikre utøvarar i landbruket inntektsutvikling og sosiale vilkår på linje med andre grupper". Vidare heiter det at "Regjeringa vil sikre et landbruk med en variert bruksstruktur over hele landet" og at "strukturprofilen må styrkes.

2.4 Den økonomiske politikken og utviklingen i norsk økonomi

Utviklingen i norsk økonomi

Etter flere år med sterk vekst, fikk vi en klar avdemping i aktiviteten i norsk økonomi i 2008. Omslaget må bl.a. ses i sammenheng med problemene i de internasjonale finansmarkedene og den svært svake utviklingen i verdensøkonomien. Arbeidsledigheten i Norge er nå på vei opp, mens sysselsettingen viser tegn til nedgang. Regjeringen anslo i januar i år nullvekst i norsk økonomi i 2009. Utviklingen i nasjonal og internasjonal økonomi ser nå ut til å bli betydelig svakere enn tidligere antatt. Norges Bank og Statistisk sentralbyrå anslår i sine siste prognoser negativ vekst i inneværende år. Regjeringen vil

komme med nye anslag den 15. mai i forbindelse med framleggelsen av Revidert nasjonalbudsjett 2009.

Den sterke oppgangskonjunkturen i årene 2004-2007 gav seg etter hvert utslag i meget lav arbeidsledighet. Som følge av det stramme arbeidsmarkedet har lønns- og kostnadsveksten tiltatt de siste årene. Det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene (TBU) anslår veksten i gjennomsnittlig årslønn i Norge til 6,0 pst. i 2008, den høyeste siden 1998. Utsikter til svakere økonomisk vekst og høyere arbeidsledighet trekker i retning av at lønnsveksten vil avta framover. Årets inntektsoppgjør er et mellomoppgjør. Så langt er det oppnådd enighet mellom LO og NHO og mellom LO og HSH om en lønnsvekst i 2009 innenfor rammer på 3,6 pst. årslønnsvekst.

Den underliggende prisveksten økte fram til i fjor høst. I oktober var tolv månedersveksten i konsumprisene justert for avgiftsendringer og utenom energivarer (KPI-JAE) på hele 3,3 pst. Et markert fall i de internasjonale råvareprisene og svakere vekst i økonomien har imidlertid bidratt til at den underliggende prisveksten har avtatt det siste halve året, til en tolv månedersvekst i KPI-JAE på 2,7 pst. i mars.

Norges Bank økte styringsrenten gradvis fram til i fjor sommer, da renten nådde 5¾ pst. Som følge av de svekkede utsiktene for den økonomiske veksten og inflasjonen, har Norges Bank redusert styringsrenten med 3¾ prosentpoeng siden oktober i fjor. Styringsrenten er nå 2 pst., og Norges Bank anslår at den vil bli ytterligere senket til om lag 1 pst. i 4. kvartal i år.

Kronen svekket seg med 18 pst. gjennom andre halvår i fjor, målt ved konkurransekursindeksen. Hittil i år har mye av kronesvekkelsen blitt reversert, og kronen er nå 9 pst. høyere enn ved starten av året.

Den økonomiske politikken

Regjeringen legger handlingsregelen til grunn for budsjettpolitikken. Handlingsregelen er en plan for jevn og gradvis økning i bruken av petroleumsinntekter over statsbudsjettet, om lag i takt med utviklingen i realavkastningen av Statens Pensjonsfond – Utland. Samtidig skal bruken av petroleumsinntekter det enkelte år tilpasses konjunktursituasjonen, slik at budsjettpolitikken kan brukes til å stabilisere den økonomiske utviklingen. Ettersom det var utsikter til en avdemping i norsk økonomi, la Regjeringen i fjor høst – i tråd med handlingsregelen – fram et ekspansivt budsjett. Avdempingen i norsk økonomi ble mer markert enn tidligere antatt som følge av den internasjonale finanskrisen og tilbakeslaget i verdensøkonomien. For å dempe virkningen av dette på norsk økonomi og arbeidsløshet, la Regjeringen 26. januar fram en finanspolitisk tiltakspakke. Tiltakspakken innebærer at budsjettet for 2009 nå framstår som meget ekspansivt både i historisk og internasjonal sammenheng. Budsjettimpulsen er den kraftigste stimulansen til norsk økonomi som er blitt gitt i noe enkeltår på over 30 år.

I tillegg til en ekspansiv finanspolitikk har Regjeringen iverksatt en rekke andre tiltak for å støtte norsk næringsliv og husholdninger mot konsekvensene av den internasjonale økonomiske krisen:

- I oktober i fjor sluttet Stortinget seg til Regjeringens forslag om en bytteordning, der bankene får låne statspapirer i bytte mot obligasjoner med fortrinnsrett. Bankene kan bruke statspapirene som sikkerhet for lån, eller de kan selge dem i markedet. Dette tiltaket bidrar til å bedre bankenes likviditetssituasjon, og dermed til at det blir lettere for bedrifter og husholdninger å få lån.
- I februar vedtok Stortinget Regjeringens forslag om opprettelse av Statens obligasjonsfond og Statens finansfond, hver med en ramme på 50 mrd. kroner. Statens

obligasjonsfond skal investere i norske obligasjoner, mens Statens finansfond skal tilby kjernekapital til norske banker for å bedre deres utlånskapasitet. Fondene vil dermed bidra til bedret kreditttilførsel til norske bedrifter og husholdninger.

- For å avhjelpe situasjonen i næringslivet har Regjeringen økt rammene til Garantiinstituttet for eksportkreditt (GIEK) og Innovasjon Norge. Som støtte til eksportrettet næringsliv har Regjeringen inngått avtale om lån til Eksportfinans på 50 mrd. kroner.

Regjeringen fører en politikk som bygger på rettferdighet og fellesskap. Basert på den nordiske modellen vil Regjeringen fornye og utvikle de offentlige velferdsordningene og bidra til et arbeidsliv der alle kan delta. Regjeringen vil legge til rette for økt verdiskaping og for utvikling over hele landet innenfor rammer som sikrer at kommende generasjoners muligheter for å dekke sine behov ikke undergraves. Dette krever en ansvarlig politikk med vekt på natur- og miljøhensyn, en langsiktig forvaltning av nasjonalformuen, et bærekraftig pensjonssystem og en sterk offentlig sektor. Alle disse delene må virke sammen for at vi skal klare å nå disse målene.

3 Utviklingen i jordbruket

3.1 Innledning

Dette kapitlet belyser utviklingen i jordbruket i forhold til de mål og retningslinjer Stortinget har trukket opp. Det er ikke mulig å avlese virkningene av den løpende politikken i utviklingen fra år til år. Virkningen av endringer i virkemiddelbruken vil først vise seg over tid. Videre vil det i de fleste sammenhenger ikke være mulig å vurdere utviklingen i relasjon til enkeltvirkemidler, da utviklingen i jordbruket må vurderes i forhold til den helhetlige virkemiddelbruken.

Budsjettnemnda for jordbruket (BFJ) har som hovedoppgave å legge fram og bearbeide et grunnlagsmateriale for jordbruksoppgjøret. Materialet består av følgende tre rapporter:

- Totalkalkylen for jordbruket: Jordbrukets totalregnskap og budsjett. Beregningene viser registrerte og normaliserte tall for inntekter, kostnader, arbeidsforbruk og vederlag til arbeid og egenkapital.
- Referansebruksberegninger for jordbruket: Beregningene er basert på NILFs Driftsgranskninger og brukes til å vurdere utslag av et oppgjør for ulike produksjoner, distrikter og bruksstørrelser.
- Resultatkontrollen for gjennomføringen av landbrukspolitikken: Her rapporteres det om utviklingen innenfor sentrale områder.

For mer utfyllende statistikk vises det til disse publikasjonene.

3.2 Inntektsutviklingen for jordbruket

Inntektsutviklingen for jordbruket vurderes med utgangspunkt i normaliserte regnskaper i Totalkalkylen. Den omfatter inntekter fra tradisjonelt jord- og hagebruk, og inkluderer strukturendringer. For jordbrukere som selvstendig næringsdrivende er det mange forhold, også utenfor forhandlingene, som påvirker inntektene det enkelte år. Høykonjunkturen har blitt avløst av en internasjonal finans-/økonomikrise. Det har bl.a. gitt store endringer i rentene og variasjon i valutakurser, og det påvirker etterspørselen og utviklingen i prisene. Den internasjonale matkrisen har også påvirket norsk jordbruk, spesielt i form av meget stor prisøkning på gjødsel og prisøkning på fôrråvarer, selv om norsk matsektor og norske forbrukere i større grad enn i de fleste land er skjermet mot de store svingningene internasjonalt. Budsjettnemnda understreker derfor at det er større usikkerhet enn normalt i budsjettet for 2009.

Årets materiale viser en betydelig økning i driftskostnadene i jordbruket, spesielt i 2008, men også i 2009, knyttet til gjødsel og kraftfôr. Allikevel øker resultatmålet "Vederlag til arbeid og egenkapital" i budsjettet for 2009, særlig som følge av betydelig rentefall fra 2008 til 2009.

Tabell 3.1 viser utviklingen i vederlag til arbeid og egenkapital fra 2007 til budsjetterte tall for 2009 i følge Budsjettnemndas normaliserte regnskaper. Det presiseres at beregnet resultatmål i Totalkalkylen er ikke fullt ut sammenlignbart mellom beregningsår, pga. revisjon av dataserier når nytt datagrunnlag foreligger.

Tabell 3.1 Utviklingen i inntekter og kostnader, samt vederlag til arbeid og egenkapital i flg. Budsjettnemndas normaliserte regnskaper.

	2007	2008	2009	07/08 Endring	08/09 Endring
Produksjonsinntekter	22 594	24 057	24 831	6,5 %	3,2 %
Direkte tilskudd	8 818	9 124	9 551	3,5 %	4,7 %
Sum inntekter, mill. kr.	31 412	33 181	34 381	5,6 %	3,6 %
Driftskostnader	14 254	15 782	16 783	10,7 %	6,3 %
Kapitalkostnader, ekskl. renter	5 997	6 388	6 554	6,5 %	2,6 %
Sum kostnader, ekskl. renter, mill. kr.	20 252	22 170	23 337	9,5 %	5,3 %
Realrente på lånt kapital, mill. kr.	1 201	1 542	516	28,4 %	-66,5 %
Vederlag arbeid og egenkapital, mill. kr.	9 960	9 469	10 529	-4,9 %	11,2 %
Antall årsverk	61 400	59 800	58 200	-2,6 %	-2,7 %
Vederlag arbeid og egenkapital, kr. pr. årsverk	162 200	158 300	180 900	-2,4 %	14,3 %
Verdi skatteordning, kr. pr. årsverk	20 200	21 500	21 700	6,4 %	0,9 %
Totalt, kr. pr. årsverk	182 400	179 800	202 600	-1,4 %	12,7 %

Kilde: Budsjettnemnda for jordbruket

Inkludert virkningen av jordbruksfradraget økte inntektene med 24 600 kroner per årsverk fra 2006 til 2007, eller over 15 pst. Det er en større vekst enn lagt til grunn for oppgjøret i 2007 og skyldes bl.a. produksjons- og etterspørselsøkning, bedre markedsbalanse i svineholdet og stor utbetaling av utbytte på melkeprisen fra TINE Industri.

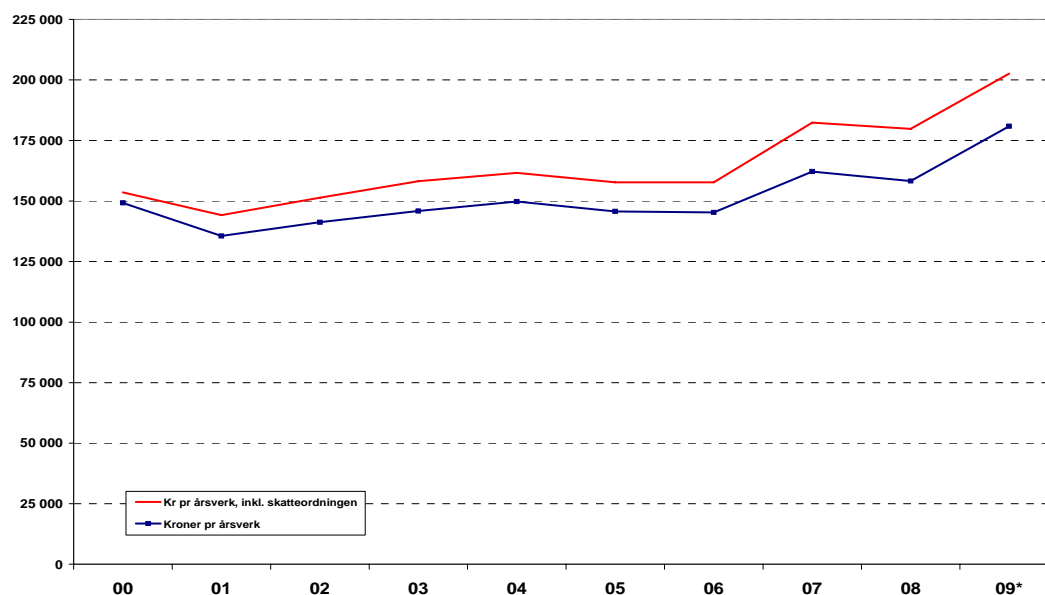
Årets beregninger viser en inntektsnedgang fra 2007 til 2008 på 1,4 pst., eller 2 600 kroner per årsverk. 2008 ble dårligere enn forutsatt i fjor, bl.a. som følge av uforutsett stor vekst i rente,- energi- og kraftfôrkostnadene. I tillegg økte inntektene fra melkeproduksjon vesentlig mindre enn budsjettert.

Fra 2008 til 2009 budsjetteres det med en inntekstøkning på 12,7 pst., tilsvarende 22 800 kroner per årsverk. Det budsjetteres en reduksjon i produksjonen og en brutto prissvikt i forhold til målpris på vel 200 mill. kroner, samtidig som kraftfôr og spesielt gjødselkostnadene øker sterkt. Det er særlig en reduksjon i normalisert realrentekostnad på over 1 mrd. kroner som bidrar til inntektsøkningen. Fjorårets avtale skulle, iht. protokollen, legge til rette for en inntektsvekst i 2009 på om lag 22 000 kroner, i forhold til 2008 før oppgjør.

Årets normaliserte totalregnskap viser en gjennomsnittlig inntektsøkning per årsverk på om lag 2,8 pst. per år for de siste 10 regnskapsår (t.o.m. 2009), og 2,4 pst. i siste 5-årsperiode, når effekten av jordbruksfradraget er inkludert. Dette er lavere tall enn fjorårets Totalregnskap viste. Inntektsvariasjon mellom år gjør at gjennomsnittet påvirkes relativt betydelig av hvilke år som inngår i beregningen. Økningen for andre grupper har vært 4,5 pst. per år de siste 5 årene.

Både i 2007 og i første halvdel av 2008 har etterspørselen økt og gitt rom for volum- og prisvekst for flere viktige jordbruksprodukter. Produksjonsvolumet i jordbruket økte med 1,9 pst. i 2008, men i 2009 budsjetteres BFJ med en reduksjon i produksjonen på 1,3 pst. Produsentprisene økte med 6,3 pst. i 2008 og budsjetteres opp med 3,6 pst. i 2009. Samtidig øker produksjonskostnadene, som omtales i kapittel 3.4.

Figur 3.1 viser vederlag til arbeid og egenkapital etter normaliserte regnskaper i Totalkalkylen med og uten inntekstvirkningen av jordbruksfradraget. BFJ anslår at jordbruksfradraget i 2009 har en samlet verdi tilsvarende 1,3 mrd. kroner i inntekt før skatt.

Figur 3.1 Sektorens inntekt per årsverk f.o.m. 2000, med og uten virkning av jordbruksfradrag ved skatteligningen. Normalisert regnskap.

*) Budsjett

Kilde: Budsjettnemnda for jordbruket

Inntekter, kostnader og arbeidsforbruk knyttet til skogbruk og en del tilleggsnæringer er ikke med i Totalkalkylen, med unntak av kjøreinntekter for maskiner som er kostnadsført i totalregnskapet. Totalkalkylens normaliserte regnskaper gir derfor ikke et fullstendig bilde av utviklingen i landbruksbefolkningens samlede næringsinntekter.

Totalkalkylen er et sektorregnskap for selvstendig næringsdrivende og, kan ikke ha, samme presisjonsnivå som lønnsstatistikk. I tillegg kan revisjon av dataserier og beregningsprinsipper gjøre at både beregnet inntektsnivå og inntektsutvikling endres mellom beregningsår. Til årets beregninger er det mindre endringer, knyttet til energiforbruk og blomster.

Referansebrukene

Tabell 3.2 viser Budsjettnemndas beregninger av vederlag til arbeid og egenkapital per årsverk for referansebrukene i årene 2007 til 2009.

Tabell 3.2 Vederlag til arbeid og egenkapital pr. årsverk på referansebrukene. Inntektsverdi av jordbruksfradraget ved ligningen er lagt til. Kroner og prosentvis endring.

	2007	2008	2009	07/08	08/09	07/09
Melk og storfeslakt, 19 årskyr	229 500	221 700	237 800	-3 %	7 %	4 %
Korn, 336 dekar korn	200 100	230 300	201 900	15 %	-12 %	1 %
Sau, 133 vinterfôra sau	154 500	185 600	203 200	20 %	9 %	32 %
Melkegeit, 82 årsgeiter	210 100	211 900	233 600	1 %	10 %	11 %
Svin og korn	376 800	376 900	371 300	0 %	-1 %	-1 %
Egg og planteprodukter	227 400	180 600	228 500	-21 %	27 %	0 %
Poteter og korn	194 400	211 800	183 500	9 %	-13 %	-6 %
Storfeslakt/ammeku, 17 ammekyr	115 800	112 300	138 100	-3 %	23 %	19 %
Frukt/bær og sau	215 700	258 600	271 500	20 %	5 %	26 %
Fjørfekjøtt og planteprodukter	374 900	402 800	373 300	7 %	-7 %	0 %
Økologisk melk/storfeslakt, 19 årskyr	218 200	215 500	242 300	-1 %	12 %	11 %

Kilde: Budsjettnemnda for jordbruket

Gjennomsnittlig var inntektsvekst for alle referansebruk grovt regnet lik null i 2008. Brukene med korn, sau og frukt/bær og sau viser relativt sett den største økningen. Bruk med sau skiller seg ut med en inntektsvekst på 20 pst. i 2008.

For 2009 viser beregningene en inntektsvekst på i underkant av 6 pst. i gjennomsnitt. Bruk med egg og planteprodukter og ammekyr har den største utviklingen på hhv. 27 og 23 pst., mens bruk med poteter og korn og bare korn har den dårligste utviklingen (-13 og -12 pst.).

For toårsperioden under ett viser referansebrukene svakere inntektsutvikling enn normaliserte regnskaper. En viktig forklaring ligger i at avskrivningene i NILFs driftsgranskinger beregnes etter historiske kostnader og at lånt kapital godtgjøres med betalt nominell rente. I Totalkalkylen inflasjonsjusteres kapitalsaldoen før beregning av kapitalslit og lånt kapital godtgjøres med normalisert realrente. Det gir ulik utvikling mellom enkeltår. Samtidig er inntektsnivået høyere i referansebrukene. Det henger også sammen med at deltagerbrukene er rekruttert blant de 60 pst. av jordbruksforetakene som har størst driftsomfang.

Som tidligere år, er inntektsnivået i regnskapsåret 2007 lavest for referansebrukene med sau og ammeku, men saueholdet nærmer seg gjennomsnittet vesentlig i 2008 og 2009. Inntektsnivået for referansebruket med økologisk melkeproduksjon ligger om lag på høyde med øvrige bruk med noenlunde tilsvarende driftsomfang.

3.3 Lønnsutvikling for andre grupper

Tabell 3.3 viser lønnsutviklingen fra 2007 til 2008, samt for perioden 1998-2008 for to grupper i samfunnet. Tallene er hentet fra Det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene og Statistisk sentralbyrå. Inntektsutviklingen for selvstendige næringsdrivende er ikke tatt med. Det statistiske materialet er svakere for næringsdrivende og vil normalt svinge mer enn for andre.

Tabell 3.3 Årslønnsvekst i prosent for alle grupper og for to hovedgrupper av lønnsnettaker

	Gjennomsnitt		Gjennomsnitt		Vekst 2007- 2008
	I alt 1998- 2008	per år 1998-2008	I alt 2003- 2008	per år 2003-2008	
Årslønn ¹ alle grupper			24,3	4,5	6,0
Årslønn ¹ NHO-bedrifter i industrien, arbeidere og funksjonærer	52,4	4,8	26,0	4,7	6,3
Årslønn ² offentlig forvaltning			24,5	4,5	6,5
Lønn ³ pr. normalårsverk ⁴	61,2	4,9	27,0	4,9	5,7

¹ Den samlede lønn (ekskl. overtidsgodtgjørelse) en lønnstaker vil oppnå i løpet av et år, dersom vedkommende har utført ett fullt normalt årsverk. Det forutsettes at det gis full lønn under ferie, sykefravær, permisjoner mv.

² Ekskl. helseforetakene.

³ Lønn ekskl. arbeidsgiveravgift. Dette innebærer lønn inkl. overtidsgodtgjørelse, naturallønn og sosiale ytelser som lønnstakerne mottar.

⁴ Summen av antall heltidsansatte og deltidsansatte omregnet til heltid (SSB).

Kilde: Det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene og Statistisk sentralbyrå

3.4 Kostnadsutvikling

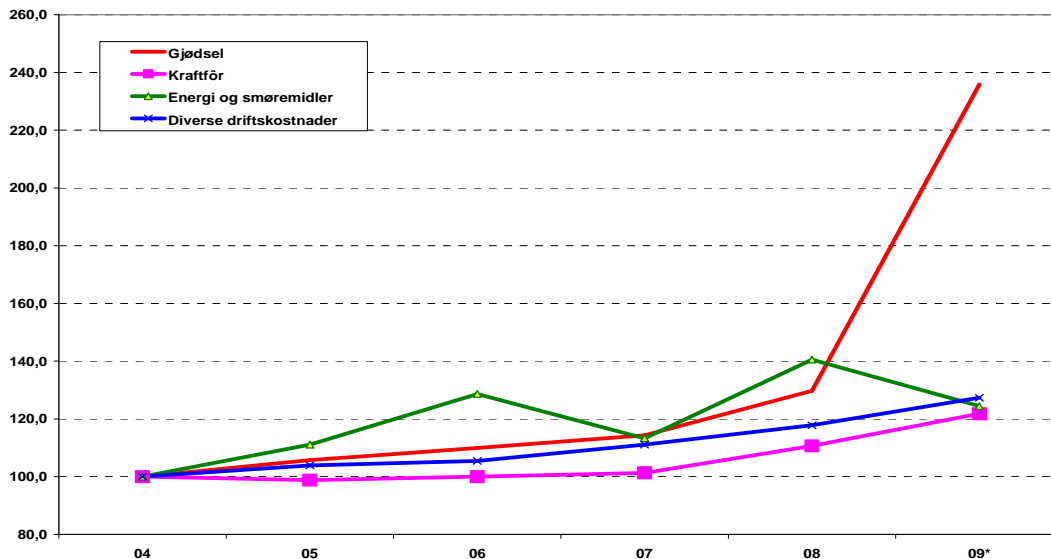
Som det går fram av tabell 3.1, har kostnadene, ekskl. renter, i følge Budsjettmemnda, økt med nesten 3,1 mrd. kroner fra 2007 til 2009. Økningen er fordelt med 9,5 pst. i 2008 og 5,3 pst. i 2009. I 2008 var kostnadsveksten høy for de fleste poster, men spesielt for kraftfôr (14,5 pst.), energi (vel 21 pst.), gjødsel (9 pst.) og kapitalkostnader, inkl. renter, som økte med 10,2 pst. Kostnadsendringene inkluderer både volum- og prisendringer.

For gjødsel og kraftfôr har kostnadsøkningen fortsatt. For 2009 budsjetteres BFJ nå med en kostnadsøkning for gjødsel og kalk på vel 600 mill. kroner (46 pst.) og vel 460 mill. kroner (8 ½ pst.) for kraftfôr. Økningen på disse postene kan ses i sammenheng med den internasjonale matkrisen og prisøkning internasjonalt.

Den meget sterke prisøkningen på gjødsel har gitt tilpasninger hos produsentene, med redusert og utsatt kjøp og sterk dreining i retning av rimeligere, mer ensidige N-gjødselslag. Budsjettmemnda har budsjettert med en reduksjon i totalt handelsgjødselforbruk på 12 pst. for 2008-2009-sesongen, som regnskapsføres på kalenderåret 2009. Endret innkjøp gjør at reduksjonen i tilført mengde nitrogen i handelsgjødsel bare reduseres med 4,4 pst. Signaler tyder på at gjødselkjøpet reduseres mer i husdyrområdene enn i områder med mindre husdyr.

Som følge av de endrede tilpasningene er kostnadsøkningen fra 2008 til 2009 nå beregnet å bli vel 300 mill. kroner lavere enn det anslaget som lå til grunn for justeringsforhandlingene mellom jordbruksavtalepartene som ble avsluttet 9. januar 2009. Store endringer i kjøpsmønster og forventninger om vesentlig prisreduksjon gjør at kostnadsanslaget for 2009 fortsatt er usikkert.

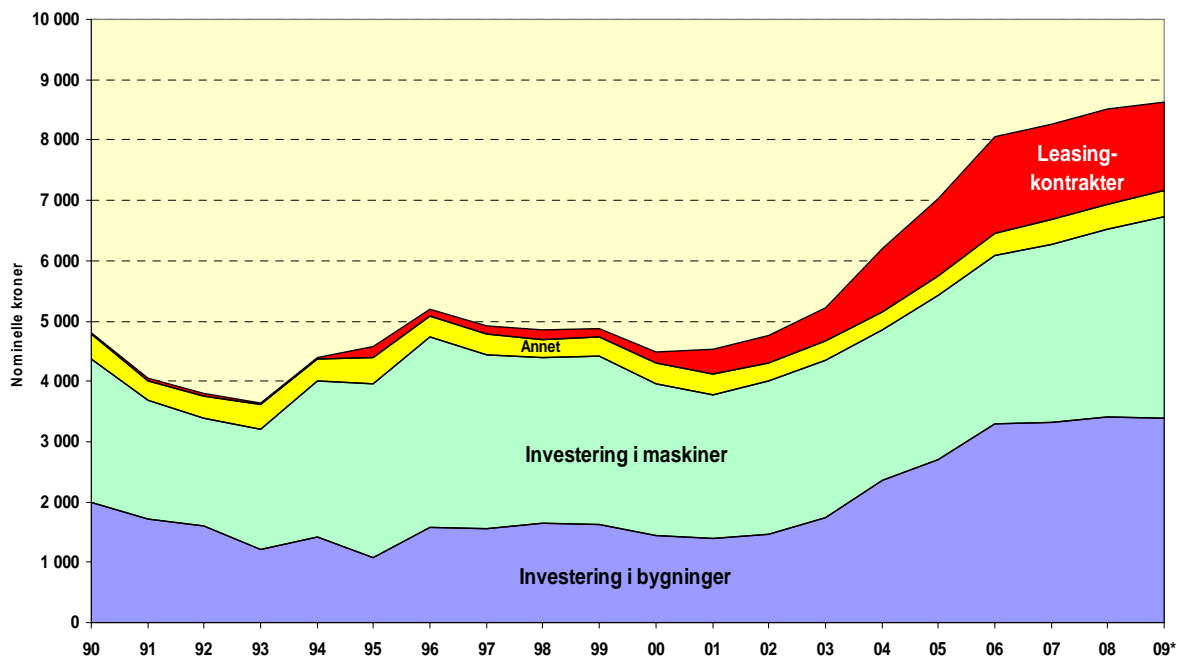
Prisene på kraftfôr øker også vesentlig. Budsjettmemnda har beregnet en økning i gjennomsnittsprisene i 2008 og 2009 på hhv. 9,2 og 10,2 pst., eller nesten 1,2 mrd. kroner i toårsperioden. Prisutviklingen på sentrale driftsmidler er gjengitt i figur 3.2.

Figur 3.2. Prisutvikling på sentrale driftsmidler. Indekser, 2004=100.

Kilde: Budsjettnemnda for jordbruket

Figur 3.3 viser at bruttoinvesteringene i nominelle verdier har økt med om lag 90 pst. siden 2000. Volumveksten i investeringene er på nesten 34 pst. Inngåtte leasingkontrakter, ekskl. rentene, er da inkludert. På grunn av svak krone øker prisen på importert kapitalutstyr også i 2009. Samtidig øker gjeldsmassen til om lag 41 mrd. kroner i 2009.

Figur 3.3 Utvikling i bruttoinvesteringer. Løpende kroner.

Kilde: Budsjettnemnda for jordbruket

3.5 Arealutviklingen

I perioden 1989-1999 økte det registrerte jordbruksarealet med 4,4 pst. Denne utviklingen har senere flatet ut, og i perioden 1999-2008 er det estimert en reduksjon i totalt jordbruk-

sareal på ca 1,4 pst., jf. tabell 3.4. Registrert totalareal var på sitt høyeste i 2001 og er siden da redusert med om lag 2 ¼ pst. Nedgangen i jordbruksareal skyldes i all hovedsak reduksjon i arealet med korn og oljevekster og andre åpenåkervekster. Arealet med eng og beite har økt i perioden 1999-2007, men har hatt nedgang fra 2007-2008.

Fra 2004 har nye digitale kart gradvis gitt nytt kontrollgrunnlag for jordbruksarealet. I 2008 hadde ca 130 kommuner tatt i bruk det nye kartgrunnlaget. Tall fra Statens landbruksforvaltning viser at innføringen av nye kart har medført en engangsreduksjon i godkjent jordbruksareal på ca 2 prosent det året kartverket tas i bruk.

Arealreduksjonen kan derfor både være areal som har gått ut av drift, men også ha sammenheng med overgangen til nye kart og forbedret registrering.

Tabell 3.4 Utviklingen i jordbruksareal fordelt på ulike vekster, 1000 dekar

	1989	1999	2006	2007	2008	Endring 1999-2008
Korn- og oljevekster	3 530	3 345	3 247	3 181	3 135	-6,28 %
Eng og beite	5 541	6 387	6 613	6 651	6 632	3,84 %
-herav ikke fulldyrket	1 096	1 511	1 717	1 746	1 750	15,82 %
Andre vekster	871	650	485	488	473	-27,20 %
Jordbruksareal i drift i alt	9 942	10 382	10 345	10 320	10 241	-1,36 %

Kilde: Budsjettnemnda for jordbruket

3.6 Utviklingen i sysselsetting i jordbruket

Jordbruket sto for 2,7 pst. av samlet sysselsetting i 2008, mot 5,5 pst. i 1990. I tillegg leverer mange foretak varer og tjenester til landbruket, og det er en omfattende virksomhet knyttet til foredling og omsetning av landbruksvarer.

Tabell 3.5 viser utviklingen i antall jordbruksbedrifter i drift og antall årsverk siden 1979. På 90-tallet var den gjennomsnittlige årlige nedgangen i antall årsverk 2,4 pst. Etter 2000 har den årlige nedgangen vært klart høyere.

Etter 2005 viser tallene fra Budsjettnemnda en redusert avgangstakt for både antall årsverk og antall jordbruksbedrifter. Det anslås en reduksjon i antall årsverk fra 2007 til 2008 på 2,8 pst. og fra 2008 til 2009 på 2,5 pst. Fra 2009 til 2010 anslår Budsjettnemnda en reduksjon i antall årsverk på om lag 2,2 pst.

Tabell 3.5 Antall jordbruksbedrifter og årsverk i 1000 stk. for landet, 1979-2009

År	1979	1989	1999	2003	2007	2008*	2009**
Antall jordbruksbedrifter	125,3	99,4	70,7	58,2	49,9	48,8	47,8
Antall årsverk	134,6	101,2	81,6	72,1	61,4	59,8	58,2

* Foreløpige tall

** Budsjett

Kilde: Budsjettnemnda for jordbruket

3.7 Strukturutvikling

I perioden 1989 til 2008 har totalt antall jordbruksbedrifter gått ned med 50 pst. (fra 99 400 til 48 835). Gjennomsnittlig antall dekar per jordbruksbedrift har økt fra 100 dekar i 1989 til 210 dekar i 2008. Siden 1999 har en stadig større andel av de jordbruksbedriftene som går ut av drift hatt mer enn 200 dekar jord. Arealet til jordbruksbedrifter som går ut av drift, overtas i hovedsak av andre jordbruksbedrifter i hovedsak ved leie, men også ved salg.

Andelen leid areal er om lag 40 pst. SLFs registrering av jordleiepriser viser at leieprisene for arealer til korn- og potetdyrking har økt siden 2000, mens prisene for grasareal er noe redusert.

Tabell 3.6 Jordleieindeks for hver enkelt driftsform, 2003 – 2008 (2000 = 100)

År	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Grasdyrking	79	86	86	95	98	92
Korndyrking	90	95	105	105	107	105
Grønnsakdyrking	85	91	99	103	98	99
Potetdyrking	84	87	105	106	114	117
Kulturbeite	83	87	96	104	96	92

Kilde: Statens landbruksforvaltning

I 2008 var det 12 540 jordbruksbedrifter med melkeproduksjon, når samdrifter regnes som én bedrift. Dette innebærer en reduksjon i antall bedrifter med melkeproduksjon på 45 pst. i perioden 1999 til 2008. Gjennomsnittlig antall melkekyr per melkebruk økte fra 14 i 1999 til 20 i 2008. I 2006 hadde 3,5 pst. av melkeprodusentene over 240 000 liter i kvote, mens denne andelen har økt til 5,2 pst. i 2007.

Antallet samdrifter med melkeproduksjon har vært økende fram til 2008. Nedgangen fra 2008 til 2009 skyldes i all hovedsak innføringen av kvoteleie fra 1. mars 2009, gjennom fjorårets jordbruksoppgjør. Ved kvoteårets start i 2008 var det registrert 2 068 samdrifter, mens det ved samme tidspunkt i 2009 var registeret 1 894 samdrifter. Dette er en netto reduksjon (opprettede fratrukket avviklede) på 174 samdrifter på ett år.

Per 01.01.09 utgjorde samdrifter 16 pst. av alle foretak med melkeproduksjon. 71 pst. av samdriftene består av 2 eiendommer.

De senere år har det vært en vesentlig strukturendring i alle produksjoner. Antall dekar per bruk i kornproduksjon økte fra 153 dekar til 216 dekar fra 1999 til 2008. I samme periode økte gjennomsnittsbesetningen i saueholdet fra 42 til 58 sauer per bruk. Antallet verpehøner per bruk økte fra 780 til 1 950 fra 1999 til 2008, mens gjennomsnittlig besetningsstørrelse for jordbruksbedrifter med purker har økt fra 27 til 59 purker per bedrift i samme periode.

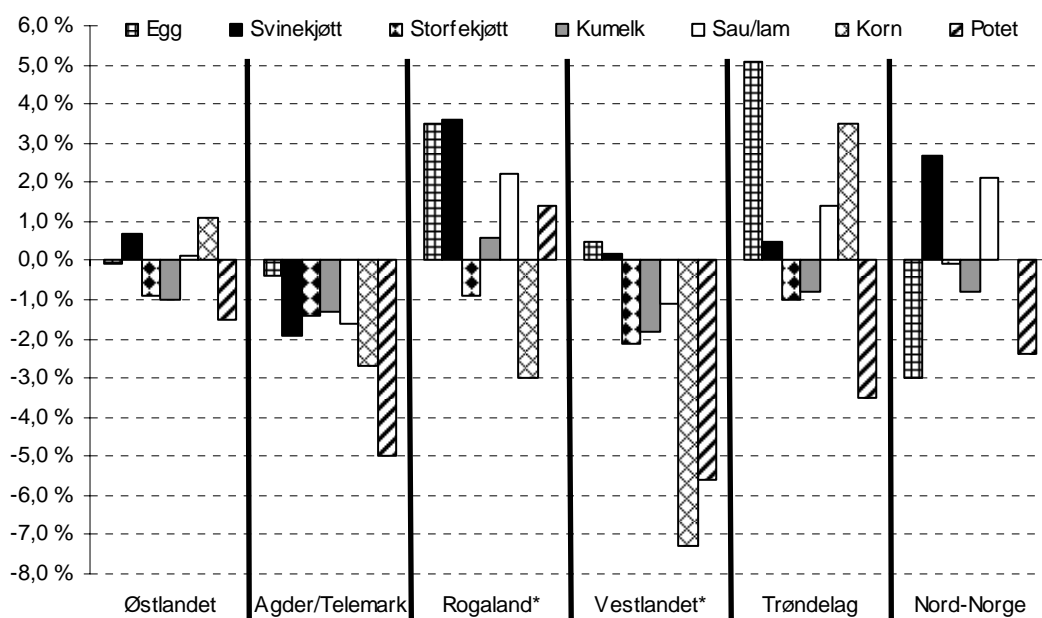
3.8 Geografisk utvikling

Den relative fordelingen av antall jordbruksbedrifter har holdt seg forholdsvis stabil mellom regioner siden 1989. Fra 1999 til 2008 har den årlige prosentvise reduksjonen relativt sett vært størst i Nord-Norge, Agder og på Vestlandet. I 2008 var 38 pst. av alle bruk lokalisert på Østlandet, 21 pst. på Vestlandet, 10 pst. i Rogaland, 7 pst. i Agder og Telemark, 15 pst. i Trøndelag og 9 pst. i Nord-Norge. Denne fordelingen var helt lik som i 2007.

Den marginale reduksjonen i jordbruksareal i drift fra 1999 til 2008 har først og fremst skjedd på Vestlandet, Agderfylkene og Telemark. Reduksjonen i areal på Vestlandet skyldes til dels at Ølen kommune med 23 000 dekar jordbruksareal ble flyttet fra Hordaland til Rogaland i 2001. Hordaland har relativt sett hatt den største reduksjonen i jordbruksareal i drift i perioden, på 11 pst., ikke korrigert for Ølen kommune. Generelt har det vært en nedgang i åpenåkerarealer og en økning i eng og beitearealer.

Reduksjonen i arbeidsforbruk viser ikke markante forskjeller om kommunene deles inn etter sentralitet eller etter virkeområde for distriktpolitiske virkemidler. Men materialet viser at den største prosentvise reduksjonen i arbeidsforbruk i jordbruket etter århundreskiftet har skjedd i de typiske primærnæringskommunene og i sone III og IV i virkeområdene for distriktpolitiske virkemidler. Det kan ha sammenheng med at melkeproduksjonen veier tungt i disse kommunene og at strukturendringene har gått raskere i melkeproduksjonen etter 2000.

Vestlandet har hatt den svakeste produksjonsutviklingen, og også størst reduksjon i arbeidsforbruket. Figur 3.4 viser den prosentvise endringen i produksjon på landsdelsnivå, fra 1999 til 2008.

Figur 3.4 Prosentvis endring i produksjon fra 1999 til 2008 på landsdelsnivå.

* Endringer i produksjonen på Vestlandet og i Rogaland skyldes til dels at Ølen kommune ble flyttet fra Hordaland til Rogaland i 2001.

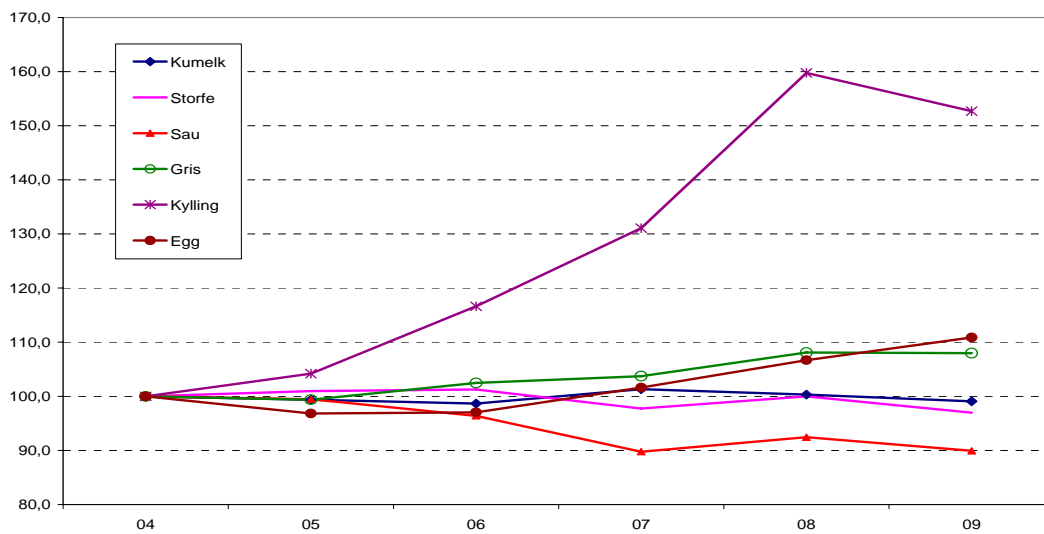
Kilde: Budsjettnemnda for jordbruket

3.9 Produksjons- og markedsutvikling

Det siste tiåret har produksjonsvolumet i jordbruket vært svakt økende. Økningen har vært størst for kjøtt og egg, mens kornproduksjonen har blitt litt redusert. Det er stor variasjon mellom produksjonene. De siste årene har produksjonsutviklingen vært svakest for sau/lam, mens kylling hadde en produksjonsøkning på 60 pst. fra 2004 til 2008.

Fra 2008 til 2009 regner Budsjettnemnda imidlertid med en produksjonsreduksjon på 1,3 pst. Det regnes med en liten reduksjon både for plante- og husdyrprodukter. Også for kylling

regnes det med redusert produksjon i 2009. Figur 3.5 viser produksjonsutviklingen for husdyrprodukter fra 2004 til 2009.

Figur 3.5 Produksjonsutvikling for husdyrprodukter 2004 til 2009. Indekser fra normalisert regnskap, 2004=100.

Kilde: Budsjettnemnda for jordbruket

På slutten av 90-tallet påførte overproduksjon produsentene store inntektstap, og bidro til uønskede samfunnsøkonomiske kostnader. Mellom 2001 og 2004 var markedet i langt større grad i balanse. Fra 2005 har markedsoverskudd tidvis vært tilfellet for svin.

For 2009 prognoseres engrosprisen for svin å ligge 55 øre under målprisen. For storfe og sau er det ikke ubetydelig underdekning med norsk produksjon, men prisøkning og etterspørselseffekt av økonomikrisen bidrar til at underdekningen er mindre enn regnet med tidligere.

Fjorårets jordbruksavtale, inkl. justeringsforhandlingene, ga en relativt stor økning i målprisene. Budsjettnemndas tall viser at de økte målprisene tas ut, men med noen unntak i grøntsektoren og for svin. For melk tas ikke 10-øringen som ble avtalt under justeringsforhandlingene ut. Brutto pristap for melk og svin i forhold til målprisnivå, utgjør til sammen vel 200 mill. kroner.

Omsetningsavgiftene er redusert de siste årene, og vil iflg. Prognosene, være om lag uendret fra 2008 til 2009.

3.10 Overføringene til jordbruket

Netto overføringer i faste kroner var høyest i første halvdel av 1980-årene og ble betydelig redusert fram til 1997. Siden 2000 er overføringene redusert noe hvert år. Tall fra OECD viser at Norge sammen med Sveits, Korea, Japan og Island, har den mest omfattende jordbruksstøtten blant OECD-landene.

OECDs PSE-analyser (Producer Support Estimate) viser næringsstøttens andel av jordbrukets samlede brutto inntekt. Beregningene omfatter både budsjettstøtte og virkning av importbeskyttelsen (skjermingsstøtte), dvs. forskjellen mellom verdensmarkedspris og norsk pris. Beregningene skal i prinsippet gi et totalmål for støtten til produsentene.

For Norges del er jordbruksfradraget i skatteligningen og avgiftsfritak på diesel eksempler på avgiftslettelser som også inkluderes i beregningene.

PSE-prosenten gir med andre ord en indikasjon på støttenivået. Den bør ikke brukes til nøyaktig sammenligning mellom land, fordi det varierer hvor stor andel av jordbruksproduksjon og hvilke virkemidler som er inkludert.

Støttenivået i Norge målt ved PSE-prosenten har ligget stabilt mellom 65 og 72 de siste årene. I 2007 gikk den imidlertid ned til 53 pst. pga av høye verdensmarkedspriser på en rekke landbruksprodukter. PSE-prosenten i gjennomsnitt for OECD var 23 pst. i 2007.

Endringer i PSE-prosenten kan skyldes både endringer i det interne støttenivået og også valutakurser, men særlig vil endringer i verdensmarkedspriser ha stor betydning.

Det siste tiåret har det skjedd en betydelig dreining i virkemiddelbruken fra pris- og produksjonstilskudd til mer produksjonsnøytrale virkemidler både i Norge og i andre land. Dette har vært gjort bl.a. for å redusere tilskuddenes produksjonsdrivende effekt og for å redusere intensiteten i produksjonen.

OECDs system for støtte målt i PSE kan ikke sammenlignes direkte med WTOs inndeling av internstøtte, bl.a. fordi WTO-beregningene benytter administrerte priser og verdensmarkedspriser fra 1986-88 til å beregne "skjermingsstøtten". WTO-beregningene angir derfor ikke et lands oppdaterte skjermingsstøtte. Når det gjelder Norges forpliktelser på internstøtte, vises det til kapittel 5.

CSE (Consumer Support Estimate) er et uttrykk for den implisitte skatt som pålegges forbrukerne som følge av landbrukspolitikken (negativ verdi fordi det er en overføring fra forbrukerne). Norges prosentvise CSE var i 2007 på - 33 pst. I gjennomsnitt for OECD var CSE på - 12 pst.

3.11 Nærings- og bygdeutvikling

En rekke virkemidler som skal bidra til næringsutvikling i landbruket er finansiert over jordbruksavtalen. Landbruks- og matdepartementet sin strategi fra 2007 "*Ta landet i bruk!*" er førende for arbeidet. Strategien bygger opp under hovedmålene i landbrukspolitikken og danner et rammeverk for alle typer lønnsom næringsvirksomhet med utgangspunkt i gårdens menneskelige og materielle ressurser.

I tillegg til den nasjonale strategien fra Landbruks- og matdepartementet, har alle fylker utarbeidet en regional strategi for næringsutvikling som skreddersyr virkemiddelbruken til de mest aktuelle utfordringene i regionen. De regionale strategiene er utarbeidet av det regionale partnerskapet bestående av Fylkesmannen (FM), Innovasjon Norge (IN), Fylkeskommunen (FK), kommunene, landbrukets organisasjoner med flere.

Støtten IN yter til landbrukets verdikjeder, utgjør vel 38 pst. (inkl. låneramme for rentestøtte) av INs finansielle tjenester i 2008, og spiller en viktig rolle for videreutvikling av eksisterende, og utvikling av ny næringsvirksomhet i tilknytning til norsk landbruk.

Når det gjelder investeringsvirkemidler, er det langt større etterspørsel enn det som er tilgjengelig. Mange av søknadene gjelder midler til oppgradering av eksisterende driftsapparat for å imøtekomme nye krav til driftsbygninger og dyrevelferd, men det er også stor interesse for midler til utvidelser av driftsomfang og nye næringer.

Tabell 3.7 gir en oversikt over de ulike ordningene. I tillegg kommer bevilgning til rentestøtte i 2008 med en låneramme på 700 mill. kroner. I avsnittene under og i kapitlene etter, omtales noen av ordningene.

Tabell 3.7 Innvilgingsrammer for Landbrukets utviklingsfond i 2008, mill. kroner

Ordninger for næringsutvikling og miljø i landbruket	2008
KSL Matmerk	42,0
Verdiskapingsprogram for matproduksjon	67,0
Fylkesvise bygdeutviklingsmidler	380,0
Sentrale bygdeutviklingsmidler	27,0
Utviklingsprogram for grønt reiseliv	23,0
Utviklingsprogram for innlandsfisk	4,0
Skogbruk og bioenergi	190,0
Utviklingstiltak for geit	16,0
Forskning	44,5
Verdensarv	3,0
Overføring til Samisk utviklingsfond (SUF)	2,0
Andre utviklingstiltak i landbruket	4,0
Utviklingsprogrammet for klimatiltak	4,0
Spesielle miljøtiltak i landbruket (SMIL)	130,0
Informasjons- og utviklingstiltak, miljø	10,0
Utviklingstiltak innen økologisk landbruk	43,0
<i>SUM Landbrukets utviklingsfond (LUF), ekskl. rentestøtte</i>	<i>989,5</i>

3.11.1 Stiftelsen KSL Matmerk

Stiftelsen KSL Matmerk har som formål å styrke konkurransevnen til norsk matproduksjon. Dette gjøres blant annet gjennom å arbeide med merkeordninger, kvalitetssystemer og kompetanse, for på den måten å synliggjøre konkurransefortrinn overfor forbruker og marked.

Stiftelsen har oppgaver knyttet til å administrere og videreutvikle Kvalitetssystem i landbruket (KSL), merkeordningene Beskyttede betegnelser og Spesialitet, Kompetanseutviklingsprogrammet i landbruket (KIL), samt generisk markedsføring av økologisk mat. Stiftelsen har også en viktig oppgave i å bidra til profilering og markedsadgang for norske matspesialiteter.

I 2008 har stiftelsen prioritert arbeidet med å utvikle en ny merkeordning og et helhetlig kvalitetssystem for norsk mat, "Nyt Norge".

Kvalitetssystem i landbruket (KSL)

Formålet med KSL er å dokumentere for forbrukerne, varekjedene og myndighetene hvordan produksjonen på norske gårdsbruk foregår, og å være et styringssystem for den enkelte bonde. I 2008 ble det gjennomført ca 5 500 eksterne KSL-revisjoner over hele landet. Dette er en økning på 500 revisjoner (12 pst.) fra året før. Det anslås at omlag 40-41 000 bønder har gjennomført KSL-egenrevisjon i 2008.

Merkeordningen Beskyttede betegnelser

Merkeordningen Beskyttede betegnelser er en viktig konkurransestrategi for norsk matproduksjon. Merkeordningen hadde 15 godkjente produkter per 31.12.08. Det ble ikke godkjent nye produkter i 2008, men KSL Matmerk har levert 2 nye innstillinger til Mattilsynet per 31.12.2008. For å nå Stiftelsens resultatmål om å levere 11 innstillinger til Mattilsynet i perioden 2007 til 2011 har Landbruks- og matdepartementet bedt stiftelsen å prioritere arbeidet med å mobilisere nye merkebrukere.

Merkeordningen Spesialitet og aktiviteter knyttet til markedsadgang og kommunikasjon

Merkeordningen Spesialitet hadde per 31.12.08 168 godkjente produkter fra 43 bedrifter. Tilsvarende tall ved utgangen av 2007 var 122 produkter fra 35 virksomheter. Dette viser at det er en betydelig forordningen og at stiftelsen bruker ressurser på å mobilisere merkebrukere.

Stiftelsen arbeider aktivt for å bistå produsenter, i hovedsak merkebrukere av Beskyttede betegnelser og Spesialitet, med å bedre markedsadgangen. Samtlige merkebrukere har, gjennom KSL Matmerks kjedeavtaler, adgang til et stort antall butikker. Det har vært arbeidet med i alt 32 prosjekter/tiltak innenfor markedsadgang i 2008, hvorav 17 prosjekter var med enkeltbedrifter. Bistand til etablering av det produsenteide distribusjonsselskapet Lokalmat BA og andre produsentsammenslutninger har vært prioriterte oppgaver i 2008.

KSL Matmerk driver ulike kommunikasjonsaktiviteter, blant annet jobbes det med redaksjonelle saker, utvikling av hjemmeside og arrangementer som stiftelsens egen Fagdag for norsk mat.

Utvikling av merkeordningen Nyt Norge

Med basis i jordbruksoppgjørene i 2007 og 2008 er det lagt til grunn at utvikling, og eventuell innføring, av en ny nasjonal merkeordning vil være en sentral oppgave for Stiftelsen KSL Matmerk i 2009, jf. St.prp.nr.69 Om jordbruksoppgjøret 2008. Det legges vekt på at en etablering av merkeordningen Nyt Norge bidrar på følgende områder:

- styrke norsk mat sin markedsposisjon i en skjerpet internasjonal konkurranse
- dokumentere produksjonen av norsk mat overfor forbrukere, dagligvarekjeder og myndigheter
- synliggjøre landbrukets verdier knyttet til blant annet kulturkvalitet
- fremme miljøverdier, dyrevelferd og råvarekvalitet.

Kompetanseutviklingsprogrammet i landbruket (KIL)

Innvilgingsrammen for KIL var på 6 mill. kroner i 2008. Formålet med KIL er å utvide og utvikle tilbudet av etter- og videreutdanningstilbud i landbruket. I 2008 har KSL Matmerk behandlet 30 søknader om støtte til utviklingsprosjekter, og samlet søknadsbeløp var på nærmere 13. mill. kroner. Det ble innvilget 13 søknader i 2008, der det største prosjektet var 800 000 kroner i støtte til Kompetanseutviklingsprogram for Norsk Gardsost.

3.11.2 Verdiskapingsprogrammet for matproduksjon (VSP mat)

VSP mat har som hovedmål å bidra til økt verdiskaping innen primærproduksjon og foredling, samt utvikling av norsk landbruk gjennom innovasjon og produktmangfold. Innovasjon Norge har nylig foretatt en evaluering av programmet som viser at det er positive lønnsomhetseffekter av tiltaket, og at bøndene er relativt mer fornøyd med lønnsomhetseffektene enn andre støttemottagere.

I 2008 har IN utviklet nye tilbud innenfor programmet, knyttet til en egen satsing på vekstbedrifter. Satsingen består av et tilpasset tilbud som omfatter besøksordning med bl.a. kartlegging og analyse av bedriften, mentorordning, tilbud om styrekompetanse og etablering av Fram Mat, et kompetansetilbud innen bedriftsutvikling, ledelse og strategi.

Etterspørselen etter VSP mat sine midler har vært om lag stabil i 2008. Programmet mottok vel 210 søknader, som er en nedgang på ca 20 i forhold til 2007, men totalt omsøkt

beløp økte med i overkant av 5 mill. til 102 mill. kroner. Totalt ble det bevilget 68,6 mill. kroner til 183 prosjekter. Det er betydelig variasjon i bevilgningene mellom fylkene.

Offentlige strategier

Offentlige strategier finansieres over VSP mat, og disponeres av Landbruks- og matdepartementet. Formålet er å profilere norsk mat nasjonalt og internasjonalt. Midlene brukes til å synliggjøre og profilere norsk matkultur og råvarer slik at den renhet, friskhet, enkelhet og etikk som ligger bak norsk matproduksjon, skal komme til uttrykk og skape stolthet hos norske produsenter, næringsmiddelindustri, kokker og forbrukere. Midlene skal med dette gi grunnlag for nye produkter og næringsutvikling, bl.a. i kombinasjon med reiselivet. Prosjektene tar sikte på å forsterke landbrukets mat- og reiselivssatsing gjennom koordinering med NHD og IN's implementering av den nasjonale reiselivsstrategien. Det legges vekt på at mat- og reiselivsprosjektene skal bidra til å ivareta, forsterke og fremheve et steds lokale egenart knyttet til miljø, estetikk og kulturarv.

Av viktige prosjekter i 2008 kan nevnes Norges årlige stand på Internationale Grüne Woche i Berlin i samarbeid med IN og Utenriksdepartementet, samarbeidsavtalen med Det norske kokkelandslaget, medfinansiering av Bocuse d'Or og den landsomfattende samarbeidsavtalen med Ungt Entreprenørskap. Videre omfatter satsingen for 2008 midler til Matfestivalen i Ålesund samt grunnfinansiering av Stiftelsen Norsk Matkultur sammen med NHD, UD, FKD og KKD.

3.11.3 Fylkesvise bygdeutviklingsmidler (BU-midlene)

BU-midlene skal legge til rette for næringsutvikling som danner grunnlag for langsiktig, lønnsom verdiskaping og desentralisert bosetting med utgangspunkt i landbrukets ressurser generelt og landbrukseiendommen spesielt. Forvaltningsansvaret fordeles mellom Innovasjon Norge (IN) og Fylkesmannen (FM) på regionalt nivå. Det er IN som forvalter de bedriftsrettede midlene, og FM som forvalter de øvrige midlene til utviklings- og tilretteleggingstiltak.

Det ble i 2008 gjort en gjennomgang av forskrift om midler til bygdeutvikling, først og fremst for å tydeliggjøre målene og retningslinjene for BU-midlene, men også for å implementere økningen av den øvre grensen for investeringsmidler og noen andre justeringer i forskriften. Formålet med BU-midlene er nå utdypet ved at det er gjort et tydeligere skille mellom midler som skal brukes til å støtte utvikling av ny næringsvirksomhet på landbrukseiendommen, og midler som skal brukes til å støtte utvikling av det tradisjonelle landbruket. Endringen i forskriften ble gjort med virkning fra januar 2009.

Det er igangsatt en evaluering av de fylkesvise BU-midlene som skal gjennomføres av Norsk institutt for landbruksforskning (NILF) i samarbeid med Bygdeforskning. Evalueringen har et tredelt formål; den skal dokumentere resultater av virkemiddelbruken, gi innspill og forslag til forbedringer av ordningen og foreslå resultatindikatorer for løpende dokumentasjon av resultater. IN har det operative og administrative ansvaret for evalueringen, som etter planen skal ferdigstilles i juni 2009.

For 2008 fikk fylkene til sammen tildelt 380 mill. kroner i BU-midler ekskl. rentestøtte. Tabell 3.8 viser oversikt over de fylkesvise BU-midlene i 2008. Som det fremgår av tabellen, er forsøket i Valdres og Nord-Gudbrandsdal finansiert innenfor den ordinære rammen for fylkesvise BU-midler. Forsøket er nå forlenget til ut 2010.

Tabell 3.8 Fylkesvise BU-midler (ekskl. rentestøtte), mill. kroner

	Innvilgings- ramme 2008	Innvilget 2008 ¹⁾	Ansvar 01.01.09	Budsjett 2009
IN: Bedriftsrettede tiltak	291,0	320,4	375,8	
Region Valdres/N.Gudbr.dal	12,2	13,2	16,0	
FMLA: Utredning/tilrettelegging	67,8	74,4	110,2	
LMD: Omstilling rovdryrområder	9,0	8,2		
SUM	380,0	416,1	502,0	400,0

1) Faktisk innvilget er høyere enn innvilgningsramme på grunn av overføring av ubrukte midler fra tidligere år.

I følge INs oversikt over fylkenes bruk av BU-midler for 2008 kom det inn 1 632 søknader om bedriftsrettede midler, 1 379 søknader ble innvilget, og dette omfattet 1 453 bedriftsrettede tiltak. Søknadsmassen og antall innvilgede søknader har gått noe ned siden 2007, selv om samlet innvilget beløp har økt. Det foretas fortsatt en omfattende siling av prosjekter på kommunenivå for å utnytte de begrensede rammene best mulig. FM har i 2008 innvilget BU-midler til 755 utrednings- og tilretteleggingstiltak, og dette er på samme nivå som i 2007. Utrednings- og tilretteleggingstiltak omfatter mange ulike tiltak, som næringsutviklings- og mobiliseringsprosjekter på matområdet, reiseliv og opplevelsesproduksjon, Inn på tunet, kunnskapsbasert næringsutvikling, økologisk landbruk, skogbruk, bioenergi mv.

Tabell 3.9 viser fordelingen av midler og tiltak fordelt på ulike formål, og hvor stor andel av tiltakene som er gjennomført av kvinner. Det er fremdeles betydelig høyere kvinneandel blant tilskudd gitt til ny næringsutvikling enn til tradisjonelt landbruk, selv om forskjellen har jevnet seg noe ut i 2008. Av 1 453 bedriftsrettede tiltak er 630 registrert som kvinnetiltak. Dette utgjør 43 pst., som er 3 prosentpoeng mer enn i 2007. Av de bedriftsrettede midlene har kvinnelige søkere mottatt 40 pst., en økning på 2 prosentpoeng fra 2007. 35 pst. av midlene til tradisjonelt jord- og hagebruk har gått til kvinner, dette er 5 prosentpoeng opp fra 2007.

Tabell 3.9 Fylkesvise BU-midler ekskl. rentestøtte. Fordeling av innvilgning på ulike formål og kvinnetiltak i 2008.

Ordning	Innvilget i mill. kroner	Andel av midlene i %	Antall tiltak	Kvinnetiltak i % av tiltak ¹⁾
Utredning/tilrettelegging	82,7	19,9	755,0	4,0
Etablererstipend	18,8	4,5	185,0	74,0
Bedriftsutvikling	16,8	4,0	131,0	53,0
Investeringer, nye næringer	47,6	11,4	240,0	58,0
Investeringer, tradisjonelt landbruk	226,7	54,5	821,0	33,0
Andre tiltak ²⁾	23,6	5,7	76,0	22,0

1) Tiltak kommer i denne kategorien dersom minst ett av følgende kriterier er oppfylt: Kvinner som starter egen virksomhet, tiltaket er spesielt rettet mot å øke kompetansen til kvinner ansatt i foretaket, kvinner utgjør mer enn 30 % av styremedlemmene eller ledelsen i en bedrift, eller tiltaket bidrar til å øke antall kvinnelige eiere, styremedlemmer, ledere eller er spesielt rettet mot å øke antall sysselsatte kvinner.

2) I kategorien Andre tiltak ligger blant annet innvilgninger gjort av de to forsøksregionene i Oppland.

Samarbeid mellom næringsutøvere er ett av resultatmålene for BU-midlene. I 2008 er det gitt 236 tilsagn som knytter seg til samarbeid/nettverk. Dette er på samme nivå som i 2007.

Rapporten viser at 70 pst. av BU-midlene gikk til tiltak innenfor det distriktpolitiske virkeområdet i 2008, en nedgang på 2 prosentpoeng fra 2007. Av midlene til tradisjonelt jord- og hagebruk er tildelingen til kommuner med distriktpolitisk status 71 pst. Dette er også en nedgang på 2 prosentpoeng fra 2007.

Investeringsstøtte til tradisjonelt jord- og hagebruk skal avpasses de nasjonale markedsforholdene. I 2008 ble det innvilget 661 søknader om tilskudd til investeringer for tradisjonelt dyrehold. Ved investering i tradisjonelt landbruk foretas det vanligvis en betydelig modernisering av drifta på eiendommene. Driftsbygninger som er umoderne og nedskrevet, moderniseres eller erstattes med nye. Dette vil vanligvis være en forutsetning for at produksjonene kan fortsette å gi arbeide og inntekt for en ny generasjon. En slik modernisering fører vanligvis til at arbeidsforbruket blir redusert per produsert enhet og at arbeidstid frigjøres til andre områder. I 554 saker (84 pst. av sakene) førte investeringene til økt produksjonsomfang.

For eggsektoren trer nye forskrifter i kraft fra 2012, noe som krever betydelige investeringer innenfor sektoren de kommende årene. I 2008 ble det innvilget 31 søknader innen eggproduksjon, noe som utgjør om lag 5 pst. av investerings sakene innenfor tradisjonelt husdyrhold.

Rentestøtte

Ordningen med rentestøtte ble etablert med virkning f.o.m. 2003. Støtten utgjør en nedskrivning av lånets rente i hele tilbakebetalingstiden. Rentestøtten settes til 50 pst. av risikofri rente 3 år stat (ST4X) for foregående år.

I 2008 kunne det gis rentestøtte til lån innenfor en låneramme på 700 mill. kroner. Det ble i 2008 gitt tilsagn på i alt 735,6 mill. kroner. Etterspørselen etter rentestøtte er stor i de fleste fylkene, bortsett fra Finnmark og Troms. På grunn av til dels store ubrukte rammer i 2008, ble det ved fordeling for 2009 gjort en omfordeling av låneramme for tildeling av rentestøtte fra Finnmark til fylkene med størst etterspørsel. Det vises til kapittel 7 vedrørende utviklingen av ansvar og utbetaling for rentestøtteordningen.

Risikolån

Det ble åpnet for å sette av midler til et taps- og rentestøttefond innenfor rammen av de fylkesvise BU-midlene fra og med 2006. Avsetningen til et slikt fond var i 2008 på 1,1 mill. kroner. Det er innvilget 2 søknader om risikolån til utvikling av nye næringer (0,5 mill. kroner), og 12 søknader til utvikling av tradisjonelt jord- og hagebruk (7,5 mill. kroner). Det gjøres løpende risikovurderinger av prosjektporteføljen i ordningen.

3.11.4 Sentrale BU-midler

De sentrale BU-midlene brukes til prosjektrettet virksomhet og tiltak av landsomfattende karakter. I likhet med i 2007, ble størsteparten av midlene fordelt i separate møter mellom avtalepartene, mens 10 mill. kroner ble forvaltet av Landbruks- og matdepartementet. Det ble avholdt tre fordelingsmøter mellom avtalepartene i 2008.

Rammen for de sentrale BU-midlene var i 2008 på 27 mill. kroner. Av midlene fordelt av avtalepartene, ble bl.a. 3 mill. kroner bevilget til Inn på tunet-tiltak, 3 mill. kroner bevilget til grunnfinansiering av organisasjoner og om lag 9 mill. kroner ble bevilget til ulike prosjekter etter søknad. Av midlene som Landbruks- og matdepartementet disponerte, gikk 2 mill. kroner til matpolitiske prosjekter, 2,5 mill. kroner til regionale

utviklingsprosjekter og areal- og bosettingspolitikk, mens 5,3 mill. kroner gikk til ulike landbrukspolitiske prosjekter/ diverse småprosjekter.

Inn på tunet

Inn på tunet (IPT) har blitt en viktig næring på mange gårdsbruk. Om lag 800 gårdsbruk tilbyr slike tjenester. Handlingsplan for Inn på tunet (LMD 2007) er utgangspunkt for en målrettet innsats på viktige utviklingsområder. Kvalitetssikring av tjenestene, forskning, kompetanse, nettverk og samarbeid mellom tilbydere og det offentlige er sentrale temaer for videre utvikling av tjenestområdet.

Norges Bondelag har ansvaret for et nasjonalt kvalitetssikringsprosjekt. Nettstedet InnpåTunet.no er en viktig formidlings- og markedsføringskanal som drives i regi av Norges Vel. Prosjektene er finansiert over sentrale BU-midler. Rapporten "Kunnskapsstatus og forskningsbehov for Inn på tunet" (UMB 2008) peker på et stort behov for systematisk kartlegging og dokumentasjon av tjenestenes omfang, kvalitet og effekt.

3.11.5 Utviklingsprogram for grønt reiseliv

Utviklingsprogrammet for grønt reiseliv skal bidra til å videreutvikle det bygdebaserte reiselivet. Bruken av natur- og kulturressurser skal skje på en bærekraftig måte og utviklingen av reiselivsproduktet skal bygge på lokal kultur og tradisjoner. Programmets innsatsområder er produktutvikling, kompetanseutvikling, markedsføring og samarbeid, nettverk og allianser. Programmet prioriterer tiltak som stimulerer til nettverk og samarbeid for å møte et krevende marked med nødvendige kvalitetskrav.

I programmets andre år har Innovasjon Norge jobbet aktivt og målrettet med å få frem gode søknader. Med overførte midler hadde programmet en disponibel ramme på 31 mill. kroner for 2008. Det er bevilget 26 mill. kroner fra programmet i 2008. Av dette er 14,5 mill. kroner fordelt til nasjonal og internasjonal profilering og markedsføring, herunder 9 mill. kroner til Norgeskampanjen og Bygdeturismekampanjen. De resterende 11,5 mill. kroner er tildelt nasjonale utviklingsprosjekter og lokale og regionale samarbeids- og pilotprosjekter.

3.11.6 Utviklingsprogram for innlandsfisk

Utnyttelsen av våre utmarksressurser er et viktig supplement til det tradisjonelle landbruket. Gjennom utviklingsprogram for innlandsfiske søker departementet å stimulere til næringsutvikling tuftet på de tre pilarene fisketurisme, næringsfiske og fiskeoppdrett. Innenfor programmet skal det utvikles kunnskap om lønnsomhet innenfor de tre innlandsfiskerieringene, suksesskriterier og tiltak som fremmer økt lønnsomhet. Interessen for programmet har vært svært stor. I 2008 kom det inn 32 søknader med et samlet søknadsbeløp på over 11 mill. kroner. Søknadene fordeler seg med 12 søknader innen fisketurisme, 9 innen næringsfiske og 6 innen oppdrett. 5 søknader omfattet andre formål. Fisketurisme ble tildelt 2 060 000 kroner (52 pst.), næringsfiske 850 000 kroner (21 pst.) og innlands fiskeoppdrett 650 000 kroner (16,2 pst.).

3.11.7 Skogbruk og bioenergi

Skogen er en fornybar ressurs, og er rik på både tømmer og verdifulle miljøkvaliteter. Målbevisst ressursoppbygging og forvaltning har gitt stor verdiskaping i skogsektoren til

nytte for distriktene og landet i et hundreårsperspektiv, og har samtidig gitt grunnlag for både framtidig verdiskaping, karbonbinding, opplevelseskvaliteter og biologisk mangfold.

Den samlede produksjonsverdien i skogsektoren ligger på vel 40 milliarder kroner. Skogbruket skaper også store lokale verdier. Førstehandsverdien av det tømmeret som blir hogd og omsatt ligger årlig på cirka 3 milliarder kroner.

Stående kubikkmasse er større enn noen gang tidligere i moderne tid, og det er stort potensial for å øke avvirkingen. Avvirkingen i norske skoger har de senere årene ligget på om lag 8-11 millioner m³. Vurderinger gjort ved Norsk institutt for skog og landskap viser at det er fullt mulig å øke denne til 15 millioner m³ innenfor de rammer som er fastlagt i henhold til bransjestandarden Levende Skog og skogbruksloven med tilhørende forskrifter. Avvirking med påfølgende aktiv skogskjøtsel for å sikre etablering av ny og veksterlig skog gjør at man i framtiden kan øke avvirkingen ytterligere på de samme arealene som det i dag drives skogbruk.

Skogressursene har gitt og skal gi grunnlag for næring og verdiskaping i norske distrikter og bygder. Et aktivt skogbruk som også bidrar til økt bruk av bioenergi og mer bruk av tre framfor mer energikrevende materialer, gir i tillegg positive klima- og energieffekter. Skogen i Norge tar årlig opp CO₂ tilsvarende cirka 50 pst. av de norske utslippene av klimagasser. En bevisst innsats over flere tiår for å bygge opp skogressursene og for å øke produksjonen på eksisterende skogarealer har ført til en betydelig økning i opptak av CO₂ og lagring av karbon i norsk skog.

Skogbruket har imidlertid flere viktige miljøutfordringer. Om lag halvparten av artene på rødlisten er knyttet til skog. Andelen skogsarter på rødlisten avspeiler trolig omtrent den andelen som skogsarter utgjør av alle arter. Skogbruk er vurdert å være den klart viktigste påvirkningsfaktoren i skog. Skogbruk i ulike former er oppført som en negativ faktor for ca 78 pst. av de 1267 tilnærmet rene skogsartene på rødlisten (Gjerde m.fl. 2009). Når det gjelder utarbeidelser av rødlistene er det knyttet store utfordringer til å forstå sammenhengen mellom populasjonsutvikling og påvirkningsfaktorer, og det er stort behov for mer presis kunnskap knyttet til påvirkning og metodeutvikling for å vurdere påvirkning. En annen utfordring for skogbruket er forholdet mellom nybygging av skogsveger og bevaring av inngrepsfrie naturområder i Norge (INON), jf. kap 7.2.9. vedrørende oppfølgingen av dette.”

Bioenergisatsingen gjennom bioenergiprogrammet bidrar til mer miljøvennlige energiløsninger i Norge, samtidig som det gir et næringspotensial for skogeiere. Bioenergiprogrammet hadde et budsjett på 35 mill. kroner for 2008. Siden etableringen i 2003 er det gitt støtte til nesten 500 gårdsvarmeanlegg med et energiutbytte på i underkant av 40 GWh. Videre har 15 veksthus fått støtte til å installere bioenergi-kjeler, dette gir til sammen om lag 14 GWh.

Bioenergiprogrammet finansierer også biogassanlegg i tilknytning til jordbruket. Det er ferdigstilt et biogassanlegg i 2008 med støtte fra Innovasjon Norge. Dette anlegget ligger i Halden og er nå i prøvedrift. I tillegg er to andre anlegg under bygging med støtte fra Innovasjon Norge.

Skogfondsordningen er utvidet og forbedret de siste årene, og er viktig for å sikre langsiktige investeringer i skogbruket. Dette styrker finansieringen av etablering av ny skog og infrastrukturiltak i skogbruket.

Det er siden 2005 gjort flere forbedringer i virkemidlene rettet mot skogsektoren, og dette har også gitt positive effekter for skogbruk i kyststrøkene fordi skogstrøk med lavt avvirkningsnivå i forhold til potensialet er blitt favorisert ved tildeling av ordinære

tilskuddsmidler. Fra 2008 har man i tillegg bevilget særskilte midler til prosjektet Kystskogbruket. Dette må ses på som en overgangsfase med sikte på å støtte opp om en nødvendig aktivitetsøkning i regioner som tradisjonelt har hatt lav skogbruksaktivitet, men der ressursgrunnlaget i seg selv bør gi en god basis for et lønnsomt skogbruk.

Tilskuddsmidlene over LUF kan brukes både til miljøregistreringer i forbindelse med skogbruksplanleggingen og til miljøhensyn gjennom tilskudd til nærings- og miljøtiltak i skogbruket.

På miljøregistreringsområdet er man nå i ferd med å slutføre første omdrev, det vil si at gammelskogområdene på gode boniteter snart er dekket. Gjennom utvelgelsen av hensynsområder har skogbruket – med en klar ”føre-var-profil” – satt til side deler av de beste skogområdene, med til dels betydelige tømmervolumer. Det er nå aktuelt å gå videre med miljøregistreringer også på de resterende områdene, og dette vil etter hvert kunne gi grunnlag for nye utvelgelsesprosesser der man formodentlig i større grad kan gjøre nytte-/kostnadsvurderinger av hvilke forekomster som skal velges ut – og slik sett bidra til at like gode miljøhensyn kan gjennomføres med lavere næringsmessige konsekvenser for skognæringen.

Når det gjelder tilskuddene til miljøhensyn er disse blant annet blitt brukt til å støtte opp om skogbrukets frivillige miljøhensyn. Det kan gis tilskudd til å iverksette miljøhensyn som anses nødvendige og som ellers ville medført tyngende kostnader for den enkelte skogeier.

Endret klima vil stille andre krav til skogstrærnes evne til klimatilpasninger. På denne bakgrunn har man sett det som nødvendig å øke innsatsen rettet mot utvikling av mer klimatilpasset plantemateriale i skogbruket. For 2008 ble det bevilget 1 million kroner til dette formålet over LUF, og for 2009 ble det bevilget 2 millioner kroner over statsbudsjettet til samme formål. Det er nødvendig å gå videre med dette arbeidet.

Bevilgningene til skogbrukstiltak og bioenergi over LUF i 2008 utgjorde 190 millioner kroner. Midlene ble fordelt med 109 millioner kroner til tilskudd til nærings- og miljøtiltak i skogbruket, 5 millioner kroner til Kystskogbruket, 30 millioner kroner til tilskudd til skogbruksplanlegging med miljøregistreringer, 11 millioner kroner til sentrale tiltak og 35 millioner kroner til bioenergi.

Gjennom ordningen for tilskudd til nærings- og miljøtiltak i skogbruket ble det i 2008 gitt tilskudd til skogkultur, vegbygging, miljøtiltak i skog, drift med taubane og hest og andre tiltak i skogbruket. Midlene til vegbygging ble forvaltet av Fylkesmannen mens de øvrige midlene ble forvaltet av kommunene sammen med midlene til ordningen for tilskudd til spesielle miljøtiltak i jordbrukets kulturlandskap (SMIL). Midlene fordelte seg med 44 pst. til skogkultur, 44 pst. til vegbygging, 3 pst. til miljøtiltak, 5 pst. til drift med taubane og hest og 4 pst. til andre tiltak. Fordelingen varierer en god del fra fylke til fylke.

I tråd med St. meld. nr. 26 (2006–2007), Regjeringens miljøpolitikk og rikets miljøtilstand, skal det sikres at bygging av skogsveger og påfølgende hogster ikke ødelegger viktige leveområder som grunnlag for biologisk mangfold eller områder med nasjonalt viktige verneverdier. Åpenhet og medvirkning vil bli vektlagt i saksbehandlingen rundt skogsvegbygging. Blant annet vil dette bli fulgt opp ved revidering av regelverket for planlegging og godkjenning av landbruksveier i 2010, med sikte på mer treffsikre hensyn til viktige miljøverdier som truede arter, og annet.

3.11.8 Utviklingstiltak for geit

Prosjektet Friskere Geiter

Etter gjennomført del I ble det i jordbruksavtalen 2004 bestemt å videreføre arbeidet i del II med å sanere opptil 75 pst. av geitebestanden for sjukdommene CAE, paratuberkulose og byllesjuka innen utgangen av 2010. Påmeldinger pr. april 2009 innebærer at 311 besetninger vil være sanert innen utgangen av 2010 og utgjøre ca 70 pst. av geitebesetningene. Besetninger følges opp regelmessig med prøvetaking på mjølketank, enkeltprøver og kliniske undersøkelser. Det arbeides parallelt med regelverksutvikling i samarbeid med prosjektet for å kunne vurdere sjukdommens status. Prosjektet vurderes å ha stor nasjonal verdi og medfører sunne dyr, høyere ytelse og bedre dyrevelferd. Gjennomføring av saneringsarbeidet innebærer også et vesentlig kompetanseløft hos geiteholderne.

3.11.9 Forskning

Forskningsmidlene fra jordbruksavtalen (JA) forvaltes av et eget styre bestående av avtalepartene. Midlene brukes i hovedsak til anvendt forskning, men kan også nyttes til utredninger. I 2008 var rammen for JA 44,5 mill. kroner. Hele rammen ble disponert.

I 2008 ble det innvilget 13,2 mill. kroner til nye flerårige prosjekter. Av disse gikk om lag 5 mill. kroner til prosjekter innen området mat/miljø der JA sammen med Fondet for forskningsavgift på landbruksprodukter (FFL), hadde egen utlysning av midler. I denne utlysingen gikk FFL selv gikk inn med over 24 mill. kroner.

Videre deltok JA i en fellesutlysning med programmet Natur og næring i Norges forskningsråd. JA har også gitt en rammebevilgning til programmet Miljø 2015 med i gjennomsnitt 4. mill. kroner per år for perioden 2008-2011.

Norge og Sverige har inngått et historisk samarbeid om hesteforskning til en verdi av 70 mill. kroner. Av disse bidrar JA med til sammen 8 mill. kroner fordelt over perioden 2010-2013.

3.11.10 Andre utviklingstiltak i landbruket

Seterprosjektet i Hedmark, Oppland og Møre og Romsdal

Prosjektet er 5-årig og startet i 2006. Midlene har gjort det mulig å sette i verk tiltak som er nødvendige for å ta vare på og utvikle seterholdet. Fylkesmannen i Oppland utgav våren 2008 en rettleider for istandsetting og vedlikehold av gamle seterbygninger. Erfaring viser at det er en stor utfordring å opprettholde setring i områder med utvikling mot større driftsenheter og samdriftsfjøs.

3.11.11 Tilbakeførte reguleringsmidler

I jordbruksoppgjørene 2007 og 2008 ble det enighet om å tilføre bevilgningen til LUF til sammen 56,5 mill. kroner av tilbakebetalte investeringsmidler gitt til reguleringsanlegg som ikke lenger benyttes til formålet. Dette skulle kombineres med å etablere et utviklingsprogram for frukt og grønt under den ordinære innvilgningsrammen for LUF. De tilbakebetalte reguleringsmidlene er for 2008 og 2009 disponert til ulike satsningsområder i henhold til tabell 3.10.

Tabell 3.10 Tilbakebetalte reguleringsmidler disponert i 2008 og 2009, mill. kroner

Tiltak	2008	2009
Nasjonalt program for landbruksbygg og kulturlandskap	2,0	2,0
Program for rekruttering/likestilling	2,0	
Utviklingsprogram for frukt og grønt	25,0	2,5
Energi i veksthusnæringen		1,0
Investeringsprogram for eggsektoren		10,0
SUM	29,0	15,5

Ut over denne fordelingen går nasjonalt program for landbruksbygg og kulturlandskap og utviklingsprogrammet for frukt og grønt videre i 3 år med 2 mill. kroner per år, og energi i veksthusnæringen går i ytterligere 2 år med 1 mill. kroner pr. år.

Av midlene til utviklingsprogrammet for frukt og grønt var 22,5 mill. kroner satt av til investeringstiltak i frukt- og grøntsektoren i 2008. Avtalepartene bevilget i 2008 13 mill. kroner og 2,3 mill. kroner til hhv Sagaplant AS og Overhalla Klonavlssenter, og det gjenstår en rest av udisponerte midler på 7,2 mill. kroner. Videre var 2 mill. kroner fordelt til satsningen på frukt/bær/kulturlandskap/reiseliv på Vestlandet og 0,5 mill. kroner til videre utredning av epler til industriell foredling.

3.12 Likestilling og rekruttering

”Strategi for likestilling i landbruket” (Landbruks- og matdepartementet 2007) har som mål at kvinner og menn skal ha samme reell mulighet til å drive næringsvirksomhet i og i tilknytning til landbruket. Kvinner eier i dag 25 pst. av alle landbrukseiendommer og andelen aktive kvinnelige gårdbrukere er 14 pst. Kvinner driver og eier ofte de mindre gårdsbrukene.

Norsk Landbrukssamvirke har gjennom mentorprogrammet ”Ta grep” satset målrettet på rekruttering av kvinner til organisasjoner og styrever. Flere av samvirkeorganisasjonene har nådd målet om minst 40 pst. kjønnsrepresentasjon i styrene.

Norges Bygdeungdomslag har ansvaret for ”Nå er det min tur” som er en oppfølging av programmidler avsatt over Jordbruksavtalen i 2007 til rekruttering og likestilling i landbruket. Programmet har en ramme på 2 mill. kroner og midlene brukes til fylkesvise samlinger, arrangementer og lokale prosjektmidler som fremmer aktivitet og oppmerksomhet rundt temaet.

Når det gjelder de økonomiske virkemidlene som IN forvalter, har det vært en positiv utvikling i andelen etablerertilskudd og BU-midler til kvinner de siste årene. I 2008 gikk 40 pst. av BU-midlene til kvinner og 75 pst. av etablererstipendene. Kvinner markerer seg meget positivt innenfor etablering av nye næringer i landbruket, bl.a. innen Inn på tunet og utviklingen av grønt reiseliv, og også innen økologisk drift.

3.13 Miljø

I dette kapitlet er miljøstatus i jordbruket beskrevet, med hovedvekt på resultater av jordbruksavtalens virkemidler. Tiltak for økologisk jordbruk er omtalt i eget kapittel 3.14.

3.13.1 Miljøstatus i jordbruket

Landbruks- og matdepartementet har overvåkningsprogrammer for å kunne dokumentere miljøstatus og endringer knyttet til vannforurensing og kulturlandskapsverdier fra landbruket. Videre har Miljøverndepartementet flere overvåkingsprogrammer. Det er likevel vanskelig å måle effekter av tiltak i naturen da det er mange faktorer som også spiller inn. Mange av resultatene er derfor presentert i form av aktivitetstall, mer enn kvantifisert miljøeffekt.

Det er kun ca 3 pst. av Norges areal som er dyrka og det totale arealtallet er forholdsvis stabilt. Jordbruksaktiviteten foregår i tillegg på et langt større areal gjennom beiting og bruk av utmarksressurser. Jordbruket påvirker miljøet, både positivt og negativt gjennom sin aktivitet. Viktige miljøfaktorer er biologisk mangfold, jordbrukets genetiske ressurser, kulturlandskap, kulturminner, vannforurensning, luftforurensing, klimagassutslipp, og der all landbruksproduksjon også er basert på opptak av CO₂, og der jord og jordbearbeiding kan gi binding og tap av karbon.

Kulturlandskapsovervåkingsprogrammet 3Q måler endringene i jordbrukslandskapet i en forholdsvis kort tidshorisont (5-6 år). I denne perioden har det normalt bare skjedd mindre endringer i bruk av arealene som påvirker landskapet, biologisk mangfold og kulturminner.

Reduksjon av vannforurensning (avrenning av næringssalter og plantevernmidler) er en viktig del av miljøarbeidet i jordbruket. Aktiviteten har de siste årene vært rettet mot å følge opp EUs rammedirektiv for vann som har som mål at ferskvann, grunnvann og kystnært sjøvann skal ha god økologisk kvalitet i første programfase. Forvaltningsplaner og tiltaksplaner skal foreligge i 2009 for i alt 30 vannområder som er med i første fase for oppfølging av direktivet. Miljømål settes i vannforekomstene. Disse planene vil gi god kunnskap for arbeidet med landbruksforurensning.

Arbeidet med næringssaltavrenning har således de senere årene hatt hovedvekt på å redusere miljøbelastningen i de mest jordbrukspåvirkede vassdragene. Statens forurensningstilsyn har kartlagt vannforekomstene i Norge, og ca. 5 pst. har dårlig miljøstatus på grunn av forurensing. Jordbruket er en viktig påvirkningskilde i flere av disse. Til tross for at det er gjennomført en rekke tiltak i disse områdene, er det ikke påvist forbedringer i vannkvalitet gjennom Jord- og vannovervåkningsprogrammet (JOVA). Dette skyldes trolig at det samtidig har vært mer nedbør og ustabile vintre som har gitt økt avrenning i perioden.

Mengden omsatt virksomt stoff (Stoff som blir utgitt for å verne mot, hemme eller forebygge angrep av planteskadegjørere, og som har en spesifikk effekt mot skadegjøreren) i plantevernmidler er omtrent halvert i perioden 1988-2008. Et uttalt mål har vært å redusere risikoen ved bruk av plantevernmidler med 50 pst. fra 1998 til 2008. Nedgangen i mengden omsatt aktivt stoff, og nedgangen i risikoen ved bruk av slike midler, har imidlertid flatet ut de siste årene. Næringen har dermed ikke oppnådd de ambisiøse målsettingene som ble satt.

Klimagassutslippene fra jordbruket er stabile og er nært relatert til antall husdyr, bruken av mineralgjødsel og jordarbeidingsmetodene. Samtidig bidrar skogen til betydelig binding av karbon gjennom økning i utbredelse og volum. Tabell 3.11 viser landbrukets andel av de totale norske utslippene, samt binding i voksende skog.

Tabell 3.11 Landbrukets andel av de totalt norske utslippene, samt binding i voksende skog.

Klimagasser	Landbrukets utslipp, mill. tonn CO ₂ -ekv.	Norges utslipp mill. tonn CO ₂ -ekv.	Landbrukets andel av Norges utslipp
CO ₂ ⁽¹⁾	0,5	43,3	1 %
Lystgass (N ₂ O)	2,1	4,4	48 %
Metan (CH ₄)	2,2	4,4	49 %
Totale utslipp ⁽²⁾	4,8	53,5	9 %
CO ₂ opptak skog og endret arealbruk ⁽³⁾	- 27,8	- 27,8	

1) CO₂ -utslippene rapporteres under energi/transport

2) Fluorholdige gasser (HFK, PFK og SF₆ primært fra industrielle kilder) er også inkludert i totale utslipp.

3) I arealbruksendringer ligger også et rapportert utslipp fra jordbruksjord på 2,4 mill. tonn CO₂. Binding i jordbruksjord er ikke beregnet.

Kilder: Utslppsregnskapet til SFT og SSB, samt SSB rapport Jordbruk og miljø 2008.

I tillegg til metan, lystgass og utslipp fra fossil energi er karbonbalansen i jordbruksjord en viktig faktor for klimaregnskapet i jordbruket. I dag rapporter Norge et utslipp på 2,4 mill. tonn CO₂ fra dyrket myrjord og åpenåkerdyrking. Internasjonal forskning har vist at grasdyrking og beitearealer kan ha betydelig innlagring av karbon. Dette er imidlertid avhengig av jordsmonn og klima, og potensialet i Norge er ikke kartlagt.

3.13.2 Rullering av nasjonalt miljøprogram og regionale miljøprogram

Nasjonalt miljøprogram har blitt revidert i 2008. Programmet setter mål for det nasjonale miljøarbeidet på dette området, retningslinjer for regionale miljøprogram og gir oversikt over miljøstøtteordninger på nasjonalt nivå.

Regionale miljøprogram (RMP) inngår som en viktig del av miljøsatsingen i jordbruket. I forbindelse med etableringen ble flere tidligere nasjonale miljøtilskudd regionalisert, og programmet ble tilført større ramme for å gi rom for nye miljøtiltak. Første programperiode for RMP gikk ut 2008. I løpet av høsten 2008 og vinteren 2009 har de regionale miljøprogrammene blitt revidert.

3.13.3 Evaluering av den kommunale tilskuddsordningen Spesielle tiltak i jordbrukets kulturlandskap (SMIL-ordningen)

I jordbruksoppgjøret 2008 var det enighet om å gjennomføre en evaluering av SMIL-ordningen til jordbruksoppgjøret 2009. Statens landbruksforvaltning (SLF) har hatt ansvaret for å gjennomføre evalueringen.

Det har blitt gjennomført fire eksterne evalueringer. NTNU Vitenskapsmuseet har undersøkt i hvilken grad ordningen har bidratt til biologisk mangfold gjennom etablering av dammer. Bioforsk Midt-Norge/Bioforsk Nord har evaluert ordningen for effekter på gammel kulturmark, herunder effekter på biologisk mangfold. Norsk institutt for kulturminneforskning (NIKU) har evaluert effekten av ordningen for kulturminnetiltak og Bioforsk Jord og Miljø har undersøkt miljøeffekten av fangdammer som tiltak for å redusere tilførsel av fosfor og jord til vassdrag. I tillegg til dette har SLF laget en egen rapport som analyserer tiltaksstatistikken, sammenstiller de øvrige rapportene og gir anbefalinger i forhold til hva som er bra og hva som bør endres.

Evalueringen viser at ordningen i all hovedsak fungerer etter intensjonen. Tilskudd til dammer i kulturlandskapet har gitt god miljøeffekt. Når det gjelder fredede og verneverdige bygninger treffer også ordningen godt. Når det gjelder spesielt verdifulle kulturlandskap/gammel kulturmark, så har ordningen hatt en mer varierende effekt. Dette skyldes at arealene som det er gitt tilskudd til ikke alltid har hatt høy miljøverdi. Fangdammer har god miljøeffekt når de også blir satt i sammenheng med andre miljøtiltak.

Forvaltningen av SMIL-ordningen er gjennomgående bra, men det er stor variasjon mellom kommunene.

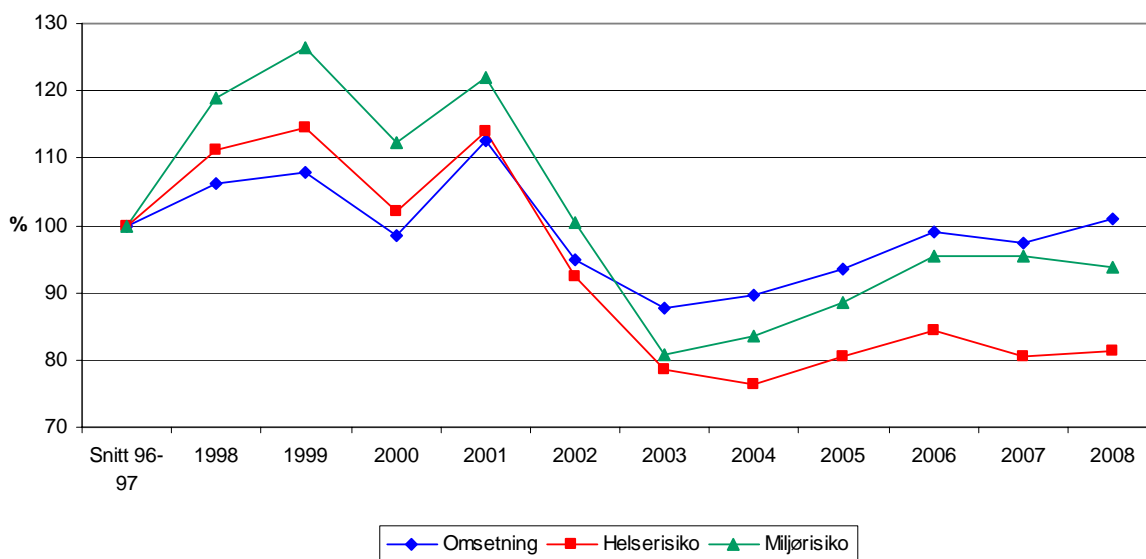
Statens landbruksforvaltning foreslår i sin evalueringsrapport flere endringer i SMIL-ordningen og i forvaltningen av den. De sentrale forslagene er å skille bevilgningene for SMIL og den kommunale skogordningen (nærings- og miljøtiltak i skogbruket) på kommunalt nivå. Ordningene er forskjellige, og det ser ikke ut som den økte fleksibiliteten som har vært tilsiktet gjennom en samordnet tildeling av midler, har blitt utnyttet. Statens landbruksforvaltning foreslår også å ta ut investeringstøtte til organisert beitebruk fra SMIL-ordningen fordi dette tiltaket i liten grad samsvarer med formålet med ordningen. Videre foreslår SLF å revidere forskriften for å tydeliggjøre formålet og virkeområdet, slik at miljøeffekten blir større.

3.13.4 Evaluering av Handlingsplanen for redusert risiko ved bruk av plantevernmidler

Vinteren 2009 har en gruppe sammensatt av Norges Bondelag, Norsk Bonde- og Småbrukarlag, Landbruks- og matdepartementet, Miljøverndepartementet, Statens landbruksforvaltning, Statens forurensningstilsyn og Mattilsynet evaluert *Handlingsplan for å redusere risiko ved bruk av plantevernmidler (2004-2008)*. Målsetningene i denne planen har vært å gjøre norsk landbruk mindre avhengig av kjemiske plantevernmidler, samt redusere miljø- og helserisikoen med 25 pst. i planperioden. Samlet mål for perioden 1998-2008 har vært å redusere risikoen med 50 pst.

Gruppen har konkludert med at de ambisiøse målsetningene ikke har blitt nådd. Mange av tiltakene har vært en videreføring fra forrige planperioder. Disse tiltakene har ikke ført til en ytterligere reduksjon av bruk og risiko, men må forventes å ha bidratt til å holde bruk og risiko på det nivået som ble oppnådd i forrige planperiode. Enkelte av tiltakene det har blitt satset tungt på i perioden, er kunnskapsoppbygging og overgang til integrert plantevern. En del av dette er tiltak som må forventes å gi effekt på lenger sikt.

Målsetningene for perioden har vært ambisiøse, og de var påvirket av at man ved evalueringen av forrige handlingsplan trodde at man hadde hatt en større nedgang i risiko enn det statistikken i ettertid viser at var tilfellet.

Figur 3.6 Utvikling i omsetning, helserisiko og miljørisiko i henhold til Mattilsynets omsetningsstatistikk og risikoindikatorer. Gjennomsnittet for 1996 og 1997 er satt som utgangspunkt med 100 %. For å jevne ut svingningene er hvert av punktene satt som gjennomsnittet av det enkelte år og de fire foregående.

Evalueringen viser at regelverk og forvaltning på området i stor grad ser ut til å fungere etter hensikten, og at det er stor bevissthet rundt helse- og miljørisiko hos brukerne. Likevel har gruppa konkludert med at det fortsatt er behov for innsats på området, særlig i lys av de forventede klimaendringene som trolig vil føre til økte problemer med skadegjørere. Gruppa mener det er rom for en ytterligere reduksjon i risiko, og anbefaler en ny handlingsplan for perioden 2010 til 2014 hvor integrert plantevern, kunnskapsoppbygging om rett bruk av kjemiske plantevernmidler og alternativer til slike midler blir vektlagt.

3.13.5 Klimaarbeidet

Utviklingsprogrammet for klimatiltak fungerer som et viktig bindeledd mellom forskning, forvaltning og aktiv jordbruksdrift. Programmet har i sitt første år prioritert å kjøpe ulike utredninger fra forskningsmiljøer for raskt å bygge opp kunnskap i forvaltningen og organisasjonene. Dette har bidratt til økt kunnskap og forståelse om sammenhengene mellom klimagassutslipp/opptak og jordbruk, og hvordan norsk jordbruk kan tilpasse seg for å kunne redusere framtidige utslipp/øke opptak. Sentrale elementer her er bedre kunnskap om karbon i jord og redusert tap av klimagasser fra husdyrgjødsel, herunder biogass.

Pilotordningen for miljøvennlig spredning av husdyrgjødsel startet i 2008. Oppslutningen har vært større enn prognosert i alle de tre fylkene som deltar i ordningen (Rogaland, Buskerud og Hedmark). Ordningen er også utvidet til områder i Sogn og Fjordane for 2009. Det er igangsatt prosjekter gjennom utviklingsprogrammet for å vurdere effekter og kostnader ved pilotordningen.

Det er ferdigstilt ett biogassanlegg i 2008 med støtte fra Innovasjon Norge over bioenergiprogrammet (se også kapittel 3.11.7).

3.13.6 Resultater av miljøvirkemidler over jordbruksavtalen

Areal

Jordbruksarealet er forholdsvis stabilt. Det er en svak nedgang i åpenåker arealet og fulldyrket eng. Deler av denne nedgangen relateres til bedret kartgrunnlag som har medført mer presis oversikt over dyrkede arealer. Kommuner med nytt kartverk har hatt en nedgang i arealet på 2 pst. i gjennomsnitt. Økningen av innmarksbeite som var framtreddende på 90-tallet og tidlig 2000-tallet, har flatet ut. Det er tillatt nydyrking av ca 13.000 dekar i 2007, mens det ble omdisponert ca 8.500 dekar dyrka mark.

Beiting

Beiting er en vesentlig faktor for å bevare et åpent kulturlandskap og kulturbetinget biologisk mangfold. Det er en nedgang av antall grovfôrdyr i Norge. Det har likevel vært en liten økning i antall storfe på beite fra 2007 til 2008, slik at det er grunn til å anta at beitetilskuddet som ble innført i 2006 har en positiv effekt for å få storfe på beite. I 2008 var 65 prosent av alle storfe på beite mer enn 12 uker, mens 98 prosent av sauene var på beite.

Bruken av utmarksbeite har vært avtagende i mange år. Totalt sett er det 22 pst. færre dyr på utmarksbeite i 2008 enn i 1985. Antall storfe på utmarksbeite har økt litt fra 2007 til 2008, til tross for at totalt antall storfe har gått ned.

Genetiske ressurser – Bevaringsverdige storferaser

Antallet bevaringsverdige storfe er svakt økende, og ligger på ca. 2 900 dyr. Bestandene av Dølafe, Austlandsk raukolle, og Vestlandsk raukolle er fortsatt lave (rundt 200 hunddyr per rase).

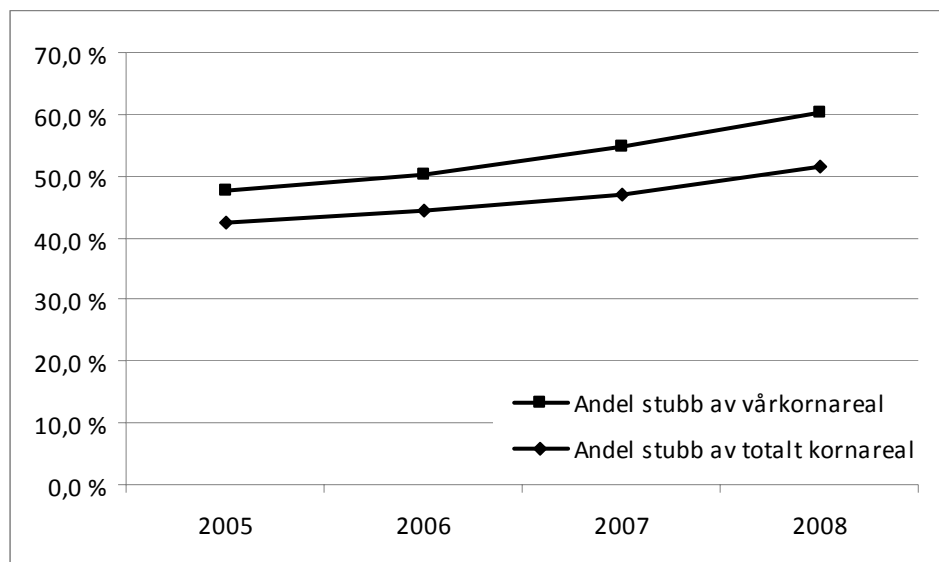
Regionale miljøprogram

De regionale miljøprogrammene (RMP) er en sentral del av de miljørelaterte tiltakene og virkemidlene over jordbruksavtalen. Kulturlandskap er et viktig mål innenfor regionale miljøprogram med en rekke forskjellige ordninger. I tillegg er det flere tiltak for å redusere forurensing.

Tabell 3.12: Utbetaling pr. hovedområde 2005-2008 (foreløpige tall for 2008)

	2005	2006	2007	2008
	mill kr	mill kr	mill kr	mill kr
<i>Kulturlandskapstiltak</i>				
Gjengroing	96,895	113,013	113,526	112, 248
Verdifulle kulturlandskap	59,279	73,123	80,355	81,885
Kulturminne verdier	4,286	6,387	7,234	7,402
Tilgjengelighet og friluftsliv	7,255	7,010	6,840	7,241
Annet - Kulturlandskap	2,243	1,602	1,792	1,793
<i>Forurensningstiltak</i>				
Avrenning vassdrag	156,343	184,667	164,329	164,486
Plantevernmidler	2,201	2,909	3,589	3,746
Avfallsinnsamling	3,818	4,572	4,556	4,758
Annet - forurensning	-	-	2,819	2,685
Total sum	332,319	393,283	385,040	386,249

Tabell 3.12 viser fordelingen av midler over RMP på hovedområder for årene 2005 til og med 2008. De hovedområdene som får mest midler i hele perioden er tiltak for å redusere gjengroing, tiltak for i varetakelse av verdifulle kulturlandskap og tiltak for å redusere avrenning til vassdrag. Til sammen får disse hovedområdene mer enn 90 pst. av midlene. Tilskudd til seterdrift er en viktig parameter under hovedområde verdifulle kulturlandskap. Det er fortsatt en nedgang i antall setre, og totalt antall setre som søker tilskudd er nå på i overkant av 1300 setre.

Figur 3.7 Utviklingen av andel kornareal i stubb om vinteren av totalt vårkornareal og av totalt kornareal basert på tilskudd til endret jordarbeiding over regionale miljøprogram.

For å begrense avrenning av næringssalter til vassdrag, er endra jordarbeiding (ikke høstpløying - areal i stubb om vinteren) den klart største ordningen. Andelen stubbåker har økt jevnt siden innføringen av regionale miljøprogram. Arealet i stubb om vinteren har økt med ca 200.000 daa fra 2005 til 2008. Tiltaket bidrar også til å redusere CO₂-utslipp fra jordbruksjord. Det er også en klar vekst i tiltak som grasdekte vannveier og bufferzoner/vegetasjonssoner.

Spesielle miljøtiltak i jordbruket

Tilskuddsordningen Spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL-ordningen) er forvaltet av kommunene og var for 2008 på 130 mill. kroner. I tillegg kommer overførte midler og inndratte midler, slik at total bevilgning i 2008 var på i overkant av 145 mill. kroner. Innenfor dette programmet har 16 pst. blitt brukt til forurensningsrettede tiltak, om lag ¾ av midlene, har gått til kulturlandskapstiltak og verneverdige bygninger. De øvrige har gått til investeringstøtte til organisert beitebruk og til planlegging og koordinering av fellestiltak. Hydrotekniske anlegg og fangdammer er de tiltakene som fikk størst bevilgning relatert til forurensning, mens verneverdige bygninger (ca 42 mill. kroner fordelt på 900 bygninger) og gammel kulturmark er de største postene knyttet til kulturlandskap. Ordningen forvaltes samlet med nærings- og miljøtiltak i skogbruket (NMSK) i kommunene (omtalt under).

Tiltak for å redusere beiteskader av gjess

Norsk institutt for naturforskning (NINA) gjør årlige registreringer av trekk og landingsmønstre for hvitkinngås og kortnebbgås (som er de gåseartene ordningen over

jordbruksavtalen omfatter). NINA gjorde i 2007 en evaluering som også har blitt fulgt opp i 2008. Konklusjonen fra evalueringene er at tilskuddsordningen reduserer konfliktene mellom landbruksinteresser og rastende gjess til et minimum. Både i Nord-Trøndelag og i Vesterålen virker tilskuddet godt fordi gjessene beiter på de avsatte friarealene.

Det er ca 15.000 daa fordelt på ca 160 bønder som kommer inn under ordningen.

Nasjonalt program for landbruksbygg i kulturlandskapet

Det er behov for økt kunnskap og informasjon om utforming og bruk av nye og gamle landbruksbygg for å sikre kulturlandskapsverdiene i jordbrukslandskapet. I Jordbruksoppgjøret 2007 ble det derfor vedtatt å sette i gang et 5-årig program for landbruksbygg i kulturlandskapet. Tre arbeidsgrupper er nedsatt; en på tema nye landbruksbygg i kulturlandskapet, en på ny bruk av ledige landbruksbygg og en med mandat å utvikle metode for kartlegging av kulturhistorisk viktige landbruksbygg.

MORSA- prosjektet

MORSA-vassdraget (Hobøl-Vansjø vassdraget) er sterkt påvirket av næringsalter. Det har derfor i flere år foregått et arbeid for å redusere utslippene til vassdraget. Jordbruket forårsaker de største utslippene til vassdraget og det har derfor vært satt i gang en rekke tiltak og virkemidler for å redusere jordbruksforurensningen.

For 2006 og 2007 ble det brukt 10,4 mill. kroner per år til MORSA-prosjektet over jordbruksavtalens virkemidler (hovedsakelig RMP og SMIL). For 2008 er det brukt 11,7 mill. kroner. Økningen skyldes et eget treårig prosjekt for Vestre Vansjø med en ramme på 1,5 mill. kroner for 2008. Tabell 3.12 viser bevilgning av midler til MORSA-området over jordbruksavtalen i millioner kroner

Tabell 3.13 Bevilgninger av midler til MORSA-området over jordbruksavtalen, mill. kroner

	2007	2008
RMP totalt	7,42	8,47
RMP Akershus	1,66	1,97
RMP Østfold	5,76	6,5
SMIL totalt	2,8	1,98
SMIL Akershus		0,61
SMIL Østfold		1,37
Info- og utviklingstiltak	0,16	0,08
Vestre Vansjø totalt	0	1,19
Ekstra miljøtilskudd		0,74
Fangdamtilskudd		0,45
Sum	10,38	11,72

3.14 Økologisk produksjon og forbruk

Regjeringen har som mål at 15 pst. av matproduksjonen og matforbruket skal være økologisk i 2015. Satsningen på dette området skjer nå videre med utgangspunktet i Landbruks- og matdepartementets handlingsplan "Økonomisk, agronomisk – økologisk".

3.14.1 Markedsutvikling

Omsetningen av økologisk mat i dagligvare- og faghandel har økt kraftig de siste årene. I 2008 var samlet omsetningen på nesten 1 mrd. kroner. Dette var en økning på 25 pst. fra 2007. I tillegg kommer omsetning gjennom direkte salgskanaler som abonnementssalg og Bondens marked.

Dagligvarehandelen satset videre på økologiske produkter i 2008. I 2008 har 3 av 4 kjeder utviklet egne satsinger på økologisk mat. Produktspekteret øker stadig, og det var ca. 1 100 ulike produkter til salgs i norske butikker ved utgangen av 2008. I tillegg har det blitt flere aktører som satser på økologiske serier med enhetlig profil fra både industriens og dagligvarehandelens side.

Alle produktgrupper viser økning i omsetning. Meierivarer er den varegruppen av økologiske varer med størst omsetning målt i verdi (278 mill. kroner). Omsetningen av økologiske meierivarer økte med 29 pst. i 2008, mot 17 pst. i 2007. Økologiske egg hadde en omsetningsvekst på hele 37 pst, økologiske bakevarer og korn 14 pst og kjøtt 53 pst., men volumene av økologisk kjøtt er fortsatt relativt små. Til tross for en vekst i de ulike varegruppene, er det stor variasjoner mellom ulike produkter. For eksempel viser omsetningen av økologisk melk en nedgang på 4,8 pst. Økningen i omsetningen av økologiske meierivarer kommer som følge av en sterk økning i omsetning av ost (360 pst.), og da hovedsakelig importerte oster.

Samlet for alle produktgrupper, utgjorde omsetningen av økologiske produkter (målt i kroner) 1,3 pst. av total omsetning innen sammenlignbare varegrupper. Den største prosentandelene er på økologisk barnemat og egg med henholdsvis 14,9 og 4,7 pst. Den økologiske andelen av varegruppene meierivarer og grønnsaker var hver på ca 2,2 pst. Økologisk gulrot utgjorde mellom 7-8 pst. av totalt omsatt gulrot i 2008.

Antallet næringsmiddelbedrifter med Debiogodkjenning økte med 30 pst. fra 2007 til 2008. Det har vært en fordobling i antallet bedrifter fra 2006. Den sterkeste veksten er i bransjene servering og grossister.

3.14.2 Produksjonsutvikling

I 2008 var det 2 702 økologiske driftsenheter, en økning på 3,5 pst fra året før (91 driftsenheter). De økologiske arealene var på 402 633 dekar, og utgjorde 3,9 pst av totale jordbruksarealer (5,1 pst medregnet karensarealene). De økologiske arealene hadde en liten økning fra året før, mens karensarealene økte med hele 36 pst. Forutsetningene for økt produksjon av norske økologiske råvarer er derfor gode.

Eng-, beite- og fôrarealer utgjør hoveddelen av de økologiske jordbruksarealene, tilsvarende 81 pst i 2008. Fra 2000 har det totale økologiske jordbruksarealet økt med nærmere 130 pst. Størst er veksten i økologiske arealer innen korn og oljevekster, som har økt med over 400 pst i den samme perioden. Det siste året har dette arealet økt med 7 pst.

Det er store regionale variasjoner i andelen av jordbruksarealer som er i økologisk drift. Sør-Trøndelag (8,8 pst. inkl. karens), Buskerud (8.6 pst inkl. karens) og Telemark 7.9 pst. inkl. karens) hadde de høyeste andelen økologiske arealer i 2008, mens Rogaland hadde lavest andel (0,8 pst. inkl. karens).

Det har vært en økning i totalt antall dyr i økologisk husdyrproduksjon for alle husdyrslag. Antallet melkekyr økte med 7.4 pst. til ca 6850, antallet slaktegriser med 34 pst. til ca 1600, antallet vinterfôra og andre sau og lam med 12 pst. til ca 41000 og antallet

verpehøner med 41 til ca 119 000. Også økologisk produksjon av slaktekylling har for alvor kommet i gang.

Det er store regionale variasjoner i de økologiske husdyrproduksjonene. Det er flest husdyrprodusenter med økologisk drift i Sør-Trøndelag og Hedmark. Færrest husdyrprodusenter er det i Troms, Agder-fylkene og Rogaland.

Produksjonen av økologisk korn til fôr og matmel er begrenset, og importbehovet ligger på i overkant 60 pst. Også internasjonalt er produksjonen av økologisk korn begrenset. Følgelig har økologisk korn i 2008 vært vanskelig tilgjengelig også i internasjonale markeder, og med en betydelig merkostnad sammenlignet med konvensjonelt dyrket korn. Tilgangen og prisen på økologisk kraftfôr er en utfordring for videre utvikling av den økologiske landbrukssektoren.

Avtalepartene har i de siste jordbruksoppgjørene stimulert til økt økologisk kornproduksjon gjennom et relativt høyt tilskuddnivå. Det ble i 2008 vedtatt å starte opp en egen kampanje i 2009 for å verve flere økologiske kornprodusenter og det ble besluttet å innføre et eget tidsavgrenset arealtillegg for økologisk korn i årene 2011 og 2012.

Veksten innenfor primærproduksjon har ikke vært stor nok til å dekke etterspørselen etter økologiske produkter slik den har vært de siste årene. Tilgang på råvare begrenser også mulighetene for produktutvikling. Begrenset produktsortiment og høye priser antas å være noen av de viktigste barrierene for økt salg av økologiske produkter framover. Det er også usikkert i hvilken grad finanskrisen vil påvirke etterspørselen av økologisk mat.

3.14.3 Annet

Det ble satt av 41 mill. kroner til disposisjon for prosjekter som skal utvikle økologisk produksjon og forbruk 2008. Disse utviklingsmidlene er forvaltet av SLF og går til fylkenes handlingsplaner, utviklingsprosjekter innen veiledning, produktutvikling og markedsutvikling. Det ble i 2008 omsøkt 97,28 mill. kroner fra utviklingsmidlene.

I 2008 ble blant annet prosjektet "økobonden skal lykkes" startet opp. Dette er et samarbeid mellom Debio, KSL Matmerk og Norsk landbruksrådgivning som skal styrke arbeidet rundt rådgivning og sertifisering for å sikre at de som starter opp omlegging av økologisk drift ikke legger tilbake. Økoløft i kommuner er et felles prosjekt finansiert av Kommunal- og regionaldepartementet og Landbruks- og matdepartementet for å styrke arbeidet med økologisk forbruk og produksjon i kommunene. 52 kommuner er blitt oppnevnt som "Økoløftkommuner".

Det er opprettet et regelverksutvalg som inkluderer representanter fra næringen, sertifiserings- og rådgivningsapparatet der Mattilsynet har sekretariatsansvar. Utvalgets skal sikre en bedre forutsigbarhet og dialog rundt regelverksutviklingen for økologisk produksjon.

4 Foredling og omsetning

4.1 Innledning

Foredling og omsetning av jordbruksvarer ligger i hovedsak utenfor jordbruksavtalens virkeområde. Handelspolitiske forhold, markedsordninger, annet regelverk og prisutvikling på råvarer har likevel stor betydning både for næringsmiddelindustri og -omsetning.

Produksjonsverdien i norsk nærings- og nytelsesmiddelindustri var om lag 160 mrd. kroner i 2007, inkl. fiskevarer og dyrefôr. Økningen fra året før var på 5,2 pst.

Betydelige deler av næringsmiddelindustrien foredler norskproduserte råvarer, samtidig som den i økende grad er eksponert for internasjonal konkurranse. Importen av næringsmidler øker, men det gjør også den totale omsetningen av matvarer i Norge. Norsk næringsmiddelindustri (ekskl. fiskevarebransjen) har fått redusert sin hjemmemarkedsandel i de siste 13 årene. Hjemmemarkedsandelen er for 2008 anslått til 84 pst., mens den i 1995 utgjorde 90 pst. (Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning, Mat og industri 2008). Tall fra budsjettnemnda for jordbruket kan imidlertid tyde på et vist fall i hjemmemarkedsandelen i 2008/2009.

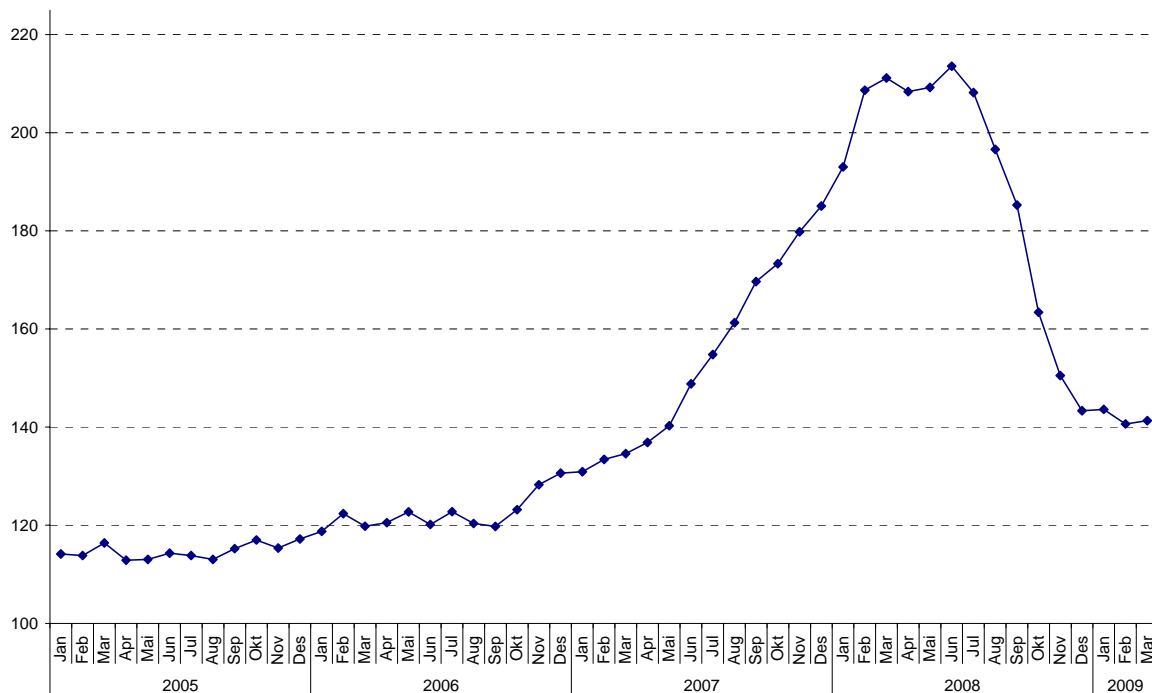
Landbrukspolitikken, og utformingen av virkemidlene i jordbruksavtalen, må på denne bakgrunn ha alle ledd i kjeden fra jord til bord som perspektiv.

4.2 Utviklingen i internasjonale matvaremarkeder

I 2007 og første halvår av 2008 økte prisene på jordbruksråvarer på de internasjonale markedene betydelig. De fleste jordbruksråvarene økte i denne perioden med fra 50 til godt over 100 pst. i pris, og det internasjonale pengefondet IMF's indeks økte med 67 pst. fra 2006 til juni 2008. Det var et brudd med den lange trenden med fallende priser etter 1972-73, selv om det også var en periode med store svingninger i prisene enkelte år.

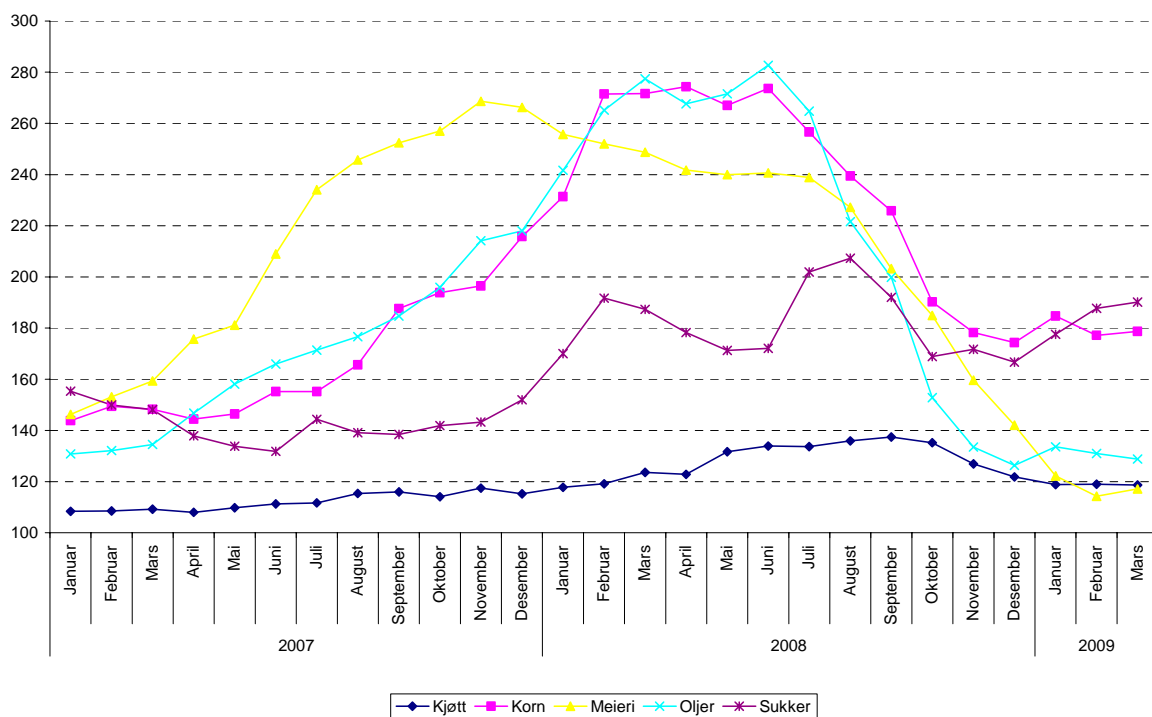
Global befolkningsvekst, økonomisk vekst i fattige land, nedbygging av kornlagre, avlingssvikt, spekulasjon, eksportrestriksjoner og økende bruk av jordbruksråvarer til produksjon av bioenergi er blant årsakene til prisøkningene. Den ekstraordinære situasjonen førte bl.a. til at mange land innførte handelsrestriksjoner.

Fra juni 2008 har prisene på de fleste råvarene igjen falt kraftig grunnet gode avlinger og de globale økonomiske problemene. Både FAOs og IMF's matvareindekser er nå totalt sett tilbake på samme nivå som våren 2007. Prisene er likevel ca 15 pst. høyere enn gjennomsnittet for 2006. FAOs prisindekser viser samtidig mindre prisfall, eller stabile priser, i utviklingsland hvor befolkningen ofte bruker opp mot 70-80 pst. av inntekten på mat. Figur 4.1 viser FAOs matpris indeks i 2005 til 2009.

Figur 4.1 FAOs matprisindeks. Gjennomsnitt 2002-2004=100.

Figur 4.2 viser FAOs prisindeks for grupper av matvarer fra januar 2007 til mars 2009. Oljer, korn og meierivarer har hatt den største prisveksten, mens prisen på kjøtt har holdt seg relativt stabil.

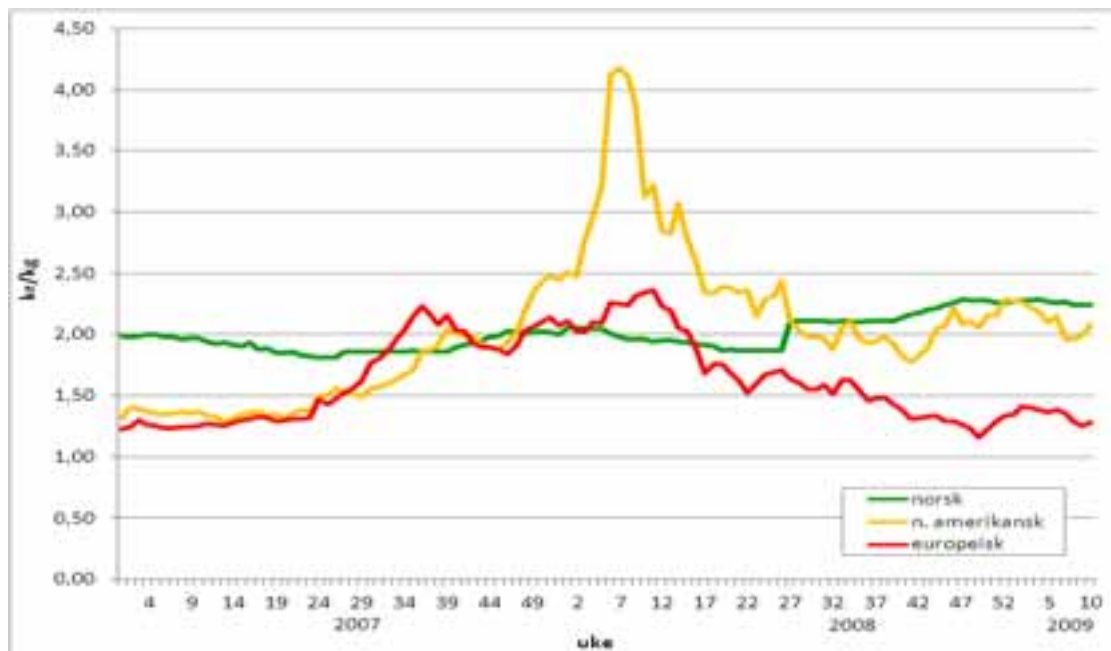

Figur 4.2 FAOs prisindeks for grupper av matvarer. Gjennomsnitt 2002-2004=100.

Korn hadde en spesielt kraftig prisvekst i 2007 og tidlig i 2008, deretter har prisene falt og er ustabile. Samtidig er verdens kornproduksjon høyere enn noen sinne.

Verdensmarkedsprisene har tidvis ligget over norsk engrospris. Figur 4.3 viser utviklingen

siden 2007 for amerikansk og tysk hvete av sammenlignbar kvalitet med norsk vare. Norsk pris er engrospris, dvs. noteringspris fratrukket prisnedskrivningstilskudd, tillagt håndteringskostnader. Alle priser er i norske kroner og er derfor også påvirket av valutakursendringer.

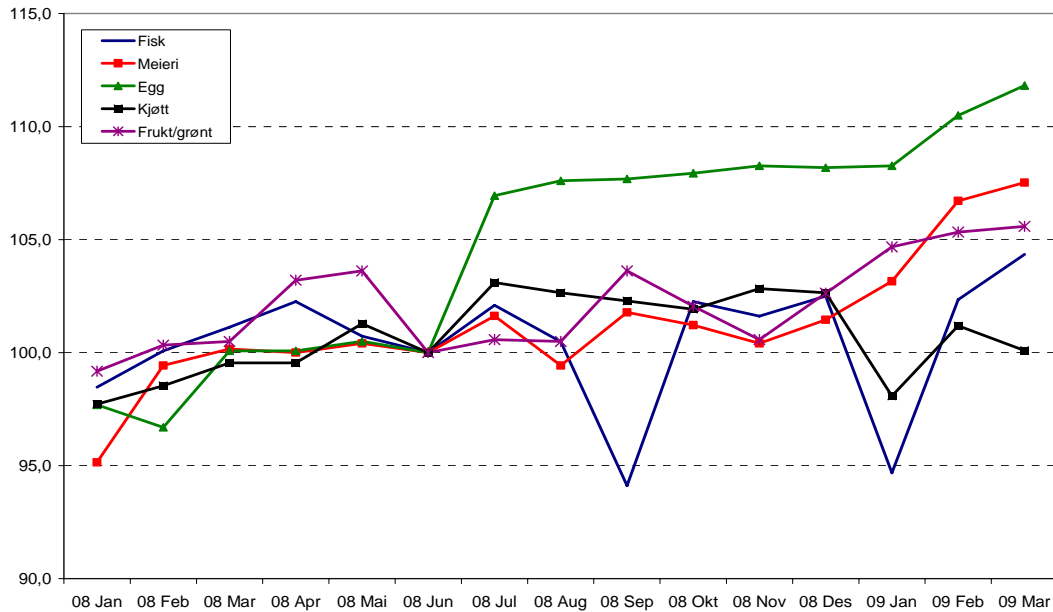
Figur 4.3 Utviklingen i hvetepriser i noen markeder. Kilde: Statens landbruksforvaltning, International Grains Council og Norske felleskjøp.

Scenarioene framover er usikre. Det er iflg. FAO mye ledig areal i verden og potensialet for utbytteøkning er stort i mange regioner. Det er liten tvil om at primærprodusentene vil forsøke å møte etterspørselsvekst med økte investeringer og produksjon. Finans- og økonomikrisen har imidlertid påvirket muligheten til å finansiere produksjonen i mange land, ved siden av at etterspørselen påvirkes. Usikkerheten om den videre prisutviklingen er derfor stor.

På grunn av skjerming med tollvern på varer som produseres i det norske jordbruket, har Norge, iflg. SSB, hatt en av Europas laveste prisøkninger på mat siden sommeren 2007. Det har imidlertid vært prisøkninger på en del varer som importeres uten toll og på sentrale produksjonsmidler. For norsk matsektor har det sterke fallet i matpriser internasjonalt, sammen med økte produksjonskostnader nasjonalt, nå gitt større utfordringer med hensyn på konkurransekraft i forhold til verden omkring.

4.3 Prisutviklingen på matvarer

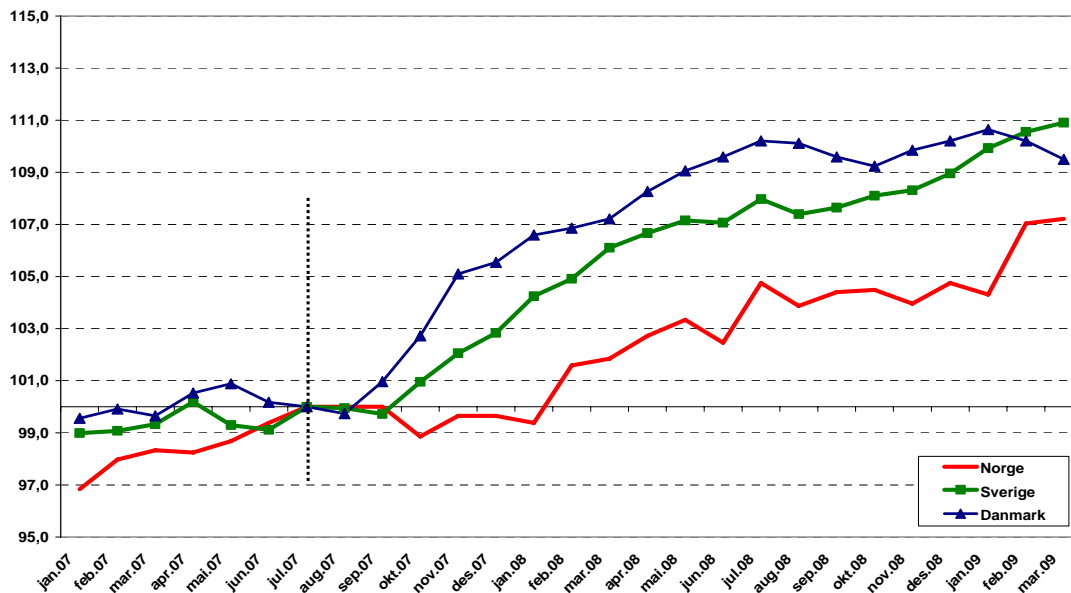
Fra juni 2008 t.o.m. mars 2009 steg matprisene i Norge med 4,6 prosent. Prisøkningen har vært størst på egg og meierivarer, som figur 4.4 viser. Matprisene i Norge var lenge mindre påvirket av prisøkningene internasjonalt enn i våre naboland. Men både høykonjunkturen og matkrisen har bidratt til økning i produksjonskostnadene i den norske matsektoren. Det var noe av grunnlaget for at fjorårets jordbruksavtale ga en økning i målprisene samlet, tilsvarende 1.920 mill. kroner, inkl. virkningen av justeringsforhandlingene. Målprisøkningene hadde ulike innslagstidspunkt, men dersom de realiseres fullt ut, kan effekten på matprisene anslås til i underkant av 3 pst. Det er da ikke tatt hensyn til evt. overveltningseffekter.

Figur 4.4 Prisutvikling på grupper av matvarer i Norge. Indekser, juni 2008=100.

Kilde: NILF og SSB

Figur 4.5 viser prisutviklingen på mat og alkoholfrie drikkevarer i Norge, Sverige og Danmark. Siden juli 2007 har forbrukerprisene for mat i Norge økt med 7,2 pst. Prisene i Sverige har økt med 10,9 pst. og i Danmark med 9,5 pst. Siden sommeren 2008 har prisene økt mest i Norge. I Danmark er prisene i mars 2009 tilbake på nivået fra juni 2008.

Figur 4.5 Prisutvikling på mat og alkoholfrie drikkevarer i Norge, Sverige og Danmark. Indekser, juli 2007=100.

Husholdningenes andel utgifter til mat og alkoholfrie drikkevarer har vært fallende over lang tid. For 2007-2008 har mat og alkoholfrie drikkevarer en vekt på 11,2 pst. i konsumprisindeksen. Matvarer har en vekt på 10,1 pst. Det er likevel et relativt høyt prisnivå for matvarer i Norge, sammenlignet med i våre naboland. Det skyldes bl.a. pris-/kostnads- og

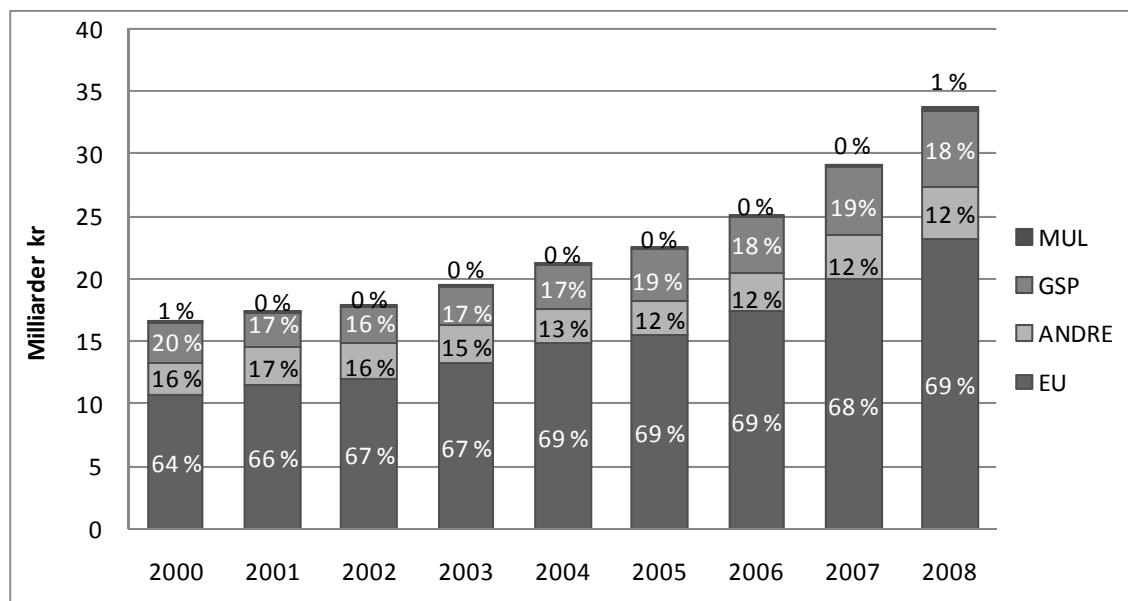
lønnsnivå, konkurranseforhold og utviklingen i råvareprisene. SSBs grensehandelsundersøkelse viser at nordmenn handlet for 8,9 mrd. kroner i forbindelse med dagsturer til utlandet i 2008. Dette er en nedgang på 3 prosent sammenlignet med 2007, men grensehandelen i 2008 er på samme nivå som i årene 2004 til 2006.

4.4 Industri og konkurranseforhold

Det er et gjensidig avhengighetsforhold mellom primærproduksjonen og næringsmiddelindustrien. Primærproduksjonen er avhengig av en konkurransedyktig næringsmiddelindustri som kundebase og næringsmiddelindustrien er avhengig av råvarer som er konkurransedyktige både med hensyn til pris og kvalitet.

Produksjonen av landbruksvarer i norsk jordbruk og næringsmiddelindustri har aldri vært så høy som nå. Produksjonsøkningen har de siste årene vært spesielt stor innen fjørfe og svin. For fjørfe økte produksjonen med 20 pst. i 2008. For andre sektorer som melk, storfe og sau har produksjonen vært mer stabil over flere år.

Samtidig har flere sentrale produksjoner opplevd en etterspørselsøkning. For flere sektorer har denne i stor grad blitt dekket gjennom økt import. Dette gjelder blant annet ost, storfekjøtt og lammekjøtt. For å dekke etterspørselen etter storfe og lammekjøtt ble tollsatsene administrert ned i perioder av 2008. For svinekjøtt har derimot betydelig import i 2007 som følge av etterspørselsøkning, blitt erstattet med norsk produksjon i 2008. Figur 4.6 viser utviklingen i importen av landbruksvarer til Norge i årene 2000 - 2008, målt i verdi, og etter opprinnelse.

Figur 4.6 Utviklingen i importverdi av landbruksvarer, fordelt etter opprinnelse.

Importen av landbruksvarer hadde i 2008 en verdi på 34 mrd. kroner. I forhold til 2007 økte importverdien med 16 pst. og kvantum med 5 pst. I 2008 var 69 pst. av landbruksvareimporten fra EU. Danmark og Sverige er Norges viktigste handelspartnere for landbruksvarer, målt i verdi. Importen fra disse landene hadde i 2008 en verdi på i underkant av 7 mrd. kroner.

Spesielt utsatt for økt importkonkurranse er bearbejdede landbruksprodukter som omfattes av ordningen med råvarepriskompensasjon (RÅK). Verdien av RÅK-importen har økt jevnt de siste årene fra 2,6 mrd. kroner i 1995 til 7,0 mrd. kroner i 2008. Bakervarer,

sukkervarer og sjokolade er eksempler på viktige importvarer. Norsk eksport av RÅK-varer har derimot vært relativt stabil rundt 0,9 mrd. kroner det siste tiåret.

For norsk næringsmiddelindustri er det en utfordring å beholde/øke sin markedsandel innenfor det voksende markedet for bearbejdede landbruksvarer. Dette er også viktig for underleverandørene til RÅK-industrien, både primærprodusenter og foredlingsindustri. Rundt 70 pst. av matkornet, 18 pst. av bær og fruktproduksjonen og 15 pst. av melkeproduksjonen går til RÅK-varer.

De ustabile råvareprisene internasjonalt og finanskrisen utfordrer norsk næringsmiddelindustri. Parametrene som næringsmiddelindustrien har å forholde seg til er mer usikre enn på lenge. Fremtidig utvikling avhenger av både nasjonale rammebetingelser (råvarepriser, kronkurs og rentenivå) som industrien opererer under, internasjonal konkurranse og industriens egen evne til effektivisering og omstilling.

Prisutvikling råvarer

For å opprettholde en konkurransedyktig næringsmiddelindustri må det gjennom prisutviklingen innenlands og målrettede virkemidler legges til rette for å sikre industrien konkurransedyktige rammevilkår. For de råvarene og ferdigvarene som er omfattet av RÅK-ordningen blir råvareprisforskjeller også kompensert med utbetaling av tilskudd. Prisutjevning skjer i form av prisnedskrivning av innenlandske jordbruksvarer som nyttes til fremstilling av ferdigvarer og som tilskudd ved eksport av ferdigvarer (eksportrestitusjon).

Store prisvariasjoner på landbruksvarer internasjonalt har ført til at det er behov for å følge konkurransesituasjonen tett, og å åpne for hyppigere justeringer av prisnedskrivningssatsene for råvarer innenfor RÅK-ordningen.

Importen til Norge av RÅK-varer skjer også i hovedsak fra EU, og i særlig grad fra våre nærmeste naboland. Utviklingen i råvareprisene i Norge sammenlignet med EU er således et sentralt element i konkurransevilkårene for industrien og for avsetning av norske jordbruksprodukter.

4.5 Matpolitikk

4.5.1 Trygg mat av riktig kvalitet

Regjeringens matpolitikk er basert på at maten skal være trygg og oppleves som trygg, samt at den skal være av riktig kvalitet. I 2006 ble det etablert et prosjekt i samarbeid med bransjen for å få i stand et bedre system for sporing av mat (e-sporingsprosjektet). Målsettingen er å etablere en nasjonal, elektronisk infrastruktur for effektiv utveksling av informasjon i matkjeden innen utgangen av 2010. Elektroniske løsninger vil styrke beredskapen, øke verdiskapingspotensialet for alle aktører og imøtekomme forbrukernes behov for og rett til kunnskap og informasjon om matprodukter.

Landbruks- og matdepartementet koordinerer arbeidet og leder styringsgruppen for e-sporingsprosjektet. Prosjektet er et samarbeid med bransjeaktører i hele matkjeden; Kjøttindustriens Fellesforening, NHO Mat og Bio, NHO Mat og Drikke, Fiskeri- og Havbruksnæringens Landsforening, Norges Bondelag, Norsk Bonde- og Småbrukarlag, Norges Fiskarlag, KSL Matmerk, Handels- og Servicenæringens Hovedorganisasjon, Norsk Landbrukssamvirke og Norske Sjømatbedrifters Landsforening.

Kvalitetssystem i landbruket (KSL) er grunnleggende viktig for å sikre en trygg og etisk forsvarlig matproduksjon. Det arbeides for å få KSL-standarden akseptert som bransjestandard for primærproduksjonen i landbruket og som bondens kontrollsystem. Bruk av KSL i primærleddet, og et helhetlig og dokumenterbart kvalitetssystem i de øvrige delene av verdikjeden, ligger også til grunn for utvikling av den nye merkeordningen Nyt Norge (se kap 4.5.3).

EUs reviderte hygiene- og kontrollregelverk ble innlemmet i EØS-avtalen i oktober 2007. Regelverket ble vedtatt i desember 2008, men har foreløpig ikke trådt i kraft. I denne forbindelse stilles det krav til at primærprodusenter overholder og sikrer de hygienekrav som følger av regelverket, samt på tilfredsstillende måte dokumenterer at disse overholdes (egenkontroll). Det bør utarbeides nasjonale retningslinjer for god hygienepraksis i et samarbeid mellom næringsaktører og myndigheter. Mattilsynet har for tiden KSL standarden til vurdering som nasjonal retningslinje for primærproduksjonen.

4.5.2 Matmangfold

Det norske matmangfoldet består av kjente merkevarer som produseres i relativt store volum, samt et stadig større utvalg matspesialiteter som, hver for seg, produseres i et mer begrenset omfang.

Med utgangspunkt i jordbruksavtalene i 2007 og 2008 har det blitt utviklet et forslag til en ny nasjonal merkeordning "Nyt Norge" (se kapittel 3.11.1). Denne merkeordningen skal bidra til å styrke norsk mat sin markedsposisjon i en skjerpet internasjonal konkurranse, ved å dokumentere produksjonen av norsk mat overfor forbrukere, dagligvarekjeder og myndigheter. Utviklingen av merkeordningen ses også i sammenheng med arbeidet med etablering av et elektronisk sporingssystem i matkjeden, jf. kapittel 4.5.2. Merkeordningen vil særlig bli benyttet på produkter som produseres i større volum.

Interessen for norske matspesialiteter hos forbrukerne er økende. 80 prosent av de spurte i Synovates klima- og miljøundersøkelse svarer at de spiser eller vurderer å spise, mer lokalprodusert mat. Ni av ti forbrukere forventer også at matvareprodusentene aktivt informerer om hvilke alternative produkter de kan velge mellom.

Landbruks- og matdepartementet mener at det er et stort potensial for å øke omsetningen av norske matspesialiteter. Med utgangspunkt i den økte etterspørselen er det, innenfor Verdiskapingsprogrammet for matproduksjon (VSP mat), igangsatt en egen satsing på bedrifter med vekstpotensial (se kapittel 3.11.1). Det etableres også stadig flere regionale produsentsammenslutninger, der små- og mellomstore næringsmiddelbedrifter samarbeider om oppgaver som for eksempel kvalitetsutvikling, merkevarebygging, salg og markedsarbeid. Slike nettverk bidrar blant annet til å styrke den enkelte produsent, utvikle regionalt samarbeid, profilering av ulike regioners matkultur, samt øke produktutvalget for forbruker. Den nasjonale strategien for næringsutvikling "Ta landet i bruk!" peker på andre sentrale satsinger innenfor småskala matproduksjon som for eksempel kompetanseutvikling. VSP mat bidrar også til å støtte prosjekter som skal synliggjøre og utvikle matmangfoldet i reiselivsnæringen.

Det er økende kjennskap blant forbrukerne til Merkeordningen "Beskyttede betegnelser", som er et viktig virkemiddel for næringsutvikling og verdiskaping i norsk matproduksjon (se kapittel 3.11.1). Merkeordningen omfatter alle næringsmidler som faller inn under Matlovens virkeområde, bl.a. landbruksbaserte næringsmidler, fisk og fiskevarer. Merkeordningen bidrar til å styrke konkurransekraften til norsk matproduksjon gjennom

utvikling og synliggjøring av konkurransefortrinn basert på merkenavn, regionalt opphav og spesielle produktkvaliteter.

5 Importvernet og internasjonale forhold

5.1 WTO Landbruksavtalen

Uruguay-runden med multilaterale forhandlinger om regelverk knyttet til handel resulterte i opprettelsen av *Verdens Handelsorganisasjon* (World Trade Organisation – WTO) 1. januar 1995. Samtidig ble det etablert egne avtaler om landbruk (*Landbruksavtalen*) og om sanitære og plantesanitære forhold (SPS-avtalen). Landbruksavtalen legger viktige rammebetingelser for den nasjonale landbrukspolitikken gjennom forpliktelser og rettigheter på tre områder: markedsadgang, internstøtte og eksportsubsidier. Det pågår nye forhandlinger, gjennom den såkalte Doha-runden, jf. kapittel 5.2. Inntil en ny landbruksavtale er ferdigforhandlet, vil Norge være bundet av forpliktelsene i dagens landbruksavtale.

Markedsadgang

Landbruksavtalen medførte omlegging til et tollbasert importvern der tollsatsene i gjennomsnitt skulle reduseres med 36 pst. til år 2000. I tillegg forpliktet Norge seg til å etablere importkvoter for såkalt eksisterende og ny markedsadgang. Tollsatsene i tolltariffen ble trappet ned til forpliktelsene for år 2000 allerede i 1995. Norge har notifisert bruk av importkvoter til og med 2007.

Internstøtte

WTO Landbruksavtalen definerer tre typer internstøtte – *gul, blå og grønn støtte*.

Gul støtte eller AMS (Aggregate Measurement of Support) er verdien av differansen mellom norske målpriser og faste referansepriser multiplisert med tilhørende volumer, i tillegg til prisstøtte over budsjett fratrukket særavgifter. Norges maksimale gule støtte har vært 11,4 mrd. kroner for år 2000 og deretter. Ved siste notifikasjon i 2004 var det notifiserte nivået i gul boks 10,67 mrd. kroner.

Blå støtte er støtteordninger under produksjonsbegrensende programmer basert på faste arealer eller avlinger, eller på et fast antall dyr. I 2004 var notifisert blå støtte på 7,43 mrd. kroner.

Grønn støtte er støtte som har liten eller ingen innvirkning på produksjon og handel. Grønn støtte er unntatt fra reduksjonsforpliktelsene. I 2004 var notifisert grønn støtte på 3,99 mrd. kroner.

Det er knyttet reduksjonsforpliktelser til bruken av gul støtte. Blå og grønn støtte er unntatt reduksjonsforpliktelser i eksisterende avtale. Dersom summen av blå og gul støtte i løpet av avtaleperioden overstiger nivået som var bestemt i 1992, kan avtalepartene i WTO under visse forutsetninger likevel iverksette ulike mottiltak. Slike mottiltak må begrunnes i at det påvises at økningen i støtten har skadet eller truet andre parters interesser. I forhandlingen som nå pågår, er man enige om at også blå støtte skal reduseres i en framtidig avtale.

Eksportstøtte

Landbruksavtalen i WTO begrenser bruken av eksportsubsidier både målt i verdi og målt i volum. Det er særlig for egg og ost at bindingene for eksportstøtte er reelt begrensende for Norge. Norge har notifisert bruk av eksportsubsidier til og med år 2007.

5.2 WTO-forhandlingene

Landbruksforhandlingene er en del av den brede forhandlingsrunden som ble vedtatt på WTOs ministerkonferanse i Doha i 2001. 1. august 2004 ble det vedtatt et rammeverk som la føringer for de videre forhandlingene for landbruksvarer, industrivarer inkludert fisk, tjenester og forenkling av handelsprosedyrer.

For markedsadgang for landbruksvarer forutsetter rammeverket at de høyeste bundne tollsatsene skal reduseres mest gjennom en lagdelt formel. For definerte sensitive produkter kan det gis lavere tollreduksjoner, men samtidig skal det etableres importkvoter for slike produkter. Rammeverket sier at det skal vurderes hvilken rolle et tolltak (maksimalgrense for tollsatter) skal spille. Prinsippet om vesentlig forbedring av markedsadgangen skal gjelde for alle produkter, inkludert de sensitive. Det skal forhandles videre om opprettholdelse av den spesielle sikkerhetsmekanismen for jordbruksprodukter.

For internstøtte legger rammeverket opp til en reduksjon i summen av all handelsvridende støtte. Dette inkluderer gul støtte, *de minimis* (gul støtte i de tilfeller slik støtte ikke utgjør mer enn 5 pst. av produksjonsverdien) og blå støtte (areal- og dyrestøtte). Landene med den høyeste støtten skal redusere mest. I tillegg skal det etableres forpliktelser for hver av støttetypene som inngår i den totale støtten.

For blå støtte forutsetter rammeverket at det skal settes et tak for slik støtte. Rammeverket åpner imidlertid for at land som har en spesielt stor andel av sin støtte i denne kategorien, kan få unntak fra de generelle retningslinjene.

For ikke-handelsvridende støtte (grønn støtte) som for eksempel miljøtiltak, forskningsmidler og avløserordningen, legges det ikke opp til noen øvre begrensninger, men kriteriene for slik støtte skal gås gjennom for å sikre at støtten har minimale effekter på produksjon og handel.

Rammeverket innebærer også enighet om å avskaffe alle former for eksportsubsidier på landbruksvarer. Dette inkluderer at det skal etableres disipliner for bruk av matvarehjelp, eksportkreditter og eksporterende statshandelsforetak. Subsidielementer i disse ordningene skal i likhet med eksportstøtte, elimineres.

Rammeverket fra 2004 forutsetter også at spesiell og differensiert behandling av u-land skal være en integrert del av et nytt regelverk. Ikke-handelsmessige hensyn skal tas hensyn til, slik det står i Doha-erklæringens paragraf 13.

Ministerkonferansen i Hongkong i desember 2005 innebar et skritt videre i forhandlingene ved at en kom til enighet om blant annet følgende:

- Alle former for eksportstøtte skal elimineres innen utgangen av 2013. Kriteriene for behandling av andre former for eksportstøtte, for eksempel eksportkreditter, statshandelsforetak og matvarehjelp skal også avklares.
- Alle landbruksvarer skal fordeles i fire bånd etter hvor høye tollsatter de har. Ulike tollkutt skal foretas for de varer som havner i de enkelte bånd med utgangspunkt i at de høyeste tollsatsene skal reduseres mest. Enkelte produkter kan defineres som sensitive og gis lavere tollkutt, jf. rammeverket fra 2004.
- For internstøtte skal medlemslandene deles plasseres i tre bånd etter størrelsen på internt støttenivå (absolutt nivå). Land med høyest støttenivå skal redusere sin internstøtte mest. Dette innebærer at EU plasseres i det øverste båndet, USA og Japan i det neste og resterende land i det laveste båndet. Land i det laveste båndet med et relativt høyt støttenivå, herunder Norge, skal ta et noe høyere kutt enn andre land i dette båndet.

- De minst utviklede landene (MUL) skal gis toll- og kvotefrihet for minst 97 pst. av alle sine varer inn til i-landenes markeder innen utgangen av 2008. Dette gjelder også for mer utviklede u-land dersom de selv mener de er i en posisjon til å gi tilsvarende betingelser. På grunn av at WTO-forhandlingene ikke er avsluttet, har ingen land implementert denne beslutningen.

Etter ministermøtet i Hongkong ble det i 2006 holdt jevnlig møter i spesialsesjonen i landbrukskomiteen i WTO, men uten at det førte fram til noen avtale. Forhandlingene ble derfor suspendert frem til slutten av november samme år. Ved årsskiftet i 2007 sa medlemslandene seg på nytt villige til å gjenoppta forhandlingene.

Forhandlingsformannen på landbruk, Crawford Falconer, la i juli 2007 fram et utkast til modaliteter som medlemslandene aksepterte som grunnlag for videre forhandlinger. Etter en grundig gjennomgang av dette dokumentet høsten 2007 la formannen frem reviderte modaliteter på landbruk i februar 2008. Ytterligere nye tekster ble lagt fram i juli 2008. På bakgrunn av disse tekstene ble det i slutten av juli 2008 avholdt et ministermøte i Genève med sikte på å ferdigstille modaliteter for landbruk og industrivarer, inkludert fisk. Forhandlingene stoppet opp da det viste seg at avstanden mellom enkelte av aktørene på sentrale punkter var for stor. Forsøkene på å få til et nytt ministermøte i desember 2008 basert på enda en ny revisjon av modalitetspapirene førte ikke fram.

Våren 2009 er det fortsatt uavklart når en eventuell avtale kan slutføres og hvorvidt forhandlingsløsningene som er skissert i modalitetspapirene fra desember 2008 vil være utgangspunkt for videre forhandlinger. Nylige og kommende skifter i administrasjon hos sentrale aktører som USA, India og EU, global usikkerhet omkring økonomien og planlagt utskifting av forhandlingsformann på landbruk våren 2009, gjør at det sannsynligvis vil ta noe tid før en får klarhet i videre prosess og mulighet for slutføring av forhandlingene.

5.3 MUL-import

Toll- og kvotefri markedsadgang for alle produkter fra verdens minst utviklede land (MUL) er et sentralt tiltak i regjeringens utviklings- og handelspolitikk og i handlingsplanen for bekjempelse av fattigdom i sør. Formålet er å fremme handel og utvikling, og bidra til at de fattigste landene blir bedre integrert i verdensøkonomien.

Toll- og kvotefri adgang til det norske markedet for alle produkter fra land som står på FNs offisielle MUL-liste, ble iverksatt fra 1. juli 2002 med hjemmel i Norges generelle tollpreferanseordning (GSP) for import fra utviklingsland. Denne ordningen ble fra 1. januar 2008 utvidet med 14 nye lavinntektsland, slik at det nå er 64 land som kan eksportere alle sine jordbruksprodukter til Norge helt uten toll.

En ny forskrift om sikkerhetsmekanisme ved import av landbruksvarer fra utviklingsland omfattet av GSP-ordningen, trådte i kraft 7. mars 2008. Denne forskriften regulerer mulig utløsning av sikkerhetsmekanismen ved innenlandsk markedsforstyrrelse forårsaket av preferansetollbehandling ved import av landbruksvarer fra GSP-land.

5.4 Forholdet til EU/EUs landbrukspolitikk

5.4.1 Innledning

Landbrukspolitikken er ikke en del av EØS-avtalen, men utviklingen av EUs landbrukspolitikk har likevel betydning for norsk landbruk og næringsmiddelindustri. Prisutviklingen på landbruksproduktene i EU påvirker omfanget av grensehandelen og konkurransekraften til i første rekke RÅK-industrien, som er konkurranseutsatt både på hjemmemarkedet og eksportmarkedet. Utformingen av EUs landbrukspolitikk har også betydning for graden av sammenfall i interesser mellom EU og Norge i multilaterale forhandlinger som i WTO.

Den foreløpig siste omfattende reformen av EUs landbrukspolitikk ble innført fra 2005 – 2006 hvor hovedvirkemiddelet var ”enkelbruksstøtte”. Det innebærer at en større del av overføringene til landbruket i EU faller innenfor kategorien grønn støtte i WTO. Det er åpnet for å beholde noe produksjonstilknyttet støtte for eksempel for korn, storfe og sau/geit. Som et alternativ til den historiske støttemodellen kan medlemsland velge en såkalt regional modell for støtte. Den innebærer at det blir gitt lik støtte per hektar i en hel region istedenfor individuelt varierende støtte fra bruk til bruk. Medlemsland kan også velge en kombinasjon av de to modellene. Landene har i praksis valgt ulike modeller for gjennomføringen og høyere andel produksjonsuavhengig støtte enn regelverket krever.

Samtidig med overgangen til produksjonsuavhengig enkeltbruksstøtte ble det innført såkalte ”tverrvilkår” [cross compliance], som innebærer at jordbrukerne må innfri et sett med krav om å drive på en måte som holder landbruksareal i god agronomisk hevd og god miljøtilstand. Krav etter generell miljølovgivning og lovkrav om miljø, matvarekvalitet, dyrevelferd og dyrehelse/folkehelse kommer i tillegg.

Ved den såkalte helsesjekken, en minireform som ble formelt vedtatt i januar 2009, går den felles landbrukspolitikken (CAP) et nytt skritt i retning av mindre regulering. Markedsordningen for svin er besluttet avvirket, og totalkvotene for melk skal øke med 1 pst. per år, til sammen med 5 pst., før kvoteordningen avvikles i 2015.

Med klare krisetendenser innen global matvareforsyning i 2007 og 2008 og finanskrisen i 2008 og 2009 har prisene på jordbruksråvarer internasjonalt og i EU fluktuert mer enn vanlig. Mens for eksempel priser på melk og svinekjøtt nådde rekordhøye nivåer for halvannet år siden, har de etter det hatt en sterk nedgang som har ført til svak økonomi i produksjonen og nedgang i produksjonsvolum.

Som en del av reformene satses det mer på bygdeutviklingstiltak som går under navnet ”pilar 2”. Bygdeutviklingstiltakene som ble vedtatt av Rådet høsten 2005, trekker fram tre hovedmål for politikkområdet: i) øke konkurransevnen i jord- og skogbruket gjennom tilskudd til omstilling, ii) øke miljøstandard og bedre arealforvaltningen og iii) bedre livskvalitet og øke mangfoldet i næringsaktiviteten i distriktene. Bygdeutviklingsbegrepet i EU er noe videre enn vi er vant med i Norge.

Ved helsesjekken har bygdeutviklingsbegrepet blitt ytterligere utvidet til å omfatte de såkalte nye utfordringene som omfatter grønn energi (biodrivstoff), klimautslipp, vannressurser, artsmangfold, innovasjon knyttet til disse områdene og støtte til utsatte melkeproduksjonsregioner. Pilar 2 styrkes finansielt ved såkalt modulasjon. Det betyr at det er et mål å overføre mer penger år for år fra enkeltbruksstøtten til bygdeutviklingstiltakene. I forbindelse med helsesjekken ble det vedtatt gradvis å øke overføringene fra enkeltbruksstøtten til bygdeutvikling fra 5 pst. til 10 pst. innen 2012. På

grunn av ulike økonomiske og finansielle omstendigheter ser det foreløpig ut til at dette bare delvis blir gjennomført.

I forbindelse med helsesjekken er også ordningen med obligatorisk brakklegging og arealtilskuddet for energivækster avskaffet. Utkantstøtten (LFA-støtte) står på dagsordenen til det tsjekkiske formannskapet i EU og kriteriene kan bli strammet inn. En prosess for å gjennomgå og utvide regelverket for matvarekvalitet, geografisk opprinnelse og merking er på trappene. For øvrig er det en kontinuerlig posisjonering mellom liberalistiske og landbruksvennlige EU-land. I årene som kommer vil denne posisjoneringen kunne tilta ettersom mandatperioden for dagens landbrukspolitik utløper i 2013 og en ny felles landbrukspolitikk skal på plass.

5.4.2 Forhandlinger med EU

I henhold til EØS-avtalens artikkel 19 skal EU og Norge søke å fremme handelen med landbruksvarer på en gjensidig balansert og fordelaktig måte. I desember 2002 kom Norge og Europakommisjonen til enighet om en avtale om utvidet handel, som bl.a. innebærer økte gjensidige tollfrie importkvoter for ost. Stortinget ga sitt samtykke til avtalen gjennom St.prp. nr. 71 (2002-2003). Avtalen ble implementert fra 1. juli 2003.

I henhold til avtalens paragraf 11 skulle partene møtes til nye forhandlinger etter EØS-avtalens artikkel 19, to år etter at den trådte i kraft. Første møte ble holdt i mai 2006, og det er fulgt opp med senere møter i perioden 2006 - 2009. Fra norsk side har en sett forhandlingene i sammenheng med WTO-forhandlingene om landbruk.

Siste forhandlingsmøte var 21. – 22. april. Det ble ikke enighet på dette møtet.

En eventuell ny artikkel 19 avtale kan tidligst iverksettes fra 1. januar 2010. Stortinget vil i tilfelle som tidligere få forhandlingsresultatet forelagt.

5.4.3 Forhandlinger om frihandelsavtaler

Norge har gjennom det europeiske frihandelsforbundet, EFTA iverksatt 15 frihandelsavtaler. De land som er medlemmer i forbundet er Sveits, Liechtenstein, Island og Norge. EFTA ferdigforhandlet en ny avtale med Colombia høsten 2008. Det pågår forhandlinger om frihandelsavtaler mellom EFTA-landene og Thailand, Peru, Gulfstatene, Algerie, India, Ukraina, Serbia og Albania. Norge og Kina har også startet opp forhandlinger om en bilateral frihandelsavtale. Forhandlingene omfatter bl.a. handel med landbruksvarer, både råvarer og bearbejdede varer. Fra norsk side legges det betydelig vekt på at frihandelsavtalene i minst mulig grad skal svekke importvernet for viktige norske jordbruksprodukter.

Frihandelsavtalene vil bli forelagt Stortinget før iverksettelse.

6 Hovedtrekk i tilbudet

6.1 Innledning

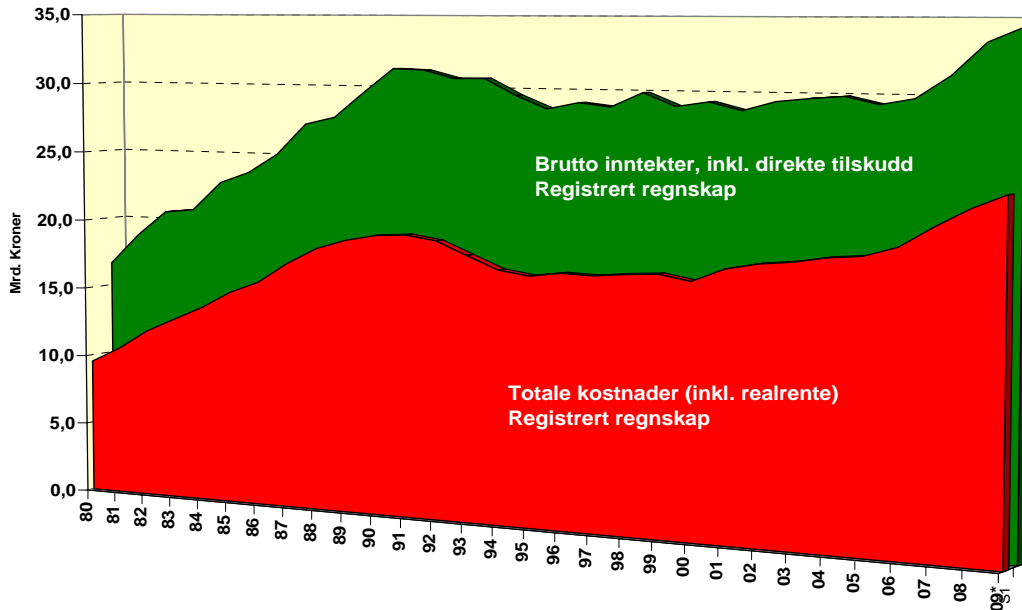
Jordbruksavtalene i flertallsregjeringens periode har vært viktige deler av en snuoperasjon i jordbrukspolitikken. Det har vært sentralt i avtalene å legge til rette for et inntektsløft for produsentene, og å bruke virkemidlene aktivt for å nå målene i Soria Moria-erklæringen.

Oppgaven har vist seg å bli krevende fordi store endringer i verdensøkonomien har hatt stor betydning også for norsk økonomi og dermed viktige rammebetingelser for jordbruket. Samtidig påvirket den internasjonale matkrisen særlig produksjonskostnadene i jordbruket og har bidratt til variasjon i inntektsutviklingen mellom år. Det understreker behovet for å vurdere inntektsutviklingen i jordbruket over noe tid. Resultatmålene for næringsdrivende kan ikke brukes på samme måte som lønnsstatistikk for lønnsnetttagere. Jordbruksoppgjøret skiller seg også fra lønnsoppgjør, ved at det i jordbruksoppgjøret forhandles om, og bare kan forhandles om, inntektsmuligheter for de næringsdrivende.

Årets forhandlinger gjennomføres i en situasjon som på mange måter er motsatt av situasjonen under fjorårets forhandlinger. Høykonjunkturen som har blitt avløst av en internasjonal finans-/økonomikrise har bl.a. gitt store endringer i rentene og variasjon i valutakurser, og det påvirker etterspørselen og utviklingen i prisene. Den internasjonale matkrisen har også påvirket norsk jordbruk, spesielt i form av meget stor prisøkning på gjødsel og på fôrråvarer, selv om norsk matsektor og norske forbrukere i større grad enn i de fleste land er skjernet mot de store svingningene internasjonalt.

I fjorårets jordbruksavtale, inkl. justeringsforhandlingene som ble sluttført 9. januar 2009, ble målprisene på råvarer som selges ut av sektoren økt med vel 1,9 mrd. kroner. I tillegg ble også prisene på fôrkorn økt og det bidrar sterkt til økte fôrkostnader i husdyrholdet. Internasjonalt har råvareprisene falt betydelig og den norske matsektorens konkurransekraft i forhold til omverdenen er klart svekket. Mulighetene for videre prisøkning er derfor meget begrenset.

Jordbruksavtalen påvirker direkte bare en del av bøndenes inntektsdannelse, jf. figur 6.1. Hovedsakelig påvirker jordbruksavtalen bruttoinntektene, gjennom budsjettoverføringer og inntektsmuligheter fra markedet gjennom målpriser og adgang til markedsregulering. På kostnadssiden påvirkes først og fremst kraftfôrkostnadene, gjennom prisene på fôrkorn. I noen grad påvirker virkemidlene i avtalen også kapitalkostnadene.

Figur 6.1 Brutto inntekter og totale kostnader i jordbruket, iflg. Budsjettnemnda for jordbruket.

Selv om en del tilfeldig variasjon mellom enkeltår er eliminert i Budsjettnemndas normaliserte regnskap, er det likevel påregnelig at et sektorregnskap vil vise variasjon mellom år. Budsjettnemnda peker også på at årets budsjett for 2009 er mer usikkert enn normalt.

Statens forhandlingsutvalg vil også peke på at et jordbruksoppgjør ikke kan bedømmes ut fra rammens størrelse isolert. Den underliggende kostnads- og produksjonsutviklingen har også vesentlig betydning for hvilken inntektsutvikling rammen kan legge til rette for. Det brukes også midler over avtalen til infrastruktur- og utviklingstiltak m.v. som ikke inntektsføres direkte i totalregnskapet, men likevel har stor betydning for utviklingen over tid og for resultater av politikken i forhold til målene.

Jordbrukets krav av 28. april er på flere måter et omfattende krav. Forhandlingsutvalget er enig i utgangspunktet om å prioritere det grasbaserte husdyrholdet, særlig melk-/storfekjøtt, investeringer og en klar klima- og miljøprofil. Jordbruksnæringen må også framstå som attraktiv for ungdom for at næringen over tid skal kunne fylle sine samfunnsoppgaver. I den sammenheng mener Statens forhandlingsutvalg at gode inntektsmuligheter, gode sosiale ordninger og investeringsvirkemidler er sentralt.

Samtidig vil Statens forhandlingsutvalg peke på at kravet inneholder en rekke forslag om et utvidet virkemiddelapparat, flere tilskuddsordninger og forslag som vil gjøre eksisterende regelverk mer komplekst. Det vil bidra til økt byråkratisering, økte forvaltningskostnader og mindre oversiktighet. Til tross for høye ambisjoner ift. måloppnåelse, påhviler det partene et ansvar for å gjøre virkemidlene så enkle og effektive som mulig.

Transaksjonskostnadene knyttet til virkemidlene må holdes så lave som mulig. Det vil likevel være klare forskjeller mellom ulike typer virkemidler. De store rettighetsbaserte tilskuddene, som bare krever registrering og kontroll av karakteristika ved foretakene, vil ha lave transaksjonskostnader. Samtidig er de ikke egnet til å nå mer spesifikke mål. Det krever eksempelvis ordninger med lokal/regional prioritering av mål, og enkeltsaksbehandling og prioritering mellom søkere for å iverksette de beste prosjektene, med sikte på best mulig måloppnåelse. Slike virkemidler vil naturlig måtte ha høyere transaksjonskostnader, som en

naturlig del av tiltaksgjennomføringen. Det må likevel arbeides for at transaksjonskostnadene blir så lave som mulig.

Det formelle grunnlaget

Viktige deler av det formelle grunnlaget for forhandlingene er gjengitt i kapittel 2. Statens tilbud er basert på premissene i St.meld. nr. 19 (1999-2000) *Om norsk landbruk og matproduksjon* og Stortingets behandling av denne, jf. Innst. S. nr. 167 (1999-2000), Regjeringens politiske plattform, nedfelt i Soria Moria-erklæringen, og Stortingets behandling av inneværende jordbruksavtale, Innst. S. nr. 320 (2007-2008). I sistnevnte uttalte komiteens representanter fra Arbeidspartiet, Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet:

”Fleirtallet i komiteen, medlemene fra Arbeidspartiet, Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet, har merka seg at jordbruksoppgjøret i år fører vidare den kursendinga i landbrukspolitikken som Regjeringa byrja gjennom avtala i 2006, m.a. ved å leggje til rette for ei klar nivåheving i inntekta. Fleirtallet er glad for at Regjeringa med dette følgjer opp lovnadene frå Soria Moria-erklæringa, der det går fram at ”Regjeringa vil sikre utøvarar i landbruket inntektsutvikling og sosiale vilkår på linje med andre grupper”. Vidare heiter det at ”Regjeringa vil sikre et landbruk med en variert bruksstruktur over hele landet” og at ”strukturprofilen må styrkes”.

Det er en del av det politiske grunnlaget at jordbruket skal produsere for å dekke etterspørselen etter varer det er naturlig grunnlag for å produsere i Norge, innenfor gjeldende handelspolitiske rammer. Å betjene hjemmemarkedet er også en forutsetning for produksjonen av fellesgoder. Tilstrekkelig trygghet for inntektsutvikling er viktig for alle de som nå står i en valgsituasjon og skal investere for framtida. Samtidig må utviklingen i vilkårene for råvareproduksjonen ses i sammenheng med øvrige deler av matproduksjonskjeden

Statens forhandlingsutvalg har ved utformingen av tilbudet tatt hensyn til den mest konkurranseutsatte industrien, i en situasjon hvor forskjellen i råvarepriser mellom Norge og omverdenen igjen har økt betydelig. Forhandlingsutvalget er tilfreds med at Jordbrukets forhandlingsutvalg også tar dette ansvaret og samtidig også forholder seg ansvarlig til Norges forpliktelser iht. WTO-avtalen.

6.2 Grunnlagsmaterialet

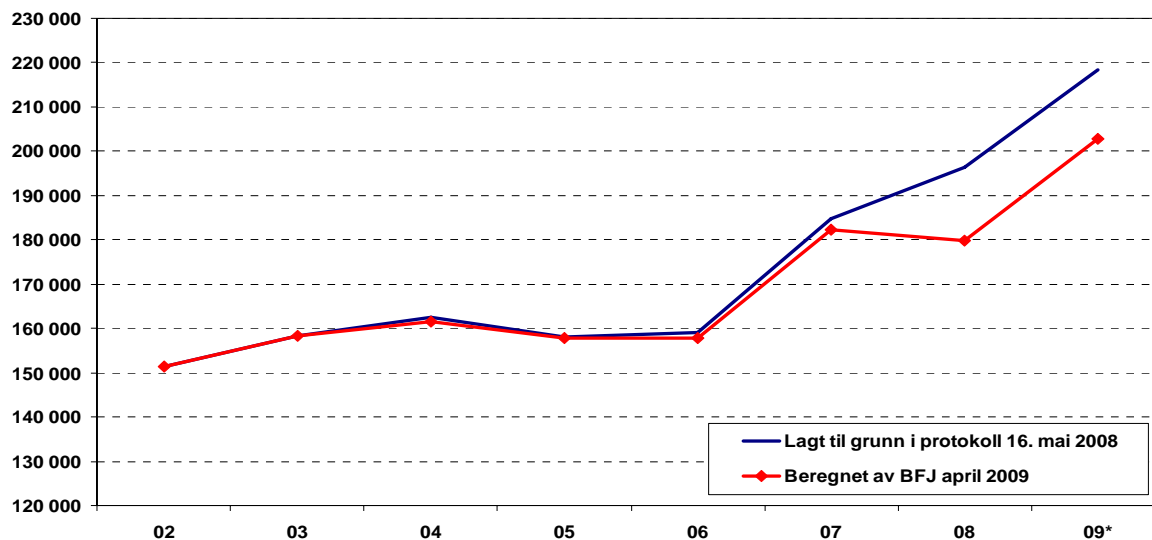
Utviklingen i viktige indikatorer fra Budsjettnemnda for jordbruket (BFJ) er gjengitt i kapittel 3. Årets normaliserte totalregnskap viser en gjennomsnittlig inntektsøkning per årsverk på 3,9 pst. per år for de siste 10 år (t.o.m. 2009), og 4,9 pst. i siste 5-årsperiode, når effekten av jordbruksfradraget er inkludert. Inntektsvariasjon mellom år gjør at gjennomsnittet påvirkes relativt betydelig av hvilke år som inngår i beregningen. Økningen for andre grupper har vært 4,6 pst. per år i begge periodene (inkl. anslag på 4 pst. for 2009).

Fra 2007 til 2008 har Budsjettnemnda beregnet en inntektsreduksjon for jordbruket i 2008 på 2 600 kroner per årsverk (-1,4 pst.). Årsaken til inntektssvikten i 2008 er i hovedsak knyttet til større vekst i rente-, energi- og kraftfôrkostnadene enn budsjettet. Samtidig økte inntektene fra melkeproduksjon mindre enn budsjettet. Fra 2008 til 2009 er det beregnet en inntektsvekst på 22 800 kroner per årsverk (12,7 pst.). Årets materiale viser en betydelig økning i driftskostnadene i jordbruket, spesielt i 2008, men også i 2009 knyttet til gjødsel og kraftfôr. På den andre siden bidrar anslått betydelig rentefall til en litt større økning i resultatmålet ”Vederlag til arbeid og egenkapital” i budsjettet for 2009,

isolert sett, enn lagt til grunn i fjor. Inntektsutviklingen til 2009 må samtidig ses i sammenheng med at inntektsnivået i 2008 ble lavere enn forutsatt.

Økningen i målprisene som ble avtalt i fjor, har imidlertid ikke blitt fullt ut realisert. Dette gjelder først og fremst melk og svin. Underuttaket tilsvarende vel 200 mill. kroner i brutto pristap.

Figur 6.2 og tabell 6.1 viser inntektsutviklingen fjorårets avtale var basert på, sammenlignet med årets tall.

Figur 6.2. Inntektsutvikling i jordbruket, forutsatt i 2008 og beregnet i 2009. Vederlag til arbeid og egenkapital per årsverk, inkl. brutto inntektsverdi av jordbruksfradraget.

Tabell 6.1 Inntektsutvikling i jordbruket, forutsatt i 2008 og beregnet i 2009.

	2008	2009	Sum
Forutsatt i 2008	11 700	21 800	33 500
	6,3 %	11,1 %	18 %
Beregnet i 2009	-2 600	22 800	20 200
	-1,4 %	12,7 %	11,1 %
Differanse			13 300

Arbeidsforbruket i jordbruket anslås nå redusert med 2,7 pst. i 2009. Det er en noe mindre reduksjon enn i de siste årene. Etter flere år med etterspørsels- og produksjonsøkning, regner Budsjettnemnda nå med en nedgang i produksjonen på 1,3 pst. i 2009. Etter flere år med sterk investeringsvekst budsjetteres det med volumreduksjon i 2009. Sterk etterspørselvekst og lavere dyretall gjør at det er underdekning av norskprodusert storfe- og sauekjøtt. De siste årenes prisøkninger og økonomikrisen synes samtidig å påvirke etterspørselen etter det dyreste kjøttet, og Norturas siste prognoser viser klart redusert underdekning. For 2010 tyder anslag fra SSB på vekst i privat konsum.

Jordbruksarealet er marginalt fallende, med en tendens til at sentrale jordbruksområder øker sin andel av produksjonen. Erfaringen med nytt digitalt kartgrunnlag tyder på at noe av arealreduksjonen kan skyldes bedre registrering. De siste 10 årene har sektoren hatt en årlig vekst i brutto arbeidsproduktivitet på 3,9 pst. og en økning i multifaktorproduktivitet på 1,8 pst. per år.

Referansebrukene

For perioden 2007 til 2009 viser referansebrukene svakere inntektsutvikling enn normaliserte regnskaper. En viktig forklaring ligger i at avskrivningene i NILFs driftsgranskinger beregnes etter historiske kostnader og at lånt kapital godtgjøres med betalt nominell rente. Samtidig er inntektsnivået høyere i referansebrukene. Referansebrukene bygger på regnskapstall fra 2007 som regnes fram til 2009. Produktivitetsberegningen som er en del av denne framregningen, fanger ikke opp foretakenes tilpasning mhp. gjødselvolum i 2009, slik som i Totalkalkylen. Det påvirker resultatene for 2009. Foretak med sauehold har hatt den største inntektsøkningen, og sauebruk med over 200 vinterfødrede dyr har i beregningene for 2009 inntekt over gjennomsnittet for referansebrukene.

Jordbruksfradraget

Avtalepartene er enige om å inkludere verdien av det særskilte jordbruksfradraget ved ligningen ved vurdering av inntektsutviklingen i jordbruket. BFJ har beregnet inntektsverdien før skatt av jordbruksfradraget de siste årene som vist i tabell 6.2.

Tabell 6.2 Virkningen av inntektsfradraget ved ligningen.

	2007	2008*	2009**
Spart skatt, mill. kr	833	860	848
Verdi før skatt, mill. kr	1 243	1 284	1 266
Inntektsverdi, Kr/årsverk	20 200	21 500	21 700
Redusert skatt per bedrift	16 700	17 600	17 700
Maksimal skattereduksjon	39 760	39 760	39 760
Utnyttingsgrad	42 %	44 %	45 %
Inntekt, for maksimalt fradrag	348 000	329 000	329 000

* Foreløpig regnskap,

**Budsjett

Kilde: BFJ

BFJs anslag, basert på selvangivelser for 2007, viser at verdien av jordbruksfradraget, omregnet til verdi før skatt, er anslått til 1¼ mrd. kroner i 2008. BFJ har beregnet utnyttelsesgraden til 44-45 pst.

Økte inntekter som følge av årets oppgjør, vil bidra til å øke utnyttelsesgraden av jordbruksfradraget. Ved utarbeiding av tilbudet har Statens forhandlingsutvalg lagt til grunn at 32 pst. av en økning i 'Vederlag til arbeid og kapital' (ekskl. endring i rentekostnad) per jordbruksbedrift, vil gi grunnlag for økt fradrag.

6.3 Justeringsforhandlingene

Det ble i des./jan. gjennomført justeringsforhandlinger med grunnlag i den ekstraordinære prisveksten på mineralgjødsel. Det ble gitt en foreløpig og delvis kompensasjon i påvente av markedsutviklingen. Partene skrev i protokollen fra justeringsforhandlingene:

”Partene legger til grunn at protokollen fra forhandlingsmøtet 16. mai 2008 skal oppfylles, slik at inntektsutviklingen i 2009, som Jordbruksavtalen for 2008-2009 legger til rette for blir realisert. Partene viser til at i Tillegg til utredning nr. 4 fra Budsjettnemnda for jordbruket 18.12.08, er det beregnet en kostnadsøkning som innebærer et kompensasjonsbeløp på 615 mill. kroner. Partene er enige om en foreløpig kompensasjon på 500 mill. kroner, som fordeles som vist i tabell 1.

Partene er enige om at justeringene slutføres gjennom en særskilt samlet gjennomgang av mineralgjødsel- og kraftfôrkostnadene, som en del av jordbruksforhandlingene våren 2009.

Partene viser til at BFJ skal gjøre en samlet vurdering av alle inntekts- og kostnadsposter våren 2009. Dette vil gi partene grunnlag for å evaluere i hvilken grad forutsetningene i innværende avtale er oppfylt. Det tas på ordinær måte hensyn til jordbrukets økonomiske ansvar for overproduksjon.”

Budsjettnemnda for jordbruket har sammenlignet kostnadsanslagene fra Utredning nr. 4 2008, som lå til grunn for justeringsforhandlingene, og Utredning nr. 1 2009. Sammenligningen er oppsummert nedenfor.

Tabell 6.3. Sammenligning av kostnadsutviklingen gjødsel og kraftfôr, BFJs Utredning ned 4, nov. 2008 og Utredning nr. 1, 2009. Mill. kroner.

		2007	2008*	2009**
HANDELSGJØDSEL	Beregnet av BFJ 17. nov 2008	1101	1207	2113
	Endring fra året før		105	906
	Beregnet av BFJ april 2009	1101	1206	1802
	Endring fra året før		105	596
	Endret kostnadsvekst, gjødsel		-1	-310
KRAFTFÔR	Beregnet av BFJ 17. nov 2008	4733	5272	5799
	Endring fra året før		539	527
	Beregnet av BFJ april 2009	4733	5421	5886
	Endring fra året før		688	465
	Endret kostnadsvekst, kraftfôr		149	-62
Endret kostnadsvekst for gjødsel og kraftfôr samlet, i forhold til beregning i nov. 2008			148	-372

Som tabellen viser har BFJ nå beregnet at kostnadene knyttet til gjødsel og kraftfôr samlet vil øke ca. 370 mill. kroner mindre fra 2008 til 2009 enn det som lå til grunn for justeringsforhandlingene, hvorav 310 mill. kroner for gjødsel.

Den meget sterke prisøkningen har gitt tilpasninger hos produsentene, med redusert og utsatt kjøp og sterk dreining i retning av rimeligere, mer ensidige N-gjødselslag. Budsjettnemnda har budsjettert med en reduksjon i totalt gjødselforbruk på 12 pst. for 2008-2009-sesongen, som regnskapsføres på kalenderåret 2009. Endret innkjøp gjør at reduksjonen i tilført mengde nitrogen i mineralgjødsel bare reduseres med 4,4 pst. Store endringer i kjøpsmønster og forventninger om vesentlig prisreduksjon gjør at kostnadsanslaget for 2009 fortsatt er usikkert.

På dette grunnlaget legger Statens forhandlingsutvalg til grunn at kompensasjonen som ble gitt, isolert sett, mer enn oppfylder forutsetningene i protokollen fra justeringsforhandlingene.

At målprisøkningen på melk som ble avtalt under justeringsforhandlingene ikke er realisert, er på ordinære måte jordbrukets ansvar.

6.4 Rammen

6.4.1 Oppbygging av rammen

Jordbrukets brutto inntekter består av egeninntjening fra markedet og overføringer fra staten. Oppbyggingen av rammen er basert på anslag for utviklingen i jordbrukets produksjon, kostnadene, samt arbeidsforbruk og anslag på inntektsvekst for andre grupper, jf. tabell 6.4. Statens forhandlingsutvalg viser til jordbrukets krav og er enig i at det er betydelig usikkerhet

om utviklingen på flere poster, og særskilt prisutviklingen på handelsgjødsel, men alt tyder på at prisene skal vesentlig ned. Statens forhandlingsutvalg har merket seg forslaget om å invitere sentrale aktører i gjødselmarkedet til å gi sine vurderinger under forhandlingene, og vil ikke motsette seg det. I tillegg mener Statens forhandlingsutvalg det bør iverksettes en utredning av hvordan gjødselmarkedene i Norden fungerer.

Teknisk framregning til 2010

Statens forhandlingsutvalg har lagt følgende prognoser til grunn for rammen på poster som ikke er avtaleregulert:

- For produksjonsvolum og markedsinntekter utenom det som avtalereguleres er det anslått uendret nivå i 2010.
- Uendret volumet av driftskostnader, utenom gjødsel og kraftfôr, og en prisvekst på 2 pst.
- For gjødsel er det anslått en volumøkning på 10 pst. og prisreduksjon på 30 pst.
- For kraftfôr er det tatt hensyn til prisseffekten i 2010 av 13 øre prisøkning på fôrkorn fra 1. juli ifbm. justeringsforhandlingene, og lagt til 2 pst. prisøkning på kostnader utenom råvarene.
- Kostnadsøkningen på leasing er beregnet til 25 mill. kroner og kapitalslitet er beregnet å øke med 150 mill. kroner. Beregningen er utført av BFJs sekretariat med følgende forutsetninger:
  - uendret nominelt investeringsvolum i 2010
  - prisvekst på 2 pst.
  - reduksjon i nominell lånerente på 1,25 prosentpoeng.
- Det er beregnet en reduksjon i normalisert realrentekostnad på 580 mill. kroner, med grunnlag i Norges Banks prognoser for styringsrenten i Pengepolitisk rapport nr 1/09 og SSBs anslag på reduksjon i påslaget til utlånsrenten i Økonomisk utsyn. Det gir en reduksjon i nominell lånerente på 1,25 prosentpoeng, som igjen er beregnet å gi en reduksjon på 1 prosentpoeng i jordbrukets gjennomsnittlige nominelle rente.
- 2,2 pst. reduksjon i arbeidsforbruk, som prognosert av BFJ
- Inntektsvekst på 3 ¾ pst. for andre grupper fra 2009 til 2010. Med en forutsetning om 4 pst. inntektsøkning for andre grupper i 2009, gir det en inntektsøkning på 15 700 kroner i 2010 for andre grupper.

Med dette som utgangspunkt har Statens forhandlingsutvalg lagt følgende til grunn:

- Det justeres for avvik fra forutsetningene som lå til grunn for fjorårets avtale når det gjelder inntektsutviklingen fra 2007 til 2009. Det tas hensyn til at gjeldene avtale gir mulighet for økte målpriser tilsvarende en inntektsøkning på 200 mill. kroner (melk og svinekjøtt), som så langt ikke er realisert.
- Det legges til rette for en nivåheving ut over lik prosentvis vekst fra 2009 til 2010.
- Det tas hensyn til økt utnyttning av jordbruksfradraget slik BFJ beregner det. (Reduksjon i antall fradagsberettigede foretak i 2010, og 32 pst. av økningen i vederlag til arbeid og kapital per jordbruksbedrift gir grunnlag for økt fradrag).

Ekstraordinær investeringspakke

Som et engangstiltak i 2009 fremmes det forslag i Revidert nasjonalbudsjett 2009 om en bevilgning på 200 mill. kroner til en ekstraordinær investeringspakke for landbruket. Av dette disponeres 150 mill. kroner til investeringer under fylkesvise bygdeutviklingsmidler og 50 mill. kroner til skogtiltak, i hovedsak til utsiktsrydding langs veier og bioenergi. Midlene tilføres Landbrukets utviklingsfond i 2009. Rammen for investeringspakken er ikke forhandlingstema.

Rammen

Totalt gir det en ramme for tilbudet på 750 mill. kroner, ekskl. investeringspakken i 2009 og 950 mill. kroner inkl. investeringspakken.

Tabell 6.4 Oppbygging av økonomisk ramme.

	Grunnlag Mill. kr	Volum- endring	Pris- endring	Sum
0. Markedsinntekter, volum	24 831	0,0 %	0,0 %	0
1. Driftskostnader				
1 a) Gjødning	1 809	10,0 %	-30,0 %	-415
1 b) Kraftfôr	5 886	0,0 %	3,5 %	206
1 c) Andre driftskostnader	9 088	0,0 %	2,0 %	180
2. Leasing og kapitalslit				175
3. Normalisert realrentekostnad	41 000			-580
4. Redusert arbeidsforbruk 2010	10 529	-2,2 %	3,75 %	155
A. Sum teknisk framskrivning, med lik prosentvis vekst som andre grupper				-280
B. Nivåheving, justering for sviktende forutsetninger 2007-2009				570
C. Nivåheving ut over lik prosentvis vekst				460
SUM mill. kr.				750
D. Økt utnytting av jordbruksfradraget				-70
Sum til fordeling, målpriser og budsjett				680
E. Ekstraordinær investeringspakke for 2009				200

Finansieringen av rammen går fram av tabell 6.5. Det foreslås målprisøkning fra 01.07.09 med årsvirkning på 250 mill. kroner. Fra 2008 er det vel 50 mill. kroner i overførte midler, som ikke ligger inne i grunnlagsmaterialet fra BFJ. Disse midlene disponeres som en del av rammen. Det foreslås videre at bevilgningen over kapittel 1150 økes med 380 mill. kroner i 2010. Med forutsetningene i tabell 6.4 øker utnyttningen av jordbruksfradraget tilsvarende en inntektsverdi på 70 mill. kroner.

Tabell 6.5 Finansiering av rammen.

	Mill. kr.
Overførte midler fra 2008	50
Endring i målpriser fra 01.07.09	250
Netto økt bevilgning på kap. 1150/4150 i 2010	380
Økt utnytting av jordbruksfradraget	70
Sum, ekskl. investeringspakke 2009	750
Ekstraordinær investeringspakke, økt bevilgning på kap 1150 i 2009	200
Sum, inkl. investeringspakke 2009	950

Samlet, inkl. verdien av jordbruksfradraget, gir rammen grunnlag for en inntektsvekst på 12 ½ pst. (eller vel 25 000 kroner per årsverk) fra 2009, før oppgjør, til 2010. Det er anslått at 2/3 av de foreslåtte økningene i målpriser får inntektsvirkning i 2009, tilsvarende 165 mill. kroner. Det vil heve inntektene i 2009 med vel 3 000 kroner per årsverk.

I tillegg kommer den ekstraordinære investeringspakken til jordbruk i 2009 som tilsvarer 2 600 kroner per årsverk. Denne støtten vil gi inntektsvirkning i jordbruket i takt med at investeringene avskrives og i den grad investeringene bidrar til økt lønnsomhet i produksjonen.

Detaljert fordeling på endringer i avtalepriser og tilskuddsordninger går fram av fordelings skjemaet som er vedlagt. Tilbudet legges fram som grunnlag for videre forhandlinger.

Ledige midler

For 2009 har Statens forhandlingsutvalg lagt til grunn forbruksprognoser fra Statens landbruksforvaltning. De viser at utbetalinger med gjeldende satser i 2009 kan gi et underforbruk på 60,7 mill. kroner, som kan disponeres i tillegg til rammen. Sammen med overførte midler fra 2008 gir det om lag 114 mill. kroner i ledige engangsmidler. Statens forhandlingsutvalg foreslår at disse midlene tilføres Landbrukets utviklingsfond. Forslag til disponering av midler fra fondet framgår av kapittel 7.2.

Forslag til omdisponering av budsjettmidler innenfor gjeldende budsjetttramme for 2008 framgår for øvrig av kapittel 8.

6.5 Pris- og markedsordninger

Det er nødvendig å gjennomføre endringer i markedsordningene fra 1. juli 2009 for at Norge skal overholde sine forpliktelser iht. WTO-avtalen. Statens forhandlingsutvalg viser til rapporten fra arbeidsgruppen som har utredet alternativer til dagens prisbaserte markedsregulering for kjøtt og egg. Forhandlingsutvalget er enig med flertallet i arbeidsgruppa og Jordbrukets forhandlingsutvalg i at den såkalte 'volummodellen' for markedsreguleringen er alternativet til dagens ordning. Det er bare denne ordningen som både gir mer fleksibel prisdannelse og samtidig ivaretar viktige landbrukspolitiske hensyn og dermed best følger opp mandatet for arbeidet partene ga under fjorårets forhandlinger.

På samme måte som Jordbrukets forhandlingsutvalg, legger statens forhandlingsutvalg til grunn at overgang til volumbasert markedsregulering kan gjennomføres uten endringer i Hovedavtalen og at jordbruksavtalesystemet kan videreføres, men med mindre regulert prisdannelse.

Statens forhandlingsutvalg legger til grunn avtalepartene avklarer overgangen til ny markedsordning under forhandlingene. Endringer i markedsordningene vil teknisk sett

påvirke rammens innhold. I avtalen må rammen og finansieringen av den tilpasses de endringene partene blir enige om å gjennomføre. Saken er nærmere omtalt i kapittel 7.9.

6.6 Fordeling på priser og tiltak

6.6.1 Økning i målprisene

Endringene i målprisene er vist i tabell 6.6.

Tabell 6.6 Målprisendringer fra 01.07.09.

Produkt	Kvantum Mill. l/kg	Målpris Kr/kg	Endring fra 1.7.09 Kr/l / kg	Endring fra 1.7.09 Mill. kr
Melk, ku og geit	1 530,7	4,41	0,00	0,0
Storfe	83,8	47,78	1,00	83,8
Gris	122,6	27,96	0,00	0,0
Sau/lam	23,6	56,75	1,00	23,6
Egg	58,0	15,25	1,20	69,6
Poteter	219,4	2,81	0,10	21,9
Grønnsaker	1 368,3		3,4 %	46,3
Frukt	142,1		3,4 %	4,8
Norsk matmel	256,0		0,00	0,0
Sum utslag av endrede målpriser				250,0

Målprisene økes innenfor en samlet ramme på 250 mill. kroner. Målprisene på korn holdes på nivået avtalt under justeringsforhandlingene for inneværende produksjonssesong.

Næringsmiddelindustrien

Statens forhandlingsutvalg legger vekt på at næringsmiddelindustriens konkurransevne skal opprettholdes som følge av avtalen. Som følge av økte priser nasjonalt og betydelige prisfall på sentrale varer internasjonalt er det behov for å øke bevilgningen vesentlig. Bevilgningen til råvareprisordningen (post 70.12) for RÅK-industrien skal ta hensyn til svingninger i volumer, internasjonale råvarepriser og valutakurser, samt endringene i målpriser og tilskuddsendringer som påvirker råvarekostnadene til industrien. SLF fastsetter satser for neste år etter sommeren, basert på oppdaterte prisdata. Med grunnlag i prinsippet om råvarepriskompensasjon og forbruksprognoser fra Statens landbruksforvaltning økes bevilgningen med 54 mill. kroner i 2010. Ordningen med eksportrestitusjon (XRK-ordningen, post 70.13) foreslås avvirket, og bevilgningen reduseres med 5 mill. kroner for 2010.

6.6.2 Endring i bevilgninger over avtalen

Bevilgningspostene over kapittel 1150, *Til gjennomføring av jordbruksavtalen*, foreslås endret som vist i tabell 6.7. Satsendringer på de enkelte ordningene går fram av vedlagte fordelingsskjema. Tilpasning av virkemiddelbruken er nærmere omtalt i kapittel 7.

Tabell 6.7 Endringer i bevilgninger til gjennomføring av jordbruksavtalen.

Post		Endring mill. kr	Budsjett 2009 mill. kr
50	Fondsavsetninger	110,000	915,753
70	Markedsregulering	49,000	220,600
73	Pristilskudd	31,900	2 148,400
74	Direkte tilskudd	210,800	7 234,919
77	Utviklingstiltak	4,000	202,430
78	Velferdsordninger	-2,950	1 693,954
SUM KAP. 1150		402,750	12 416,056
KAP. 4150 Post 80		22,800	79,200

6.6.3 Utslag på referansebrukene

BFJs sekretariat har beregnet utslaget av tilbudet på referansebrukene. Verdien av jordbruksfradraget er lagt inn som beregnet av BFJ i grunnlaget før endring, og i utslaget av tilbudet. De årlige produktivitetsendringene som er en del av BFJs grunnlagsmateriale, er ikke regnet fram til 2010. Beregningene er gjort med følgende forutsetninger:

- Gjødselprisene reduseres med 30 pst. Referansebrukstallene for 2009 fanger ikke opp volumreduksjonen som ligger inne i Totalkalkylen for 2009. Derfor er bare prisendringene relevante.
- Jordbrukets gjennomsnittsrente reduseres med 1 prosentpoeng i 2010, som gir en reduksjon i gjeldsrentekostnaden på 29 pst.
- Målprisøkningen på egg er forutsatt å slå ut på den halvparten av foretakene med eggproduksjon som har lagt om til nye bursystemer.
- Det er tatt hensyn til justeringsforhandlingenes effekt på prisøkningen for kraftfôr fra 2009 til 2010.
- Virkningen av den ekstraordinære investeringspakken i 2009 er ikke regnet inn.
- Den ekstra målprisøkningen på korn på 13 øre/kg, avtalt i justeringsforhandlingene for inneværende produksjonssesong, er ikke videreført til 2010, jf. forutsetningene om prisreduksjon på gjødsel. Forhandlingutvalget understreker at dette er gjort som en beregningsmessig forutsetning. Gjeldende målpriser på korn, inkl. de 13 ørene, vil være utgangspunkt for neste års prisforhandlinger.

Med disse forutsetningene viser tabell 6.8 det isolerte helårsutslaget av de foreslåtte pris- og tilskuddsendringene, målt både i brutto inntektsøkning per årsverk og utslag inkludert anslått kostnadsendring, jf. tabell 6.4. I tillegg viser høyre kolonne i tabell 6.8 utslaget på referansebrukene av inntektsmulighetene fra fjorårets avtale i form av målprisøkningene som ikke er realisert (10 øre per liter melk og 55 øre per kg svinekjøtt).

Tabell 6.8 Beregnet utslag på referansebrukene av pris- og tilskuddsendringer, inkl. anslått kostnadsendring til 2010. Kroner per årsverk, inkl. økt utnytting av jordbruksfradraget. 1)

	2009 før oppgjør	2010 inkl. kostnads- endring	Fullt utslag 2010 inkl. endring	Endring Fra 2007 til 2010	Ikke uttatte målpriser 2)
1 Melk og storfe, 19 årskyr	237 800	260 700	22 900	31 200	6 500
2 Korn, 336 daa	201 900	220 100	18 200	20 000	0
3 Sau, 133 vinterfôra	203 200	226 000	22 800	71 500	0
4 Melkegeit, 82 årsgeiter	233 600	257 300	23 700	47 200	3 400
5 Svin og korn	371 300	369 400	-1 900	-7 400	24 000
6 Egg og planteprodukter	228 500	280 000	51 500	52 600	0
7 Poteter og korn	183 500	211 400	27 900	17 000	0
8 Ammeku/storfeslakt	138 100	169 000	30 900	53 200	0
9 Frukt/bær og sau	271 400	293 700	22 300	78 000	0
10 Fjorfekjøtt og planteprodukter	373 300	374 700	1 400	-200	100
11 Økologisk melk, 19 årskyr	242 300	255 000	12 700	36 800	5 400
12 Melk og storfe, 12 årskyr	201 100	223 400	22 300	33 100	5 400
13 Melk og storfe, 23 årskyr	248 500	271 700	23 200	28 800	7 200
14 Melk og storfe, 37 årskyr	238 200	267 400	29 200	30 800	9 900
15 Melk og storfe, 22 årskyr Østl. Flatb.	239 000	262 400	23 400	35 200	6 900
16 Melk og storfe, 17 årskyr Østl andre	220 700	243 500	22 800	33 400	6 200
17 Melk og storfe, 34 årskyr Jæren	250 100	276 800	26 700	31 300	10 000
18 Melk og storfe, 18 årskyr Agd./Rog.	224 200	253 700	29 500	41 600	7 300
19 Melk og storfe, 18 årskyr Vestlandet	235 300	258 800	23 500	32 100	6 500
20 Melk og storfe, 19 årskyr Trøndelag	252 400	274 500	22 100	34 000	6 500
21 Melk og storfe, 17 årskyr N-Norge	242 500	266 700	24 200	28 200	6 000
22 Korn, 236 daa, Østlandet	83 400	108 600	25 200	1 200	0
23 Korn, 673 daa, Østlandet	327 000	340 600	13 600	19 400	0
24 Korn og korn/svin, Trøndelag	352 800	351 500	-1 300	11 300	17 500
25 Sau. 101 vinterfôra, Vestlandet	152 100	170 100	18 000	49 800	0
26 Sau. 155 vinterfôra, N-Norge	253 000	278 700	25 700	78 500	0
27 Sau. 223 vinterfôra, landet	257 600	287 400	29 800	91 600	0

1) Virkningen av den ekstraordinære investeringspakken i 2009 er ikke regnet inn.

2) Inntektsmulighet som ikke er realisert i gjeldende avtale, 10 øre/l på melk og 55 øre/kg for svinekjøtt.

6.7 Andre hovedpunkter

6.7.1 Prioriterer grasbasert husdyrhold - distrikts- og strukturprofil

I fordelingen er det lagt vekt på å styrke økonomien i melkeproduksjonen og det distrikts- og grasbaserte husdyrholdet.

- Satsene i driftstilskuddet til melkeproduksjon økes med i underkant av 150 mill. kroner.
- Beitetilskuddene økes med vel 125 mill. kroner.
- Regelverket for melkekvoter videreføres uendret. Statens forhandlingsutvalg ønsker å drøfte spørsmålet om en mulig oppheving av antallsbegrensningen for samdrifter.
- Det avsettes en kvoteramme på 1 mill. liter til Finnmark.
- Distrikstilskuddene økes med 7,5 mill. kroner.
- Fraktstilskuddene økes med vel 20 mill. kroner.

6.7.2 Næringsutvikling og rekruttering

Midler til utviklingstiltak og ny næringsutvikling er viktig for å nå målene i den nasjonale strategien "Ta landet i bruk!". Landbrukets utviklingsfond tilføres i 2009 200 mill. kroner fra den ekstraordinære investeringspakken og 114 mill. kroner i engangsbevilgning av ledige midler på avtalen. For 2010 foreslås bevilgningen økt med 100 mill. kroner.

- I 2009 disponeres 150 mill. kroner til investeringer under fylkesvise bygde- utviklingsmidler og 50 mill. kroner til skogtiltak, i hovedsak til utsiktsrydding langs veier og bioenergi. I tillegg foreslås det 2 mill. kroner til bekjemping av fotråte og 2 mill. kroner til lansering av merket Nyt Norge i 2009.
- Utlånsrammen for lån med rentestøtte økes med 300 mill. kroner fra og med 2009.
- Tilbudet innebærer en økt innvilgningsramme på 100 mill. kroner i 2010 i forhold til budsjett 2009:
  - Fylkesvise BU-midler, Verdiskapingsprogrammet for mat, Utviklingsprogrammet for grønt reiseliv, Utviklingsprogram for innlandsfiske, og satsingen på frukt og bær/reiseliv/kulturlandskap på Vestlandet videreføres med uendret bevilgningsnivå.
  - Det etableres satsing på mat langs nasjonale turistveier og et eget utviklingsprogram for jakt og vilt
  - Bioenergi og skogbruk økes med 35 mill. kroner i 2010.

Rekruttering

For ungdom som skal overta en landbrukseiendom, har både gode inntektsmuligheter og sosiale virkemidler betydning. Gjennom tilbudet forbedres inntekts- og investeringsmulighetene. Fylkeskommunene gis økt ansvar for rekruttering, kompetanseheving, likestilling og etterutdanning i landbruket. Arbeidet styrkes med 20 mill. kroner. I tillegg prioriteres ungdom ved tildeling av nyetableringskvote for melk.

6.7.3 Miljø og klimatiltak

Det foreslås at samlet bevilgning til miljøtiltak økes med om lag 150 mill. kroner, fordelt på følgende ordninger (jf. kapittel 7.2 og 7.4):

- Nasjonalt miljøprogram økes med 111 mill. kroner, inkl. økologisk jordbruk.
- Regionale miljøprogram økes med 26 mill. kroner, inkl. pilot for miljøvennlig spredning av husdyrgjødsel
  - 10 mill. kroner som avtalt i 2008 og 10 mill. kroner ekstra til Oslo, Akershus og Østfold for å bedre vannkvaliteten og tiltak for kulturlandskapet og biologisk mangfold.
- Miljøvirkemidler over Landbrukets utviklingsfond økes med 12 mill. kroner, ekskl. utviklingstiltak økologisk.
  - Det foreslås økning for utvalgte kulturlandskap og klimatiltak
  - Det avsettes 125 mill. kroner til den kommunale ordningen Spesielle miljøtiltak i jordbrukets kulturlandskap. I tillegg avsettes 5 mill. kroner til organisert beitebruk.

6.7.4 Økologisk jordbruk

Det foreslås at bevilgningen til økologisk jordbruk økes med vel 11 mill. kroner til vel 170 mill. kroner i 2010. Prisedskriving og frakt av økologisk korn kommer i tillegg. Statens forhandlingsutvalg legger vekt på stabilitet og forutsigbarhet i tilskuddsordningene rettet mot primærprodusentene. Veilednings- og informa-

sjonstiltakene rettet mot produsentene skal forsterkes. Bevilgingen til utviklingstiltak foreslås økt med 7 mill. kroner.

I 2008 ble det avsatt opp til 30 mill. kroner til en tidsavgrenset kampanje for å øke økologisk kornproduksjon, som kommer til utbetaling i 2011 og 2012. For å styrke innsatsen for økologisk korn, avsettes 2 mill. kroner av utviklingsmidlene til veiledningsarbeid. Statens forhandlingsutvalg foreslår videre at kontrollorganet Debio får i oppgave å kontrollere at kornet høstes, for å motvirke tilskuddsmotivert omlegging.

6.7.5 Direkte tilskudd og velferdsordningene

- Maksimalbeløpet for tilskudd til husdyr settes til 250.000 kroner for alle typer foretak.
- Avgrensingen i produksjonstilskudd for enkeltpersonforetak, hvor innehaveren er over 70 år avvikles. Dette krever om lag 15 mill. kroner over post 74.
- Maksimal dagsats for tilskudd til avløsning ved sykdom mv. økes fra 1 130 til 1 200 kroner. Det vil også styrke landbruksvikarordningen.
- Satsene i tilskudd til avløsning ved ferie og fritid økes med 3 ½ pst. og maksimalbeløpet per foretak heves med 2000 kroner. Avløsertilskuddet til hold av ammekyr økes med 25 pst.
- Det bevilges 7,5 mill. kroner til digitale markslagskart over post 74.17.
- Det foreslås å videreføre bevilgningen på 16 mill. kroner til Landbrukets HMS-tjeneste for 2010. Innenfor bevilgningen settes det av midler til en fullstendig gjennomgang av organisering og arbeidsmetoder i HMS-tjenesten. Det settes ned en gruppe med representanter fra avtalepartene, Landbrukets HMS-tjeneste og Stiftelsen KSL Matmerk. Gruppen skal ha som mandat å komme med anbefaling om en framtidig organisering av arbeidet, som er forankret i landbruket og i større grad brukes av landbruksbedriftene.

7 Nærmere om viktige politikkområder

7.1 Skadefondet for landbruksproduksjon

Ved inngangen til 2009 var fondskapitalen 66 mill. kroner. Dette er 21 mill. kroner mer enn året før til tross for betydelige skadeutbetalinger i 2007/2008. Dette skyldes blant annet at 45,5 mill. kroner av overførte midler fra 2007 til 2008 ble omdisponert til fondet ved jordbruksoppkjøret i 2008. Utbetalingene fra fondet var henholdsvis 51,5 mill. kroner i 2007 og 74,0 mill. kroner i 2008. I budsjett 2009 er bevilgningen til fondet fastsatt til 30,0 mill. kroner.

Statens landbruksforvaltning prognoserer med utbetalinger i 2009 tilsvarende 40,0 mill. kroner. Statens forhandlingsutvalg vurderer ut fra dette at bevilgningen på 30 mill. kroner for 2009 er tilstrekkelig til å sikre den nødvendige fondskapital i 2009. Forutsatt utbetalinger fra fondet i 2010 tilsvarende "et normalnivå" på 40 mill. kroner, vil fondets kapital igjen være under 50 mill. kroner. Statens forhandlingsutvalg foreslår derfor at bevilgningen til fondet i 2010 økes med 10 mill. kroner fra 30 til 40 mill. kroner.

Gjennomgang av beregningsmetoder

Ved jordbruksoppkjøret i 2008 vedtok avtalepartene at det skulle foretas en gjennomgang av beregningsmetodene, særlig innenfor grøntproduksjonene. Dette er produksjoner som skiller seg fra andre gjennom store variasjoner både i avlingsnivå og oppnådde priser.

Statens landbruksforvaltning har vurdert ulike beregningsprinsipper. Spesielt er det vurdert om man skal beregne separate vekttall for konsum og industri for kulturer som anvendes til begge deler. Likeledes er det vurdert om det bør gjøres særskilte beregninger for tidligproduksjon av poteter som oppnår vesentlig høyere priser. Analysene viser at konserverproduksjon oppnår høyere avlinger, men lavere priser enn konsumproduksjon. Totalt sett får konsumproduksjon noe høyere produktverdier enn leveranse til konserver.

Det er en generell problemstilling i tilskuddsutformingen å gjøre avveining mellom enkle generelle beregningsprinsipper og mindre treffsikkerhet, opp mot detaljerte beregningsprinsipper og større forvaltningskostnader. Statens forhandlingsutvalg mener at det er en forutsetning at formålet med denne ordningen er å hjelpe uforskyldt skadelidte gjennom en vanskelig økonomisk situasjon. Det har aldri vært noen intensjon om å kompensere noen for store potensielle inntekter. Prinsipielt sett bør en også på dette område ha så enkle og oversiktlige ordninger som mulig.

Mye har endret seg i norsk jordbruk siden de gjeldende beregningsprinsippene for erstatning ved avlingsskader ble utformet. Det kan derfor være grunnlag for å vurdere om det bør gjennomføres en større revisjon av hele ordningen, der det også gjøres prinsipielle avklaringer av hva ordningen skal kompensere for. Særlig innenfor en del kulturer er høstekostnader en vesentlig kostnadsfaktor. I dag er mye av arbeidsinnsatsen i forbindelse med innhøstingen innleid sesonghjelp. Dette er da en kostnad som i betydelig grad spares ved avlingstap.

Statens forhandlingsutvalg foreslår at det ikke innføres noen nye vekttallsgrupper i ordningen. Statens forhandlingsutvalg foreslår videre at fylkesmannens rett til å beregne egne vekttall for produksjoner der NILF ikke har funnet datagrunnlag, fjernes. Erstatningen for produkter som ikke har vekttall, fastsettes i forhold til den produksjon som likner mest.

Samlet utredning av regelverk

Fram til jordbruksoppgjøret i 2010 foreslår Statens forhandlingsutvalg at det gjøres en samlet utredning av regelverket for erstatning ved klimabetingede skader i planteproduksjon. Det gjelder både de prinsipielle sider ved ordningen, og ulike beregningsmetoder som skissert i SLF sin rapport. Likeledes bør det vurderes hvordan sparte kostnader for de elementer som ikke er med i NILF sine vektallsberegninger, kan innarbeides som en del av den regelstyrte ordningen. Behovet for enkle oversiktlige regler og enkel forvaltning skal veie tungt. Avtalepartene skal involveres i arbeidet.

Rognebærmøll

Ved jordbruksoppgjøret i 2008 var partene også enige om å utrede en midlertidig ordning som kan gi epleprodusenter som får store avlingsskader forårsaket av rognebærmøll, en økonomisk sikkerhet inntil det er tilgjengelige metoder eller midler som kan gi en tilfredsstillende beskyttelse mot slike angrep. Den midlertidige ordningen skulle være utredet innen jordbruksoppgjøret 2009, og den forutsettes finansiert over Skadefondet for landbruksproduksjon.

SLF har gjennomført utredningen, og Statens forhandlingsutvalg anbefaler at det innføres en midlertidig ordning for erstatning av tap i epleproduksjon som følge av rognebærmøll. Ordningen etableres med en egen forskrift og finansieres over Skadefondet for landbruksproduksjon. For å unngå at det åpnes for eller etableres forventninger om at grunnlaget for den generelle ordningen med dette kan bli utvidet, er det viktig at partene understreker at erstatningsordningen for klimabetingede skader i planteproduksjon ikke kommer til å bli utvidet ytterligere, i forhold til kvalitetsforringelse eller tap av andre årsaker enn klima, jf. også sluttprotokollen fra jordbruksoppgjøret i 2008.

7.2 Landbrukets utviklingsfond

Landbruks- og matdepartementets strategi "*Ta landet i bruk!*" fra januar 2007, utgjør den nasjonale strategien for næringsutvikling. Alle fylker har også utviklet egne strategier for arbeidet med næringsutvikling innen og i tilknytning til landbruket.

De faglige møtearenaene på områdene mat, tre, bioenergi, reiseliv, Inn på tunet og økologisk landbruk er i godt arbeid. Det er Innovasjon Norge som har ansvar for drift av de fem første møtearenaene, mens Statens landbruksforvaltning har ansvar for faglig møtearena for økologisk landbruk.

7.2.1 Økonomisk oversikt over fondet

Landbrukets utviklingsfond (LUF) hadde per 31. desember 2008 en egenkapital på 2 016,1 mill. kroner. Av kapitalen var 971 mill. kroner inntilstående i Norges Bank og 1 075 mill. kroner var i form av utlån. Ansvar knyttet til innvilgede, ikke utbetalte tilsagn var 1 787 mill. kroner. Tabell 7.1 viser kapitalsituasjonen i LUF, herunder endring i egenkapital og likviditet.

Tabell 7.1 Framføring av kapital situasjonen i LUF for 2008-2010 med basis i regnskap for 2008 og prognoser over framtidige utbetalinger, mill. kroner.

	2008	2009	2009	2010	2010
		uten	med	uten	med
		avtale	avtale	avtale	avtale
Bevilgning	860,8	885,7	885,7	887,7	985,8
Engangsmidler	56,6		114,0		
Ekstraordinære investeringstiltak			200,0		
Flytting av forskningsmidler fra kap. 1150.77.13	44,5				
Tildelt bevilgning fra kap. 1149, post 71		2,0	2,0		2,0
Renteinntekter	44,7	19,0	19,0	19,0	19,0
Andre inntekter	4,4	4,0	4,0	4,0	4,0
<i>Sum tilførsel</i>	<i>966,5</i>	<i>910,7</i>	<i>1 224,8</i>	<i>910,7</i>	<i>1 010,8</i>
Utbetaling av tilskudd	1002,2	1078,4	1 140,4	1059,2	1 231,5
Andre kostnader	9,3	9,6	9,6	9,6	9,6
Rentestøtte	59,3	70,0	70,0	69,3	69,3
<i>Sum utbetalinger</i>	<i>1 070,8</i>	<i>1 158,0</i>	<i>1 220,0</i>	<i>1 138,1</i>	<i>1 310,4</i>
<i>Resultat</i>	<i>-104,3</i>	<i>-247,3</i>	<i>4,7</i>	<i>-227,4</i>	<i>-299,7</i>
<i>Egenkapital LUF per 31.12</i>	<i>2 016,1</i>	<i>1 782,6</i>	<i>2 020,8</i>	<i>1 563,3</i>	<i>1 721,1</i>
Innestående i Norges Bank	971,4	840,3	1 078,5	752,5	910,3
Utestående investeringslån	1075,2	942,3	942,3	810,8	810,8
Kortsiktig gjeld	30,6				
Tilførsel	966,5	910,8	1 224,8	910,7	1 010,8
Netto tilførsel av kapital ifm investeringslån	128,4	132,9	132,9	131,5	131,5
<i>Disponibel likviditet</i>	<i>1 094,9</i>	<i>1 043,7</i>	<i>1 357,7</i>	<i>1 042,2</i>	<i>1 142,2</i>
Utbetalinger inkl. rentestøtte	1 070,8	1 158,0	1 220,0	1 138,1	1 310,4
<i>Endring i likviditet</i>	<i>24,1</i>	<i>-114,4</i>	<i>137,6</i>	<i>-95,9</i>	<i>-168,2</i>

Fondet har også et ansvar i form av innvilgede, men ikke utbetalte tilskudd. Dette framgår ikke av tabell 7.1. Ansvar må sees i sammenheng med tallene for utvikling i egenkapital, ettersom ansvar i realiteten er gjeld fondet har knyttet til framtidige utbetalinger.

Tabell 7.2 Framføring av utviklingen på utestående investeringslån (regnskap for 2008 og prognoser over framtidige utbetalinger), mill. kroner.

	2008	2009	2010
Inngående balanse	1 203,6	1 075,2	942,3
Avdrag på lån	-129,7	-133,4	-131,9
Utbetaling nye lån	1,3	0,5	0,5
Tap på lån	3,3	3,5	3,5
Utgående balanse	1 075,2	942,3	810,8

Ordningen ble avvirket i 2003, og lånene betales tilbake over 15 år. De siste lånene vil etter dette være nedbetalt i 2018.

Tabell 7.3 Utvikling i egenkapital og endring i likviditet LUF 2005-2013, regnskapstall tom 2008, prognose f.o.m. 2009, mill. kroner.

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Egenkapital pr. 31.12	2 147	2 190	2 120	2 016	1 782	1 563	1 319	1 100	867
Endringer i likviditet	-152	142	44	24	-114	-96	-85	-102	-124

Egenkapital- og likviditetssituasjonen i LUF er fremskrevet med utgangspunkt i gjeldende bevilgninger og aktivitetsnivå per 2009, og før endringer som følge av jordbruksforhandlingene i 2009.

LUF sitt totale ansvar har hatt en betydelig økning etter innføring av rentestøtteordningen. Mens de fleste tilsagn om tilskudd kommer til utbetaling i løpet av en 5-årsperiode, har rentestøtteordningen en planlagt utbetalingstid på 15 år. Tabell 7.4 viser faktisk utvikling i ansvar for rentestøtteordningen fra 2005 til 2008, og prognoser for den framtidige utviklingen i ansvar (basert på nåværende omfang med en låneramme på 700 mill. kroner per år).

Tabell 7.4 Utvikling i ansvar og utbetaling for rentestøtteordningen 2005-2013, regnskapstall tom 2008, prognose f.o.m. 2009, mill. kroner.

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Ansvar per 31.12	401	442	499	576	636	697	752	802	847
Utbetaling	21	32	44	59	70	69	75	80	85

Som det fremgår av tabell 7.4, øker fondets ansvar knyttet til rentestøtteordningen jevnt fram mot 2013. De faktiske utbetalingene er imidlertid i betydelig grad også avhengige av det generelle rentenivået. Dersom ikke rammer og betingelser endres, forventes det at ordningen vil få økende ansvar fram til 2018, for så å flate ut når ordningen har eksistert i 15 år.

Statens forhandlingsutvalg foreslår en økning i innvilgingsrammen til LUF med 100 mill. kroner, totalt 1 103 mill. kroner ekskl. rentestøtte og bruken av tilbakebetalte reguleringsmidler. Statens forhandlingsutvalg viser videre til at som et engangstiltak vil det bli fremmet forslag i Revidert nasjonalbudsjett 2009 om en bevilgning på 200 mill. kroner til en ekstraordinær investeringspakke for landbruket. Midlene tilføres Landbrukets utviklingsfond i 2009.

Statens forhandlingsutvalg foreslår videre at 114 mill. kroner tilføres LUF som engangsmidler i 2009. Fondets resultat blir da på 4,7 mill. kroner i 2009.

Tabell 7.1 viser med dette utgangspunkt en positiv endring i likviditeten for 2009 på 138 mill. kroner. I 2010 blir imidlertid endring i likviditeten negativ med -168 mill. kroner. Dette skyldes hovedsakelig at en stor del av de ekstraordinære bevilgningene i 2009 kommer til utbetaling i 2010, uten at fondet er tilført noe utover den varige økningen i bevilgningen. Erfaringstall viser at den faktiske utviklingen kan avvike noe fra prognosene, som følge av frafall i ansvar. Kapitalsituasjonen og likviditetsutviklingen for LUF må fortsatt holdes under oppsyn.

7.2.2 Innvilgingsramme for Landbrukets utviklingsfond (LUF)

Tabell 7.5 viser innvilgingsramme for Landbrukets utviklingsfond (LUF) i 2009 og 2010.

Tabell 7.5 Forslag til innvilgingsramme for LUF, mill. kroner

Ordninger	Ekstraord. bevilgn.		2010	Endring 2009*- 2010
	2009*	2009		
Investerings tiltak BU-midler		150,0		
Investerings tiltak skog/bioenergi		50,0		
<i>Sum investeringstiltak i landbruket 2009</i>		<i>200,0</i>		
KSL Matmerk ¹⁾	38,0	2,0	46,0	8,0
Kompetanseprogrammet i landbruket (KIL)	6,0		6,0	-
Rekruttering og kompetanseheving i landbruket ²⁾			20,0	20,0
Verdiskapingsprogram for matproduksjon	67,0		67,0	-
Måltidets hus			1,0	1,0
Fylkesvise bygdeutviklingsmidler	400,0		390,0	**-
Sentrale bygdeutviklingsmidler ³⁾	21,0		19,0	-2,0
Inn på Tunet ⁴⁾			10,0	10,0
Utviklingsprogram for grønt reiseliv	18,0		18,0	-
Mat langs Nasjonale Turistveger			2,0	2,0
Utviklingsprogram for innlandsfisk	4,0		4,0	-
Utviklingsprogram for jakt/vilt			4,0	4,0
Verdensarv	3,0		3,0	-
Bioenergi og skogbruk	193,0		228,0	35,0
Utviklingstiltak for geit/Friskere geiter ⁵⁾	15,0		15,0	-
Forskning	46,0		46,0	-
E-sporing, fagpiloter	3,0		0	-3,0
Beiteprosjekt	5,5		6,5	1,0
Fotråte – Prosjektet Friske føtter ⁶⁾		2,0	5,0	5,0
Overføring til Samisk utviklingsfond (SUF)	2,0		2,0	-
Andre utviklingstiltak i landbruket ⁷⁾	4,5		4,5	-
Spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL)	125,0		125,0	-
Investeringsstøtte til organisert beitebruk ⁸⁾			5,0	5,0
Informasjons- og utviklingstiltak, miljø	9,0		12,0	3,0
Nasjonalt utviklingsprogram for klimatiltak	6,0		7,0	1,0
Utvalgte kulturlandskap	5,0		8,0	3,0
Morsa/Vestre Vannsjø	1,0		1,0	-
Utviklingstiltak innen økologisk landbruk ¹⁾	41,0		48,0	7,0
<i>Sum LUF, tilskudd</i>	<i>1 013,0</i>	<i>204,0</i>	<i>1 103,0</i>	<i>100,0</i>
Rentestøtte	70,0		69,3	
<i>Sum LUF</i>	<i>1083,0</i>		<i>1 182,3</i>	

* Tall fra St.prp.nr.1(2008-2009)

** En ramme på 390 i 2010 er reelt sett en videreføring av rammen i 2009, siden det i 2009 lå 10 mill. kroner inne i rammen til investeringsprogram for eggsektoren, finansiert av tilbakeførte reguleringsmidler.

1) 2009: 2 mill. kroner overført fra utviklingsmidler innen økologisk landbruk, og øremerket generisk informasjon økologisk mat.

2) Skal forvaltes av fylkeskommunen, jf. kapittel 7.3.3.

3) 2009: Øremerket 2 mill. kroner til "Inn på tunet", 1 mill. kroner til konfliktforebyggende tiltak mellom reindrift og jordbruk. 2010: 2 mill. kroner til Inn på tunet tas ut og inn i egen satsing (se fotnote 4).

4) Ny satsing for Inn på tunet, det overføres 2 mill. kroner fra sentrale BU-midler, i tillegg økes rammen med 8 mill. kroner

5) 2009: 11 mill. kroner til Friskere geiter, 4 mill. kroner til kompensasjon for bortfall av produksjonstilskudd og avløsertilskudd ferie og fritid

6) Delfinansiering av tiltakene i 2.halvår 2008 og 1.halvår 2009 med 4,6 mill. kroner over post 77. Øvrige tiltak i perioden 2008/2009 finansiert med omsetningsavgift

7) 2009: 2 mill. kroner til setersatsing, 2,5 mill. kroner til beiteskader gås

8) Flyttes fra SMIL til egen ordning som forvaltes av fylkesmannen

7.3 Næringsutvikling

7.3.1 Ekstraordinære investeringstiltak i landbruket

Det er stort behov for investeringer innenfor det tradisjonelle landbruket, både i nye driftsbygninger og i modernisering av gamle bygg, bl.a. som følge av nye krav til dyrevelferd, modernisering i forbindelse med nyrekruttering til næringen, og nye driftsformer, jf. også kapittel 6.7- I lys av dagens svekkede konkurransekraft i næringslivet og et ustabil arbeidsmarked er det viktig å satse på utvikling av arbeidsplasser i distriktene, og på tiltak som kan realiseres raskt. En tilførsel av ekstra investeringsmidler vil kunne iverksette mange prosjekter i løpet av andre halvår 2009, som vil kunne gi umiddelbare effekter også for hele verdikjeden for skog og for bygg- og anleggsbransjen. Lån innenfor landbruket er utløsende for lån i det private lånemarkedet og for å få i gang større byggeprosjekter, og representerer slik et viktig bidrag til å opprettholde aktiviteten både i finansmarkedet og i byggenæringen. For å få full effekt av økte tilskuddsrammer, er det derfor viktig at også lånerammene økes.

I Innovasjon Norges systemer ligger mange søknader på vent. I tillegg vil det være flere potensielle investeringer som pga. knapphet på økonomiske rammer, ikke er registrert. Innovasjon Norge har videre anslått at 200 mill. kroner over Landbrukets utviklingsfond kan utløse investeringer på 1 mrd. kroner og gi en sysselsettingseffekt på ca 530 årsverk.

Den internasjonale økonomiske krisen og konjunktursituasjonen har rammet skogbruksnæringen kraftig. Blant annet viser tall for tømmerinnmåling for januar og februar i år en nedgang på vel 20 pst. i forhold til i fjor. Likevel er lagrene til industrien svært store. Tidligere inngåtte kontrakter for både sagtømmer og massevirke forhandles ned på grunn av stadig vanskeligere avsetningsforhold. Avsetningen for massevirke svært problematisk. Det fryktes at en lengre stopp vil kunne medføre flere konkurser og varig tap av driftskapasitet og kvalifisert personell, spesielt i entreprenørbransjen.

Den økonomiske situasjonen bidrar også til å redusere nivået på investeringer i skog som er viktig for framtidig ressursutnytting og skogens rolle i klimaarbeidet. Økt bevilgning til skogbruk og bioenergi bidrar til å avdempe effektene av den økonomiske situasjonen.

Statens forhandlingsutvalg viser til at som et engangstiltak vil det bli fremmet forslag i Revidert nasjonalbudsjett 2009 om en bevilgning på 200 mill. kroner til en ekstraordinær investeringspakke for landbruket. Av dette disponeres 150 mill. kroner til investeringer under fylkesvise bygdeutviklingsmidler og 50 mill. kroner til skogtiltak, i hovedsak til utsiktsrydding langs veier og bioenergi. Midlene tilføres Landbrukets utviklingsfond i 2009.

I tillegg foreslår Statens forhandlingsutvalg en økning i låneramme for rentestøtte i 2009 på 300 mill. kroner, til 1 000 mill. kroner.

7.3.2 KSL Matmerk

Stiftelsen KSL Matmerk har ansvaret for ordninger og oppgaver av stor betydning for økt næringsutvikling på matområdet. Arbeidsoppgavene er knyttet til å administrere og utvikle Kvalitetssystem i landbruket (KSL), utvikling av merkeordningen "Nyt Norge", merkeordningene Beskyttede Betegnelser og Spesialitet, ivareta generisk markedsføring av økologisk mat, forvalte Kompetanseprogrammet i landbruket (KIL), arbeide med profilering og synliggjøring av konkurransefortrinn, samt bidra til økt markedsadgang for norsk mat.

KSL er grunnleggende for arbeid med å sikre en trygg og etisk forsvarlig matproduksjon og for å sikre at forbrukerne har tillit til norskproduserte matvarer. Statens forhandlingsutvalg mener det er viktig å prioritere arbeidet med å videreutvikle KSL til å bli et verktøy som dekker alle behov innenfor kvalitetssikring i landbruket, også som bransjeveileder for primærlandbruket. Samarbeidet med Mattilsynet må prioriteres og Stiftelsen KSL Matmerk må bidra til at varemottakerne utarbeider rutiner som sikrer troverdigheten til KSL.

States forhandlingsutvalg vil understreke at arbeidet med å bedre oppslutningen om HMS-tiltak i landbruket er et prioritert område. Utvikling av HMS-standarden i KSL er i den sammenheng viktig.

Utviklingen og innføring av "Nyt Norge" vil være en sentral oppgave for stiftelsen KSL Matmerk i 2010. Den nye merkeordningen skal bidra til økt verdiskaping for aktørene i matsektoren. For å lykkes med etablering av merkeordningen er det nødvendig med et bredt samarbeid mellom sentrale aktører i matbransjen. Statens forhandlingsutvalg mener at ordinær drift av ordningen må dekkes som fellesfinansiering mellom merkebrukere og omsetningsavgiftsmidler. Samtidig er det behov for en ekstra innsats i forbindelse med at det nye merket skal etableres i markedet. Statens forhandlingsutvalg legger til grunn at både næringen, næringsmiddelindustrien, staten og dagligvarehandelen bidrar til å finansiere innføring av merkeordningen i perioden 2009-2014. Den løpende driften av ordningen finansieres av merkebrukere og Stiftelsen KSL Matmerk.

Merkeordningen Beskyttede betegnelser har som hovedmål å bidra til næringsutvikling og verdiskaping i norsk matproduksjon gjennom synliggjøring av produkters historie, geografiske opprinnelse og utvikling av produsentsamarbeid. Statens forhandlingsutvalg mener det må arbeides målrettet for å gjøre merket synlig i det norske matmarkedet og med å rekruttere nye merkebrukere. Det legges vekt på at KSL Matmerk bidrar til å utvikle nye og eksisterende produsentsammenslutninger, både innenfor merkeordningen Beskyttede betegnelser og uavhengig av denne. Arbeidet med å øke markedsadgangen for matspesialiteter skal også være et prioritert område for Stiftelsen KSL Matmerk.

KSL Matmerks ansvar for generisk markedsføring av økologisk mat er omtalt under økologisk jordbruk (jf. kapittel 7.5).

Statens forhandlingsutvalg foreslår å bevilge 38 mill. kr, inkludert 2 mill. kroner til generisk markedsføring av økologisk mat, til Stiftelsen KSL Matmerk. I tillegg avsettes 8 mill. kroner til markedsføring av Nyt Norge i 2010. Det forutsettes at næringen bidrar med tilsvarende beløp fra Fondet for omsetningsavgiftene. Det avsettes 2 mill. kroner av engangsmidler til markedsføring av Nyt Norge i 2009.

7.3.3 Kompetanseprogrammet i landbruket (KIL)

Stiftelsen KSL Matmerk har hatt ansvaret for forvaltningen av Kompetanseprogrammet i landbruket (KIL) siden 1. januar 2007. Statens forhandlingsutvalg legger til grunn at det er hensiktsmessig å gjennomgå retningslinjene for KIL slik at de bedre blir tilpasset næringsaktørenes behov. Aktivitetene som støttes av KIL må sees i sammenheng med forvaltningsreformen og fylkeskommunenes rolle i arbeidet med utdanning og kompetanse, jf. kapittel 7.3.4. Statens forhandlingsutvalg foreslår at det settes av en ramme på 6 mill. kroner til KIL for 2010.

7.3.4 Rekruttering og kompetanseheving i landbruket

I Ot.prp. nr. 10 (2008-2009) Om lov om endringer i forvaltningslovgivningen mv. (gjennomføring av forvaltningsreformen) og Innst. O. nr. 30 (2008-2009) styrkes innsatsen innenfor området rekruttering og kompetanseheving i landbruket gjennom å gi fylkeskommunene ansvar for virkemidler på om lag 20 mill. kroner fra 1.1.2010.

Virkemidlene til rekruttering og kompetanseheving skal delvis dekkes gjennom midler fra jordbruksavtalen og delvis under andre bevilgninger på Landbruks- og matdepartementets budsjett. Sluttresultatet av forvaltningsreformen er en god løsning for landbrukssektoren, og det blir nå viktig å legge til rette for en god gjennomføring av reformen og med tanke på utnytting av nye muligheter og synergier.

Med de overordna målsettingene og intensjonene som nå er nedfelt i forvaltningsreformen på landbruksområdet, legges det dermed til rette for å opp-prioritere arbeidet innen rekruttering og kompetanseheving.

Fylkesmannens arbeid på dette området har hovedsakelig vært knyttet til oppfølgingsansvar for sakene i etterutdanningsutvalgene i fylkene i forbindelse med tildeling av midler fra EVL-fondet. Ved jordbruksoppgjøret for 2008 ble det besluttet at ansvaret for å yte støtte til gjennomføring av etterutdanningskurs for bønder legges til fylkesmannen, og at aktiviteten må prioriteres innenfor den andelen av de fylkesvise BU-midlene som fylkesmannen forvalter.

Fylkeskommunens kommende ansvar for dette området må ses i sammenheng med fylkeskommunens eksisterende rolle som utdannings- og regionalpolitisk aktør, samt den styrkede innflytelsen fylkeskommunen ellers vil få på landbruksområdet gjennom forvaltningsreformen.

Den enkelte fylkeskommune vil være regional tilskuddsforvalter av ordningen. Det forutsettes at fylkeskommunen skal samhandle med næringen og det regionale partnerskapet i utarbeidelsen av fylkesvise planer for hvordan midlene skal benyttes. Næringen vil bli involvert i det videre arbeidet med utformingen av ordningen. Det er ellers en målsetning at midlene til rekruttering og kompetanseheving i landbruket skal ses i sammenheng med øvrige budsjettmidler fylkeskommunene har innenfor utdanningsområdet og det regionalpolitiske området, slik at det genereres en merverdi ut av midlene totalt.

Statens forhandlingsutvalg foreslår at til sammen 20 mill. kroner blir stilt til disposisjon for fylkeskommunene fra og med 2010 innenfor tildelingsrammen til LUF.

7.3.5 Verdiskapningsprogrammet for matproduksjon

Verdiskapningsprogrammet for matproduksjon (VSP mat) er et tiårig utviklingsprogram som ble etablert i 2001. Det betyr at 2010 er siste år i den ordinære programperioden. Programmet realiserer prosjekter som bidrar til økt verdiskaping for primærproduzentene og til styrking av konkurranseevnen til små og mellomstore matbedrifter. VSP mat er, sammen med ordningene under Stiftelsen KSL Matmerk, det viktigste virkemidlet for å nå målet om at 20 pst. av maten som omsettes i 2020 skal være matspesialiteter.

Norsk Institutt for landbruksøkonomisk forskning (NILF) har, på oppdrag fra Innovasjon Norge, evaluert lønnsomhetseffekter i de bedriftsrettede prosjektene i VSP mat. I tillegg er Nettverksprogrammet, som er en egen aktivitet under VSP mat, evaluert. Generelt viser resultatene at virkemidlene oppfattes å gi positiv effekt for lønnsomheten i virksomhetene

som mottar støtte. Bøndene er mer fornøyd med lønnsomhetseffektene enn andre bedrifter som mottar støtte fra programmet.

Programmet videreføres i sin nåværende form ut programperioden, Satsingen på bedrifter med vekstpotensial og Kompetansenettverk for småskala matproduksjon skal prioriteres. Det er igangsatt et eget Inkubatorprogram for mat- og naturbasert næring. Programmet ledes av SIVA, i samarbeid med Innovasjon Norge. Programmet skal bidra til at mat- og naturbaserte forretningsideer dyrkes fram til kommersiell næringsvirksomhet, gjennom forretningsutvikling, kompetansenettverk, finansiering, administrative tjenester og en fysisk møteplass. Programmet strekker seg over fem år og finansiere av regionale utviklingsmiljøer, Kommunal- og regionaldepartementet og jordbruksavtalemidler. I 2010 innvilges 2 mill. kroner fra VSP mat.

Det er nedsatt en partssammensatt arbeidsgruppe bestående av LMD, Norges Bondelag, Norsk Bonde- og Småbrukarlag, Innovasjon Norge og leder for Faglig møtearena mat for utarbeidelse av en rapport med anbefalinger om hvordan satsingen på småskala matproduksjon og produksjon av norske matspesialiteter kan videreføres etter at Verdiskapingsprogrammet for matproduksjon avsluttes i 2010. Rapporten skal behandles i Jordbruksoppgjøret 2010.

Statens forhandlingsutvalg foreslår å videreføre bevilgningen til VSP mat med 67 mill. kroner i 2010.

Måltidets hus

Måltidet Hus er nå åpnet på universitetsområdet i Stavanger. Eiere er Stiftelsen Norconserv og Rogaland Kunnskapspark Eiendom AS med 50 pst. hver. I tillegg til det fysiske bygget på 8000 kvm er et utviklings- og innovasjonsselskap - Måltidets Hus - under etablering. Dette skjer gjennom fusjonering med nettverksorganisasjonen Fagforum for Mat og Drikke, med til sammen 110 aksjonærer, herunder Rogaland fylkeskommune. Måltidets Hus AS skal ivareta de faglige utviklingsoppgavene i Måltidets Hus.

Måltidets Hus er på denne bakgrunn et regionalt initiativ, men med målsetting og oppgaver av nasjonal karakter, som koblingsboks mellom matbedrifter og FoU-miljøene. Siktemålet er å styrke nyskaping, produktutvikling og markedsføring i små og store matbedrifter i grønn og blå sektor. Måltidets Hus rommer derfor kunnskapsbedrifter og nettverk med dette som formål, samt lokaler for sensorikk, kjemi, mikrobiologi, prøvekjøkken, undervisning m.v. Byggetrinn 2, med 5000 nye kvm, er under oppføring. På industrisiden finner vi bl.a. leietakere som Tine FoU, Nofima Mat, bedriftsklyngen NCE Culinology, EWOS Innovation, Marin Harvest og Blue Planet/Biomarin Vest. I nettverket av småbedrifter, matkultur og gastronomi finner vi bl.a. Stiftelsen Norsk Matkultur, Norges Kokkemesteres Landsforening, Gastronomisk Institutt AS og Gladmat AS.

Måltidets Hus AS tar mål av seg til å bli det ledende nasjonale matmiljøet og en internasjonal møteplass for matfaglig spisskompetanse i skjæringspunktet mellom industri og "handverksgastronomi" i småbedrifter. Etablering av Måltidets Hus er ett av de viktigste tiltak de seinere år for utvikling og nyskaping på matområdet på nasjonalt nivå. Det er en betydelig klyngedannelse som i kraft av sin egentyngde og kompetanse vil få stor innflytelse på matområdet i åra som kommer.

På sikt forutsettes det at Måltidets Hus AS vil ha full kostnadsdekning gjennom egne driftsinntekter. I oppstartfasen, som er beregnet til å ta 3 år, er det behov for økonomisk støtte for at driften skal gå i balanse, beregnet til 1 mill. kroner årlig. Landbruket er tilbudt en aktiv rolle i den videre utvikling av Måltidets Hus. For å bidra til å sikre nasjonal

forankring av landbrukets interesser og småbedriftenes kunnskapsbehov foreslår Statens forhandlingsutvalg at det bevilges 1 mill. kroner over Jordbruksavtalen til formålet.

7.3.6 Fylkesvise bygdeutviklingsmidler

Det legges opp til en videreføring av hovedprinsippene i forvaltningen av dagens bygdeutviklingsmidler (BU-midler), basert på den nasjonale strategien "*Ta landet i bruk!*". Målet med BU-midlene er å legge til rette for langsiktig og lønnsom verdiskapning, samt desentralisert bosetting, med utgangspunkt i landbrukets ressurser generelt og landbrukseiendommen spesielt.

Forskrift om midler til bygdeutvikling (BU-forskriften) ble endret med virkning fra januar 2009. Endringene tydeliggjør det todelte formålet med BU-midlene, der det ene er å bidra til utvikling av ny næringsvirksomhet på landbrukseiendommen og det andre å bidra til utvikling og modernisering av det tradisjonelle landbruket. Det pågår p.t. en evaluering av de fylkesvise BU-midlene som skal ferdigstilles i løpet av 2009, jf. omtale under kapittel 3.11.

Innenfor landbruket er det nå et stort behov for investeringer, både i nye driftsbygninger og i utbedringer av gamle bygg, bl.a. som følge av nye krav til dyrevelferd, modernisering i forbindelse med nyrekruttering til næringen, og nye driftsformer. I eggsektoren vil det blant annet være et betydelig behov for investeringer fram til 2012 på grunn av pålegg om omlegging til nye driftssystemer.

Samtidig er det et stort potensial for videre utvikling av nye næringer med utgangspunkt i landbrukets ressurser. En satsing på nye næringer vil for landbruket som helhet bety et mer diversifisert landbruk med økt innslag av alternativ sysselsetting. Dette vil bidra både til å sikre primærproduksjon og bosetting i distriktene. For å få et taktskifte i utviklingen av nye næringer, er det behov for å øke tilgangen på investeringsmidler.

Statens forhandlingsutvalg viser til kapittel 7.3.1 om bevilgning til ekstraordinære investeringstiltak i 2009 på 200 mill. kroner.

Andelen av midlene som brukes til utrednings- og tilretteleggingstiltak holdes på samme kronemessige nivå som i 2008.

Lønnsomhetsvurdering av prosjektene skal ligge til grunn for tildeling av midler. Det understrekes at lønnsomhet ikke er ensbetydende med strukturrasjonalisering. Ulike eierformer skal likestilles ved prioritering av søknader. Nye krav til dyrevelferd og fornyelse av driftsapparatet skal vektlegges.

Lån med rentestøtte

Med bakgrunn både i investeringsbehov i landbruket generelt og uro i finansmarkedet, foreslår Statens forhandlingsutvalg en utlånsramme for lån med rentestøtte på 1 000 mill. kroner også i 2010. Nivået på rentestøtten blir fastsatt årlig for alle lån som er inne i rentestøtteordningen. Rentestøtten settes til 50 pst. av *Risikofri rente 3 år stat (ST4X)* for foregående år. Rentestøtten kan ikke overstige 5 pst.

Risikolån

Risikolån videreføres innenfor rammen av de fylkesvise BU-midlene.

7.3.7 Sentrale bygdeutviklingsmidler

Midlene går til prosjekter av landsomfattende og fylkesovergripende karakter med innovasjon og næringsutvikling som siktemål. De sentrale BU-midlene kan også finansiere nødvendig utredningsarbeid og profileringsaktiviteter for å styrke arbeidet med landbrukspolitikken. Støtten til organisasjonene Norsk Bygdeturisme og Gardsmat, Norsk Innlandsfiskelag, Norske lakseelver, Norsk seterkultur, Norsk Gardsost og Småkraftforeninga videreføres. Det foreslås at midlene som har vært øremerket Inn på tunet-aktiviteter, dvs. 2 mill. kroner, tas ut av sentrale BU-midler og synliggjøres som en egen satsing, jf. omtale i kapittel 7.3.8. Det øremerkes 1 mill. kroner til konfliktforebyggende tiltak mellom reindrift og jordbruk.

Statens forhandlingsutvalg foreslår en ramme for de sentrale BU-midlene for 2010 på 19 mill. kroner. Statens forhandlingsutvalg foreslår at 10 mill. kroner av midlene disponeres av Landbruks- og matdepartementet, de resterende fordeles i eget møte mellom avtalepartene, jf. tidlige praksis.

7.3.8 Inn på tunet

Inn på tunet (IPT) tilbyr tilrettelagte tjenester på gårdsbruk til utdannings-, oppvekst-, helse- og omsorgssektoren. I dag er det om lag 800 IPT- tilbydere og potensialet for vekst i næringa anses som betydelig.

Handlingsplanen for Inn på tunet fra 2007 peker på behovet for et tettere samarbeid mellom gårdbrukere og offentlig sektor for å utvikle IPT- næringen. I dag er IPT et prioritert satsingsområde i mange av de regionale næringsstrategiene, og fylkene har en aktiv tilrettelegger- og utviklerrolle i samarbeid med næringsorganisasjonene i landbruket og aktuelle brukergrupper.

Kommunene er den største kjøpergruppen for IPT-tjenester, men har i varierende grad innarbeidet IPT som strategi i sine planer og virksomheter. I mange tilfeller inngår kommunene kun kortvarige avtaler med tilbyderne, og dette kan være uheldig for behovet for langsiktighet i planer og investeringer. Videre er kommunene førstelinjetjeneste for lokal næringsutvikling og innovasjon, og har dermed også en sentral posisjon i forhold til eksisterende og nye etableringer innenfor IPT.

Det er tidligere avsatt midler over Jordbruksavtalen til bl.a utvikling av et nasjonalt kvalitetssikringssystem for tjenestene og til videreutvikling av nettsted og markedskanal for næringen. Det foregår også en utstrakt nettverks – og kompetansebygging internt i næringen. En rapport om kunnskapsstatus for IPT fra 2008 peker på et stort behov for mer dokumentasjon på området og mer forskning på omfang, kvalitet, økonomi og effekter av tjenestene.

For å styrke arbeidet med IPT foreslår Statens forhandlingsutvalg en todelt satsing:

Statens Forhandlingsutvalg foreslår at IPT trekkes ut fra de sentrale BU-midlene. Det avsettes 3 mill. kroner til videre oppfølging av handlingsplan for Inn på tunet. Midlene brukes til nasjonale prosjekter herunder en videreføring av arbeidet med det nasjonale kvalitetssikringsprosjektet i regi av Norges Bondelag, og Norges Vels arbeid med nettstedet Innpåtunet.no og prosjektet med kompetanseformidling og markedsføring.

For å styrke arbeidet med tjenesten i kommunene foreslår Statens forhandlingsutvalg at det igangsettes en særskilt satsing med ”Inn på tunet-løftet i kommunene”. Prosjektet skal bidra til næringsutvikling og verdiskaping lokalt. Satsingen er 3-årig og det legges opp til et samarbeid med aktuelle fagdepartement. Målet er å skape bevissthet om mulighetene

som ligger i tjenesten og forankring av Inn på tunet i kommuner og regionale partnerskap, samt å stimulere til etablering av nye IPT- tilbud. Arbeidet organiseres etter mal fra ”økoløft i kommuner”. Innovasjon Norge får i oppdrag å utarbeide forslag til mandat for og organisering av arbeidet, og som skal godkjennes av avtalepartene. Det settes av 7 mill. kroner per år i tre år til satsingen. Den samlede bevilgningen til Inn på tunet er dermed 10 mill. kroner i 2010.

7.3.9 Grønt reiseliv

Grønt reiseliv er landbrukets bidrag til Regjeringens reiselivssatsing for økt verdiskaping og lønnsomhet, levedyktige distrikter gjennom flere arbeidsplasser og utvikling av Norge til et bærekraftig reisemål. For Grønt reiseliv er det viktig å utvikle helhetlige, landbruksbaserte turistprodukter som gir større lønnsomhet og å styrke den lokale og regionale verdiskapingen og innovasjonsevnen gjennom samarbeid og fellestiltak.

Grønt reiseliv er nå et etablert og positivt begrep, og omfatter en rekke reiselivsrelaterte aktiviteter innenfor mat- og landbruksområdet. For å synliggjøre satsingen samles disse under hovedparolen grønt reiseliv.

Statens forhandlingsutvalg foreslår at Utviklingsprogrammet grønt reiseliv i regi av Innovasjon Norge videreføres, og at det i tillegg opprettes to nye satsinger innenfor reiselivsområdet; prosjektet Mat langs Nasjonale Turistveger og et utviklingsprogram for jakt/vilt. Satsingene legger regional utførelse til grunn og representerer muligheter for lokal verdiskaping. Alle tiltakene under grønt reiseliv er en del av oppfølgingen av Regjeringens strategi for reiselivsnæringen, ”Verdifulle opplevelser”.

I tillegg til utviklingsprogrammet for grønt reiseliv har Landbruks- og matdepartementet flere reiselivsrelaterte satsinger, som Norges stand på Internationale Grüne Woche (IGW), utviklingsprogrammet for innlandsfiske, setersatsing, utvikling av verdensarvområdene og satsing på frukt og bær/kulturlandskap/reiseliv på Vestlandet. Flere av disse programmene/satsingene har i tillegg andre viktige formål, men reiseliv utgjør en sentral dimensjon. Både setersatsingen og satsingen i verdensarvområdene er rettet mot et aktivt landbruk og kulturlandskapspleie, noe som er avgjørende for et autentisk reiselivsprodukt. Tabell 7.6 gir en oversikt over satsinger innenfor grønt reiseliv.

Tabell 7.6 Satsinger innenfor Grønt reiseliv¹, mill. kroner

Tiltak	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Utviklingsprogram grønt reiseliv	23,0	18,0	18,0			
Mat langs Nasjonale Turistveier			2,0	2,0	2,0	
Utviklingsprogram for innlandsfisk	4,0	4,0	4,0	4,0	4,0	
Utviklingsprogram for jakt/vilt			4,0	4,0	4,0	4,0
Verdensarvområdene	3,0	3,0	3,0			
Frukt/bær/kulturlandskap/reiseliv på Vestlandet	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0	
Seterprosjekt ²⁾	2,0	2,0	2,0			
SUM	34,0	29,0	35,0			

1) Deltakelsen på IGW er et prosjekt som vurderes fra år til år og finansieres over offentlige strategier.

2) Under ”Andre utviklingstiltak i landbruket” i LUF-tabellen

Utviklingsprogrammet for grønt reiseliv i regi av Innovasjon Norge

Satsingen er et viktig bidrag for å utvikle det bygdebaserte reiselivet og Norge som reisemål, både for innenlandske og utenlandske reisende. De prioriterte arbeidsområdene er produktutvikling og infrastruktur, kompetanseutvikling, markedsføring, og samarbeid, nettverk og allianser.

Av midlene til utviklingsprogrammet for grønt reiseliv er en relativt stor andel bundet opp i internasjonale og nasjonale markedsføringskampanjer i regi av Innovasjon Norge og VisitNorway. Markedsføringen bør være på et overordnet nivå for grønt reiseliv, og andelen av midler som disponeres til dette holdes på dagens nivå. Utviklingsprogrammet skal være rettet inn mot nasjonale prosjekter, herunder ulike temasatsinger, og det er viktig å stimulere til gode prosjekter på regionalt nivå innenfor de prioriterte arbeidsområdene.

Utviklingsprogrammet må fortsatt markedsføres på en måte som bedrer pågangen av relevante prosjektsøknader. I tillegg er det viktig å utvikle tiltak som fremmer samarbeid med reiselivet forøvrig.

Statens forhandlingsutvalg foreslår å videreføre utviklingsprogrammet for grønt reiseliv med 18 mill. kroner i 2010.

Saksbehandling og innstillinger til søknader innenfor programområdet vil skje ved hovedkontoret til Innovasjon Norge. Faglig møtearena reiseliv og Innovasjon Norge vil på et overordnet nivå diskutere om søknadene er i samsvar med utviklingsprogrammets formål. Det legges til grunn en tett kobling mellom utviklingsprogrammet for grønt reiseliv og utviklingsprogrammene for innlandsfisk og jakt/vilt gjennom Faglig møtearena reiseliv.

Mat langs Nasjonale Turistveger

Det er behov for å styrke og utvikle mat- og reiselivssatsingen i samarbeid med andre nasjonale aktører med forretningsinteresser langs verdikjedene mat og reiseliv, med tanke på å høyne kvaliteten og å øke synergien mellom bransjer. Med bakgrunn i landbruks- og matministerens dialogkonferanse med næringslivsdelegasjonen under IGW-09 i Berlin om konkrete samarbeidstiltak for å fremme matens betydning i reiselivssatsingen, foreslås et treårig utviklingsprosjekt for mat og matopplevelser langs Nasjonale Turistveger. Prosjektet er et samarbeid med Samferdselsdepartementet og Statens Vegvesen, og tar utgangspunkt i sammenfallende mål om å utvikle produktet Nasjonale Turistveger.

Hensikten er å profesjonalisere produksjon og tilgjengelighet fra de lokale mat- og reiselivsprodusentene, og å sikre kvalitet i alle ledd i matserveringen. Det vil være av avgjørende betydning å forankre ansvaret lokalt med sikte på bedre kvalitet, distribusjon, service og tilgjengelighet av lokal mat og matspesialiteter langs turistvegene. Prosjektet utføres i regi av lokale og regionale myndigheter, organisasjoner og næringsliv med sikte på å utvikle operative samarbeidsmodeller med nasjonal overføringsverdi. Det satses i denne fasen på de fire Nasjonale Turistvegene med utgangspunkt i Nord-Gudbrandsdalen:

1. Sognefjellet (Lom-Gaupne)
2. Gamle Strynefjellsvegen (Grotli i Skjåk-Stryn)
3. Rondane (Folldal – Storelvdal)
4. Geiranger – Trollstigen; fra Strynefjellet til Åndalsnes

Det er lagt opp til at Sognefjellsvegen blir pilotprosjekt i denne satsingen, med oppstart i 2009, og deretter en gradvis innføring av de øvrige vegene.

Statens forhandlingsutvalg foreslår en ramme for prosjektet på 2 mill. kroner årlig over 3 år.

På nasjonalt nivå nedsettes en styringsgruppe av avtalepartene i fellesskap med representasjon fra Norges Bondelag/Norsk Småbrukarlag, LMD, Statens vegvesen og Innovasjon Norge. Styringsgruppens skal utforme mandat for prosjektet og følge opp gjennomføringen av prosjektet.

For å sikre lokalt eierskap og engasjement opprettes bredt sammensatte prosjektgrupper på regionalt nivå for hver turistveg.

Utviklingsprogram for innlandsfiske

Utviklingsprogrammet for innlandsfiske tar sikte på å utvikle en samlet, offentlig politikk på innlandsfiskeområdet og gjøre tre umodne verdikjeder til velfungerende næringer, herunder næringsfiske, innlands fiskeoppdrett og fisketurisme.

For 2009 er programmet tildelt 4,0 mill. kroner over jordbruksavtalen. Programmet ledes av LMD og en styringsgruppe oppnevnt av avtalepartene i fellesskap. Innkomne søknader til programmet utgjorde ca. 11,1 mill. kroner.

Fisketurisme er for 2009 tildelt 52 pst. av midlene, mens behovet for finansiering av andre aktiviteter enn fisketurisme er stort. Det gjelder særlig forvaltning av fiskeressursen / næringsfiske.

Programmet har skapt stort engasjement og stor etterspørsel etter midler. Statens forhandlingsutvalg foreslår videreføring av programmet med 4 mill. kroner i 2010. Det legges til grunn en tett kobling mellom utviklingsprogrammet for jakt/vilt og utviklingsprogrammet for grønt reiseliv gjennom Faglig møtearena reiseliv.

Utviklingsprogram for jakt/vilt

Jakt er en viktig aktivitet – også i helger og ferier, og det er økt interesse for aktivitetsferier, opplevelser og individuelle reiser. Samtidig er interessen for vilt til mat og gastronomi økende. Det er mulig å øke verdiskaping innen salg av jakt på utmarkseiendommer, noe som vil føre til et større tilbud og et bredere spekter av produkter og opplevelsesmuligheter. Det bør være et mål å kunne utnytte den bærekraftige naturressursen viltet representerer, den ledige overnattingskapasiteten, de ledige jakt dagene og de ledige jaktområdene. Utvikling av videreføring av vilt har et stort potensial, førstehåndsverdien av kjøtt fra hjortevilt er om lag 600 mill. kroner. Å kombinere dette med jakt opplevelser, kan gi en ytterligere verdiskaping for bedriftene.

Landbruks- og matdepartementet ønsker å legge til rette for å utnytte de samarbeidsmuligheter som næringsaktørene og myndigheter har for å etablere og gjennomføre en samlet offentlig politikk for jakt, opplevelser og foredling av vilt. Statens forhandlingsutvalg foreslår et 5-årig utviklingsarbeid (2010-2014) med sikte på å utvikle verdikjeden for jakt/vilt for å utnytte potensialet som ligger både i jakt- og utmarksdelen og i videreføring delen, i opplevelsesproduktene og i matproduktene. Satsingen vil ta utgangspunkt i følgende to pilarer:

1. Utvikle opplevelsesbasert reiseliv og fremme verdiskaping med utgangspunkt i jakt på småvilt og storvilt, herunder ressursutvikling, produktutvikling, organisering og tilrettelegging.
2. Verdiskaping basert på foredling og omsetning av foredlede kjøttprodukter fra hjortevilt.

Statens forhandlingsutvalg foreslår en satsing over 5 år på 4 mill. kroner årlig. Programmet vil bli ledet av LMD med en referansegruppe/rådgivende gruppe oppnevnt av LMD og avtalepartene i fellesskap. Innovasjon Norges hovedkontor får ansvar for saksbehandling og innstillinger til søknader innenfor programområdet. Det legges til grunn en tett kobling mellom utviklingsprogrammet for jakt/vilt og utviklingsprogrammet for grønt reiseliv gjennom Faglig møtearena reiseliv.

Verdensarvområdene

Landbruket og landbrukets kulturlandskap er en viktig del av verdiene som ligger i verdensarvområdene Vegaøyene og Geirangerfjorden/Nærøyfjorden. Det er et mål å stimulere til drift og utvikling av områdene slik at det levende kulturlandskapet blir ivarettatt for fremtiden. Det er satt av 3 mill. kroner i perioden 2008-2010. Satsingen blir sett i sammenheng med Miljøverndepartementets og Kommunal- og regionaldepartementets tiltak i verdensarvområdene. Det er innledet en dialog mellom Landbruks- og matdepartementet og Nærings- og handelsdepartementet for å se satsingene på landbruk og reiseliv i verdensarvområdene i sammenheng. I markedsføringen av Norge som reisemål blir kulturlandskapet i verdensarvområdene aktivt profilert, og på visitnorway.no er det egen søkekategori for verdensarv. Vega er valgt ut som pilotkommune for utvikling av bærekraftige reiselivsdestinasjoner. (Se også kapittel 7.4.7)

Frukt/ bær/kulturlandskap/reiseliv på Vestlandet

Satsingen på frukt og bær/reiseliv og kulturlandskap på Vestlandet ble startet opp i 2008, og skal gå over fem år. Det er etablert en styringsgruppe som har utarbeidet en kortfattet og målrettet strategiplan for programmet. Hovedmålet å utvikle eller videreutvikle salgbare produkter og tjenester, særlig knyttet til reiseliv, med utgangspunkt i profesjonell frukt- og bærproduksjon. I tillegg til midler over jordbruksavtalen, satte LMD krav om 50 pst. medfinansiering regionalt. I 2008 er det disponert 2,54 mill. kroner, hvorav 1,55 mill. kroner er bevilget til ulike samarbeidsprosjekter. Statens forhandlingsutvalg foreslår at det settes av 2 mill. kroner til videreføring av prosjektet i 2010.

Seterprosjektet i Hedmark, Oppland og Møre og Romsdal

Prosjektet er med på å gi økt oppmerksomhet om verdien av seterholdet som igjen er en viktig inspirasjonskilde for brukerne til å opprettholde den tradisjonelle setringen. Tradisjonelle setermiljøer er i flere områder også avgjørende for et autentisk reiselivsprodukt. Det settes av 2 mill. kroner til prosjektets siste år i 2010.

Internationale Grüne Woche (IGW) som arena for mat og reiseliv

Norge har i regi av Landbruks- og matdepartementet vært representert med stand på mat- og reiselivsmessen Internationale Grüne Woche i Berlin i 22 år. I 2009 var det 30 utstillere fra Norge med. Målet med deltakelsen samlet sett er å bidra til økt turiststrøm til Norge, øke kjennskap og kunnskap om Norge og norsk matkvalitet både nasjonalt og internasjonalt, samt å være en politisk møtearena for landbruks-, mat- og reiselivssektoren.

IGW-satsingen omfatter ikke bare mat, men mat og reiseliv ut fra de geografiske dimensjonene: Nord, Fjord og Innland. Bedriftene som deltar på IGW blir bevisstgjort viktigheten av bedre tilgjengelighet, kvalitet, service og effektivitet knyttet til mat og regional matkultur og hvordan maten framstår der kundene, derunder turistene, møter den; i butikkene, veikroene, spisestedene, hotellene, bensinstasjonene mv.

7.3.10 Skogbruk og bioenergi

I Klimameldingen og Klimaforliket er det uttrykt et sterkt politisk ønske om økt satsing på skog som nødvendig tiltak for å nå nasjonale energi- og klimamål. Med bakgrunn i dette, skal det legges ytterligere til rette for et aktivt skogbruk. Et aktivt skogbruk vil bidra til bl.a. 1) økt skogproduksjon og tilvekst, 2) at mer CO₂ lagres i skog, 3) mer trevirke til produkter som kan erstatte mindre miljøvennlige materialer, og 4) til at mer trevirke til energiformål, sammen med jordbruksavfall, kan redusere bruken av fossile, ikke-fornybare energikilder. St.meld. nr. 26 (2006-2007) ”Regjeringens miljøpolitikk og rikets miljøtilstand slår fast at klimamotiverte tiltak og virkemidler skal utformes innenfor rammer som sikrer ivaretagelse av biologisk mangfold og andre viktige miljøverdier på området. Det forutsettes derfor at miljøhensyn knyttet til biologisk mangfold, kulturverdier og opplevelseskvaliteter blir ivare tatt i denne type tiltak.

Den globale finanskrisen påvirker skognæringen negativt og har medført dramatiske fall i etterspørsel etter tømmer og treprodukter. Dette påvirker hele verdikjeden, og bidrar med usikkerhet og lavere motivasjon for næringsutøvere i å satse på langsiktige investeringer i skogen. Det er derfor særlig viktig å stimulere til økt innsats, investeringer og framtidstro, i påvente av en bedring i markedsforhold og internasjonal økonomisk utvikling, og for å unngå varige negative effekter av lavkonjunktoren. Skogfondsordningen er et bærende element i finansieringen av langsiktige investeringer i skogbruket, men ordningen svekkes som følge av fallende avvirking og tømmeromsetning. Det er derfor viktig å styrke bevilgningene til nærings- og miljøtiltak i skogbruket som bidrag for nå nevnte mål.

Økt utnytting av skogressursene krever økt satsing på miljøregistreringer for å sikre at det tas hensyn til biologisk mangfold. På denne bakgrunn er det nødvendig å øke rammene til de virkemidlene som kan bidra til å sikre slike løsninger, dvs. miljøregistreringer i skogbruksplanleggingen og tiltak for å sikre miljøhensyn i det praktiske skogbruket.

Forbedret tilgjengelighet til skogressursene er avgjørende for et lønnsomt skogbruk og for å legge til rette for økt bærekraftig uttak av råstoff til tradisjonelle anvendelser av tømmer og tre, bioenergi m.v. På denne bakgrunn utnyttes rammen til tilskudd til veibygging samtidig som det på en aktiv måte må gjøres grep for å unngå uheldige miljøkonsekvenser.

I tråd med St. meld. nr. 26 (2006–2007) Regjeringens miljøpolitikk og rikets miljøtilstand skal det samtidig sikres at bygging av skogsveier og påfølgende hogster ikke ødelegger viktige leveområder som grunnlag for biologisk mangfold eller områder med nasjonalt viktige verneverdier, og at åpenhet og medvirkning vil bli vektlagt i saksbehandlingen knyttet til skogsveibygging. Det skal fastsettes nytt regelverk som mer systematisk og målrettet skal sikre slike avveininger mellom næringstiltak og miljøhensyn, og som forutsettes å tre i kraft fra 1. januar 2010. Landbruks- og matdepartementet vil videre i samarbeid med Miljøverndepartementet i løpet av 2009 forbedre datakvaliteten for skogsveier i forhold til inngrepsfri natur og INON-basen og vurdere virkemidler for å unngå at bygging av skogsveier medfører miljømessig forringelse av viktige inngrepsfrie områder.

Planteomfanget i dag er for lavt til å kunne forsvare vesentlig økt avvirking uten få påfølgende reduksjoner i skogvolum og redusert karbonlager inn i framtida. På denne bakgrunn må rammene for tilskudd til planting og stell av skogen økes for å legge til rette for et planteantall på minst 50 mill. planter per år. Dette er et nivå som fortsatt er lavt sammenlignet med hva det var på 1980- og 1990-tallet.

Kystskogfylkene har, som følge av aktiv skogreising etter siste krig, betydelige skogressurser og høy tilvekst. Samtidig har disse fylkene liten skogbruksvirksomhet og særskilte utfordringer, som bl.a. dårlig infrastruktur og tilgang til skogressursene. Det er viktig å videreutvikle og styrke skogbruksmiljøet mht. kompetanse, forbedret infrastruktur og tilstrekkelig kapasitet for å nyttiggjøre disse ressursene til økt verdiskaping, sysselsetting og til energi- og klimatiltak. I tillegg til å styrke de ordinære virkemidlene omtalt over, vil Landbruks- og matdepartementet legge opp til å videreføre den særskilte bevilgningen til kystskogbruket også i 2010.

Økt produksjon av biobrensel og leveranser av biovarme fra landbruket vil gi økt verdiskapning og bidra til å nå regjeringens mål i klima- og energipolitikken. Landbruket har en viktig rolle i å sikre råstoff i takt med veksten i utbyggingen av bioenergi. Videre er det et mål å få økt bruken av fornybar energi internt i landbruket.

Det har vært en betydelig økning i etterspørselen etter midler over bioenergiprogrammet de siste årene. I 2008 økte innvilget beløp med 50 pst. i forhold til 2007, og forbruket ble 14 millioner kroner høyere enn bevilget ramme. Statens forhandlingsutvalg legger til grunn at rammen for bioenergiprogrammet må styrkes dersom en skal sikre en videre positiv utvikling og økende aktivitetsnivå på dette området.

Biogassproduksjon basert på matavfall og husdyrgjødsel er i tillegg til å produsere energi et godt tiltak for å redusere metanutslipp fra gjødsellager. En studie fra Østlandsforskning og Universitet for miljø og biovitenskap viser at det tekniske potensialet for biogass er på ca 6 TWh, og hvor husdyrgjødsel utgjør 40 pst. Innovasjon Norge arbeider nå med å kartlegge prosjekter som er under planlegging for å vurdere hvilke som kan være aktuelt å støtte.

Innsillet fra jordbrukets forhandlingsutvalg til endringer i skogfondsordningen som ledd i økt bioenergisatsing er ikke gjenstand for forhandling i jordbruksoppgjøret. LMD vil, i samarbeid med SLF, se nærmere på hvordan ordningen kan gjøres mer formåls effektiv innenfor rammene av eksisterende forskrift. Konkret innebærer dette å vurdere tolkingen og praktiseringen av hva eller hvem som er å forstå som "andre" i forskriften når det gjelder begrensningen i leveranse av varme som betingelse for å bruke skogfond. Endringen i praktisering av ordningen forventes offentliggjort på nettsidene til SLF i løpet av mai.

Statens forhandlingsutvalg foreslår at bevilgningene til skogbruk og bioenergi økes med 35 mill. kroner til 228 mill. kroner i 2010. Fordelingen av midlene vil skje på bakgrunn av et eget drøftingsmøte mellom avtalepartene slik det er blitt gjort de siste åra, og i tråd med føringene omtalt ovenfor.

7.3.11 Utviklingstiltak for geit – Friskere geiter

Målet med prosjektet er å få kontroll med utbredte sykdommer i geitebesetninger, og dermed friskere dyr og bedre dyrevelferd. Gjennomføring av saneringsprosjektet Friskere geiter del II (2005-2010) vil ut fra antall planlagte saneringer i 2010, og tidligere gjennomførte tiltak, omfatte en stor andel av den norske geitebestanden. Erfaringene med de gjennomførte saneringene gir et godt grunnlag for å fortsette prosjektet i 2010. Siktemålet må være full sanering av hele geitebestanden, inkludert sanering for byllesjuka hos sau i kombinerte besetninger.

Statens forhandlingsutvalg foreslår en videreføring av bevilgningen på 15 mill. kroner. Av midlene avsettes 11 mill. kroner til sanering av besetninger og 4 mill. kroner til kompensasjon for bortfall av produksjonstilskudd og avløsertilskudd ferie og fritid.

Del II av prosjektet vil være fullført i 2010. Statens forhandlingsutvalg legger til grunn at styringsgruppa for prosjektet framlegger forslag om videreføring av tiltaket før neste års jordsbruksoppgjør. Det må i denne sammenheng avgis en statusrapport og forslag til endelig mål for prosjektet, inkl. sluttidspunkt for tiltaket. Det må videre fremmes forslag til en siste frist for påmelding til deltakelse i prosjekt Friskere geiter.

7.3.12 Forskning

Forskning og forskningsbasert innovasjon er nødvendig for å øke konkurransekraften og verdiskapingen i landbruks- og matsektoren, og er et virkemiddel for å bidra til bosetting i distriktene og til en bærekraftig samfunnsutvikling.

Regjeringen la i vår fram en egen forskningsmelding (St.meld. nr. 30 (2008-2009) Klima for forskning) hvor matsikkerhet og mattrygghet har en tydelig plass. Landbruks- og matdepartementet la i mars 2007 fram en ny strategi for forskning og forskningsbasert innovasjon. Her er prioriterte forskningsoppgaver for sektoren synliggjort i detalj.

Landbrukssektoren har et omfattende kunnskapsbehov. Statens forhandlingsutvalg foreslår å videreføre bevilgningen til forskning med 46 mill. kroner. Statens forhandlingsutvalg mener at noen av de forskningstema som bør prioriteres er klima, herunder tiltak for å redusere utslipp/øke opptak av klimagasser og tilpasninger til et endret klima. I tillegg er det forskningsutfordringer knyttet til dyre- og plantehelse, økologisk produksjon og til integrert plantevern. Det er videre behov for økt kunnskap relatert til satsingen Inn på tunet (grønn omsorg, grønn arbeid og grønn læring), HMS (helse, miljø og sikkerhet), samt skatte- og avgiftspolitik.

7.3.13 E-sporing

Målet med e-sporingsprosjektet er å etablere en nasjonal, elektronisk infrastruktur for effektiv utveksling av informasjon i matproduksjonskjeden.

Piloter

Det er iverksatt fire piloter i den "grønne sektoren" av eSporingsprosjektet for hhv melk, kjøtt, frukt- og grønt og korn.

Pilotene gjør en viktig jobb i eSporingsprosjektet for å kartlegge bransjenes behov ved å beskrive verdikjeder og -system innen egen bransje, utvikle bransjestandarder, kvalitetssikre og teste løsningen, samt utvikle og implementere eSporingsløsningen i bransjer og bedrifter. Alle pilotene har deltager fra de fleste aktørene innen de aktuelle bransjene.

Det anses som myndighetenes ansvar å finansiere utvikling av en fellesløsning for sporing, mens næringen selv må ta ansvar for drift av fagpilotene. Statens forhandlingsutvalg registrerer at Jordbruket i sitt krav ikke har fremmet forslag om bevilgning til e-sporingspiloter i 2010. Statens forhandlingsutvalg legger Jordbrukets forslag til grunn, men mener at spørsmålet vedrørende finansiering bør drøftes videre i løpet av forhandlingene.

Identer i primærnæringene

For å lykkes med e-sporing er det viktig at aktørene i matkjeden så langt det er mulig bruker felles grunndata, eller kan relatere ulike grunndata til hverandre på en god måte. PrimærIdent-prosjektet er et delprosjekt under grunndataprojektet. Prosjektet har lagt

frem forslag til hvordan arbeidet med innføringen av felles identifikatorer for primærproduksjon kan gjennomføres og forvaltes. Det foreslås å opprette et nytt og mer generelt matprodusentnummer, og etablere en ny aktør for å forvalte og drifte systemet. Forslaget innebærer en sterkere kobling mellom KSL Matmerk og Produsentregisteret. Dette er to aktører som allerede har et utbredt samarbeid og som begge er involvert i forvaltning og tjenesteutvikling relatert til matprodusenter, og dermed er integrert mot de fleste andre aktører på området.

Statens forhandlingsutvalg ser på en slik samordning som et mulig positivt utviklingstiltak med basis i erfaringer fra eSporingsprosjektet og mener at det kan være grunnlag for å vurdere dette spørsmålet nærmere i forhandlingene.

7.3.14 Beiteprosjektet

Tap av sau og lam på beite ligger generelt på et for høyt nivå og dokumentasjon om tap og andre forhold knyttet til utmarksbeiteperioden må bli bedre. Fra en tapsprosent på omlag 4 rundt 1990, har den fra slutten av 90-tallet stabilisert seg på mellom 5,8 og 6,9 pst. , hvorav viktigste årsak til økningen må antas å være rovvilt. Områder uten rovvilt har imidlertid også hatt utfordringer med økende tap på grunn av flåttbårne sjukdommer, alveld og andre sjukdommer, og i tillegg kommer tap av ukjente årsaker.

Målet med prosjektet er å få til et bedre sauehold med mindre tap av dyr på beite. Prosjekter som har fått støtte fra avsatte midler fram til 2009, skal rapportere innen utgangen året. Denne dokumentasjonen legges til grunn for vurdering av videreføring av påbegynte prosjekter og utvidelse til flere prosjekter og områder.

Statens forhandlingsutvalg foreslår å øke rammen for Beiteprosjektet fra 5,5 mill. kroner til 6,5 mill. kroner i 2010.

7.3.15 Fotråte – Prosjektet Friske føtter

Prosjektet ”Friske føtter” har gitt oss kunnskap om at ulike varianter av fotråtebakterien finnes i relativt mange sauebesetninger i Norge. Blant disse er det både besetninger med alvorlig sykdomsbilde og besetninger med lite eller ingen symptomer.

Den faglige anbefalingen er at man må søke å utrydde den varianten av fotråtebakterien som forårsaker alvorlig sykdom. Det vil imidlertid ikke være mulig å fjerne de mildere variantene av bakterien, men det anbefales å gjøre tiltak for å avgrense utbredelsen, da denne varianten under dårlige miljøforhold kan fremkalle sykdom.

Bekjempelse av bakterien som forårsaker alvorlig sykdom, er nødvendig for å ivareta god dyrehelse i saueholdet. Videre utbredelse av sykdommen vil ha store økonomiske konsekvenser for de som rammes, og er ikke forenelig med den høye standarden for dyrehelse- og velferd i norsk husdyrhold. Landbruks- og matdepartementet mener at ”føre var”-prinsippet må legges til grunn i denne saken, og at det må gjennomføres preventive tiltak. Det må dessuten vektlegges at økende problemer knyttet til fotråte i saueholdet pga. manglende oppfølging, kan bidra til problemer med sykdommen også innen storfe- og geiteholdet.

Prosjekt ”Friske føtter” har for 2. halvår 2008 og 1. halvår 2009 vært finansiert med omsetningsavgift og avsetning på 4,6 mill. kroner over post 77. Den samlede rammen for prosjektet i samme periode har vært på 18,6 mill. kroner. Det vises til referat fra møtet 27.10.08 mellom avtalepartene om tiltak mot fotråte.

På bakgrunn av dette mener Statens forhandlingsutvalg at prosjektet bør videreføres. Med utgangspunkt i statusrapporten fra april i år for prosjektet "Friske føtter" settes det av 2 mill. kroner for 2009 og 5 mill. kroner for 2010 til kompensasjon ved sanering. Beløpene bevilges over post 50.11 LUF. Kompensasjonen kan gå til å dekke (direkte) kostnader ved sanering. Statens forhandlingsutvalg legger til grunn at styringsgruppa for prosjektet vurderer innføring av en egenandel ved sanering, slik at flest mulig av besetningene med alvorlig fotrâte kan omfattes av prosjektet.

Videre drift av prosjektet forutsetter at Omsetningsrådet setter av midler til prosjektet. Statens forhandlingsutvalg mener derfor at avtalepartene må henstille til Omsetningsrådet om å sette av de nødvendige midler for å videreføre prosjektet i 2010. Søknad om midler til Omsetningsrådet fremmes av styringsgruppen for prosjektet.

I tildelingsbrev til Norges forskningsråd for 2009 står det at "Forskning på sauesykdommen fotrâte vil være en prioritering i 2009". Når det gjelder behov for forskning på området, vil Statens forhandlingsutvalg videre vise til omtale av dette i referat fra møtet om fotrâte 27.10.08 og til kapittel 7.3.12 i tilbudet, om forskningsmidler over jordbruksavtalen, der forskning på dyre- og plantehelse er pekt på som ett av flere områder med forskningsutfordringer.

7.3.16 Overføring til Samisk utviklingsfond (SUF)

Statens forhandlingsutvalg foreslår å holde overføringen til SUF på samme nivå som i 2009, det vil si 2 mill. kroner. Det forutsettes at samarbeidet og koordineringen mellom SUF, Innovasjon Norge og fylkesmennene i Finnmark og Troms videreutvikles for å få best mulig effekt av midlene til næringsutvikling i disse fylkene.

7.3.17 Ungdom/rekruttering/likestilling

Regjeringen er opptatt av å sikre rekruttering til landbruket, jf. Soria Moria-erklæringen. For ungdom som skal overta en landbrukseiendom, har både økonomiske og sosiale virkemidler påvirkning på valget som skal tas.

Av de økonomiske virkemidlene, er særlig BU-midlene bl.a innrettet mot investeringer i forbindelse med generasjonsskifter. I tillegg er ungdom (og kvinner) særlig prioritert gjennom deler av regelverket, det kan bl.a. gis tilskudd til bedriftsutvikling for personer under 35 år basert på en større andel av kostnadsoverslag enn hva den generelle regelen tillater. Dette innebærer at BU-midlene generelt har en god innretning mot ungdom.

I jordbruksoppgjøret 2008 ble det innført en ordning for tildeling av nyetableringskvote for melk hvor søkere under 35 år prioriteres. Denne ordningen foreslås videreført.

Strategi for likestilling i landbrukssektoren (LMD 2007) ligger til grunn for arbeid med likestilling i næringen. I de siste årene er det iverksatt en rekke tiltak på området, bl.a. i regi av Norges Bygdeungdomslag, etter finansiering over Jordbruksavtalen. Gjennom å stimulere til entreprenørskap og utvikling av nye næringer legges det videre til rette for å gjøre landbruket mer attraktivt for odelsbarn med høyere utdannelse å komme tilbake til bygda, og for kvinner å gå inn i landbruket.

I forbindelse med forvaltningsreformen, som iverksettes fra 2010, vil fylkeskommunene få økt ansvar for rekruttering, kompetanseheving, likestilling og etter- og videreutdanning i landbruket. Fylkeskommunen har i dag ansvar for utdanning og utdanningsprogrammet for naturbruk og er også delaktige i programmene for ungt entreprenørskap på landbruks-

og matområdet. Endringene vil medføre en styrking av området også ved at fylkeskommunene tildeles 20 mill. kroner over jordbruksavtalen.

Jordbrukets forslag om rekrutterings/ungdomstilskudd på 50 000 kroner per år i 5 år for nye brukere har gode intensjoner, men må antas å være lite treffsikkert og vil også kunne gi rom for uønsket tilskuddstilpasning. Ordningens innretning og vilkår har klare paralleller til tilskuddsordningen til unge bønder som ble innført i 1999. Denne ble avvirket etter få år, da partene erkjente at ordningen bød på store forvaltningsmessige utfordringer i forhold til vilkårene som var satt, at den genererte større behov for kontroll og dermed også økte transaksjonskostnadene. Ordningen ga heller ikke ønsket effekt. Statens forhandlingsutvalg mener det vil være uheldig å på ny innføre et lite målrettet og effektivt virkemiddel.

Jordbrukets andre forslag innebærer et forsterka generasjonsskiftetilskudd/lån til personer under 35 år på inntil 200 000 kroner gjennom midler fra Innovasjon Norge. Innenfor jordbruksavtalen er det allerede i dag et tilskudd til generasjonsskifte som gjelder mindre investeringer i forbindelse med overtakelse av landbrukseiendom. Ordningen er i dag lite brukt. I 2008 var kun 5,6 pst. av BU-midlene bevilget til denne ordningen, og gjennomsnittlig tilskuddsbeløp var 193 000 kroner. Dette har sammenheng med at investeringer i forbindelse med overtakelse i dag som regel er større satsinger, og at søkere dermed får større uttelling innenfor det generelle investeringstilskuddet.

Statens forhandlingsutvalg mener derfor at det ikke er behov for ytterligere en ordning på dette området, men vil prioritere å legge bedre til rette for ungdom som ønsker å satse i landbruket gjennom en kraftig økning av rammen for lån med rentestøtte og ekstraordinære tiltak allerede i 2009. Denne satsningen er også ment å være et tilbud til alle andre som er villige til å satse og investere i landbruket, uavhengig av produksjon, størrelse, omfang eller alder.

Statens forhandlingsutvalg foreslår

- Ekstraordinære investeringstiltak i landbruket på 200 mill. kroner for 2009.
- Økt låneramme for rentestøtte med 300 mill. kroner fra 2009
- Ungdom prioriteres ved tildeling av nyetableringskvote for melk
- Fylkeskommunene gis økt ansvar for rekruttering, kompetanseheving, likestilling og etterutdanning i landbruket. Arbeidet styrkes med 20 mill. kroner.

7.3.18 Disponering av tilbakebetalte reguleringsmidler

I jordbruksoppgjørene 2007 og 2008 ble det enighet om å tilføre LUF til sammen 56,5 mill. kroner av tilbakebetalte investeringsmidler gitt til reguleringsanlegg som ikke lenger benyttes til formålet. Dette skulle kombineres med å etablere et utviklingsprogram for frukt og grønt under den ordinære innvilgningsrammen for LUF.

Statens forhandlingsutvalg foreslår å disponere 5 mill. kroner av de tilbakebetalte reguleringsmidlene i 2010, i tråd med satsingsområder lagt i jordbruksoppgjøret 2007:

Tabell 7.7 Tilbakebetalte reguleringsmidler disponert i 2009 og 2010, mill. kroner.

Tiltak	2009	2010	2011	2012
Nasjonalt program for landbruksbygg og kulturlandskap	2,0	2,0	2,0	2,0
Utviklingsprogram for frukt og grønt	2,5	2,0	2,0	2,0
Energi i veksthusnæringen	1,0	1,0	1,0	
Investeringsprogram for eggsektoren	10,0			
SUM	15,5	5,0	5,0	4,0

Statens forhandlingsutvalg foreslår å disponere de resterende midler under utviklingsprogrammet, øremerket investeringer i frukt- og grøntsektoren, med inntil 7,226 mill. kroner til Fellespakkeriet SA i tråd med føringer fra jordbruksoppgjøret 2007, jf. sluttprotokoll av 16.05.2007. Fellespakkeriet SA har fremlagt en revidert forretningsplan og prosjektet er vurdert av Innovasjon Norge til å tilfredsstille krav til både frukt og grønt, og å være realiserbart.

De tilbakebetalte reguleringsmidlene øremerket investeringer i frukt- og grøntsektoren vil etter dette være fullt ut disponert i løpet av 2010.

7.4 Miljø

7.4.1 Miljømål i jordbruket

Regjeringen har miljømål på en rekke områder som berører jordbruket. I lys av jordbrukets sektoransvar har Landbruks- og matdepartementet laget en egen miljøstrategi for 2008-2015 som synliggjør mål, strategier og tiltak.

7.4.2 Miljøsatsing i tilbudet

Kulturlandskap, vannmiljø og klima er spesielt prioritert i tilbudet. Landbruks- og matdepartementet vil i tillegg komme med egen stortingsmelding om landbruk og klimautfordringene i før sommeren som synliggjør mål og tiltak for årene som kommer.

Ordningene som er gjengitt i tabell 7.8, angir virkemidlene på jordbruksavtalen på miljøområdet. Areal- og kulturlandskapstilskudd og beitetilskuddene er generelle ordninger som er bærebjelker for å opprettholde et variert og levende kulturlandskap i hele landet. De andre ordningene er innrettet for spesielle miljøutfordringer. Teksten videre i dette kapittelet omhandler ordninger der miljø er hovedformålet.

Tabell 7.8 Oversikt over miljøstatsingen i tilbudet, mill. kroner.

Post	Virkemiddel	Prognose	Bevilgning	Endring
		2009	2010	2010-2009
		Mill. kr	Mill. kr	Mill. kr
Nasjonalt miljøprogram				
Post 74.14	Tilskudd til bevaringsverdige storferaser	3,3	3,3	
Post 74.16	Tilskudd til dyr på beite	450,0	584,4	134,4
Post 74.17	Areal- og kulturlandskapstilskuddet	3 116,8	3 096,2	20,6
Post 74.20	Tilskudd til økologisk ¹⁾	103,0	116,0	13,0
Post 77.15	Handlingsplan for redusert risiko ved bruk av plantevernmidler ²⁾	11,0	11,0	
Sum nasjonalt miljøprogram		3 684,1	3 810,9	168,0
Regionale miljøprogram (RMP)				
Post 74.19	Regionale miljøprogram	390,0	410,0	20,0
Post 74.22	Tilskudd til miljøvennlige spredning av husdyrgjødsel	6,8	11,0	4,2
Sum regionale miljøprogram		396,8	421,0	24,2
Miljømidler over Landbrukets utviklingsfond (LUF)		Budsjett		
Post 50	Spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL)	125,0	125,0	
Post 50	Investeringsstøtte til organisert beitebruk ³⁾		5,0	5,0
Post 50 ⁴⁾	Informasjons og utviklingstiltak, miljø	9,0	12,0	3,0
Post 50	Nasjonalt utviklingsprogram for klimatiltak i jordbruket	6,0	7,0	1,0
Post 50	Utvalgte kulturlandskap	5,0	8,0	3,0
Post 50	Morsaprosjektet	1,0	1,0	
Post 50	Nasjonalt program for landbruksbygg og kulturlandskap	2,0	2,0	
Post 50	Verdenarvområdene	3,0	3,0	
Post 50 ⁴⁾	Beiteareal for gjess	2,5	2,5	
Post 50 ⁴⁾	Utviklingstiltak innen økologisk landbruk ¹⁾	41,0	48,0	7,0
Sum miljømidler over LUF		194,5	213,5	19,0
Sum miljømidler over jordbruksavtalen⁵⁾		4 275,4	4 445,4	211,2

1) Økologisk jordbruk omtales i kapittel 7.5.5

2) Handlingsplan for redusert risiko ved bruk av plantevernmidler inngår ikke i nasjonalt miljøprogram, men er en tilsvarende nasjonal satsing.

3) Investeringsstøtte til organisert beitebruk er en del av SMIL fram til 2010

4) Poster under LUF som inngår i Nasjonalt miljøprogram

5) Av dette er 708,55 mill. kroner av de spesielle miljøordningene + 35 mill. kroner bioenergi = 743,55 mill. kroner for 2009 og 764,8 mill. kroner for 2010 + bioenergi.

7.4.3 Nasjonalt miljøprogram

Nasjonalt miljøprogram ble opprettet i 2004 for å styrke miljøarbeidet i jordbruket og for å synliggjøre jordbrukets miljøinnsats. Hovedmålene for nasjonalt miljøprogram er å sikre et åpent og variert jordbruks- og kulturlandskap. Det skal videre sikre at et bredt utvalg av landskapstyper, særlige verdifulle biotoper og kulturmiljøer, ivaretas og skjottes. Programmet skal bidra til at jordbruksproduksjonen medfører minst mulig forurensning og tap av

næringsstoffer. Det nasjonale programmet inneholder en virkemiddelpakke bestående av Areal- og kulturlandskapstilskuddet (AK), tilskudd til økologisk produksjon, tilskudd til dyr på utmarksbeite, generelt tilskudd til dyr på beite, tilskudd til bevaringsverdige storferaser, informasjons- og utviklingstiltaksmidler samt miljøplankrav. Areal- og kulturlandskapstilskudd og beitetilskuddene er bærebjelkene for å opprettholde et variert og levende kulturlandskap i hele landet.

Bevaring av genetisk variasjon hos husdyr er en del av landbrukets ansvar for å opprettholde biologisk mangfold. Tilskuddet til bevaringsverdige storferaser har bidratt til å få antallet dyr i de ulike norske storferasene opp på bærekraftige nivåer. Det er viktig å satse videre på dette arbeidet for å sikre at dyretallet holder seg oppe. Satsen for bevaringsverdige storferaser videreføres med 1300 kroner per dyr.

Landbruks- og matdepartementets klimapolitikk vil bli innarbeidet i Nasjonalt miljøprogram i løpet av 2009.

7.4.4 Handlingsplan for redusert risiko ved bruk av plantevernmidler

Høsten 2008 ble det nedsatt en gruppe som skulle evaluere *Handlingsplan for redusert risiko ved bruk av plantevernmidler (2004-2008)*. Gruppen besto av Norges Bondelag, Norsk Bonde- og Småbrukarlag, Landbruks- og matdepartementet, Miljøverndepartementet, Mattilsynet, Statens forurensningstilsyn og Statens landbruksforvaltning. Gruppen fikk også i mandat å utarbeide et forslag til ny handlingsplan.

Evalueringsgruppen har nylig lagt fram en rapport, samt forslag til ny handlingsplan. Gruppen konkluderer med at dagens bruk av plantevernmidler gir en klart lavere risiko for både helse og miljø enn tidlig på 90-tallet, selv om det ikke har skjedd vesentlige endringer de siste årene. Det påvises svært sjelden rester av plantevernmidler over tillatte nivåer i norske produkter. Klimaendringene gir i utgangspunktet økt behov for bruk av plantevernmidler. Det er derfor viktig med fortsatt innsats for å medvirke til at bruk av plantevernmidler ikke belaster helse og miljø mer enn strengt nødvendig, og at de produktene som når forbrukerne er fri for skadelige rester av plantevernmidler. Evalueringsgruppen foreslår å videreføre målsetningene om å redusere både bruk av og risiko ved plantevernmidler i en ny handlingsplan med planperiode 2010-2014. For å oppnå en videre reduksjon skal innsatsen dreies mot å øke kunnskapen om rett bruk av plantevernmidler og alternativer til kjemiske midler. Det skal satses mer på integrert plantevern, og målsettingen er at minst 60 pst. av bøndene skal ha gode kunnskaper om dette temaet, mens minst 50 pst. skal benytte integrert plantevern i produksjonen ved utgang av den nye planperioden.

For å følge opp den nye handlingsplanene som vil bli kvalitetssikret gjennom en høringsprosess, foreslås det å avsette i alt 11 mill. kroner over post 77.15 til tiltak for riktig bruk og dermed redusert risiko ved bruk av plantevernmidler. Av dette rammeoverføres 3,5 mill. kroner til Bioforsk's budsjett (kapittel 1112 post 51), til videre drift av varslingsordningen som er etablert (VIPS).

Brukerrettet forskning knyttet til metoder og tiltak som kan redusere risiko ved bruk av plantevernmidler, og utvikling av alternativer til kjemiske plantevernmidler, blir også viktig for å kunne nå målsetningene (se kapittel 7.3.12)

7.4.5 Regionale miljøprogram

Regionale miljøprogram (RMP) ble innført med virkning fra 2005. De regionale miljøprogrammene med tilliggende tilskuddsordninger skal gi en målretting av miljøinnsatsen i

jordbruket ut over det som er mulig gjennom nasjonale ordninger. Det er egne program i hvert fylke som dekker en lang rekke miljøområder. Kulturlandskap, kulturminner, biologisk mangfold, redusert plantevernmiddelbruk, reduksjon av nærings saltavrenning og erosjon er hovedområdene i programmene.

Rullering av Regionale miljøprogram

I forkant av fjorårets jordbruksoppgjør gjennomførte Statens landbruksforvaltning en evaluering av regionale miljøprogram (RMP) etter 3 års virketid. Evalueringen viser bl.a. at RMP representerer en miljøsatsing som har virket etter hensikten. RMP-ordningene treffer gjennomgående godt ut fra målsetningene med ordningene. I løpet av høsten 2008 og vinteren 2009 har fylkene rullert de regionale miljøprogrammene for i enda større grad å målrette ordningene for den kommende 4-årsperioden. Programmene har blitt godkjent i eget møte med avtalepartene.

Programmene for Østfold og Akershus ble godkjent for ett år fordi partene ønsket en avklaring i jordbruksoppjøret 2009 i hvilken utstrekning juridiske virkemidler, jf. Produksjonstilskuddsforskriftens § 8 om miljøkrav, skal brukes.

Østfold og Akershus har flere vassdrag med dårlig vannkvalitet. I det første året for oppfølgingen av rammedirektivet for vann har derfor disse fylkene fått flere vassdrag som inngår i oppfølgingen. Disse er Haldenvassdraget og Vansjø-Hobølvassdraget (Morsa). I tillegg videreføres innsatsen i Isesjø. Disse nedbørdfeltene vil bl.a. bli ilagt restriksjoner på jordarbeiding gjennom fylkesvise forskrifter hjemlet i paragraf 8 i produksjonstilskuddsforskriften.

Vurderingen av om flere vassdrag skal tas inn i oppfølgingen av vannforvaltningsforskriften vil bli gjort ut fra et miljøfaglig grunnlag. Det innebærer at det ses bort fra administrative grenser. En utvidelse av områdene som ilegges juridiske begrensninger må ta utgangspunkt i en grundig kartlegging som dokumenterer behovet for bruk av sterke virkemidler.

Jordarbeiding

Omtrent 50 pst. av åkerarealet høstpløyes ikke i dag. En ytterligere reduksjon av høstpløyningen vil redusere utslippene av CO₂, og redusere utvasking av nitrogen, slik at også lystgasstapet kan reduseres. Økt areal i stubb om vinteren vil ha positiv effekt på erosjon og avrenning av næringsstoffer som vil bidra til bedret vannkvalitet. Andelen åkerareal i stubb gjennom vinteren bør økes vesentlig gjennom de virkemidlene som i dag brukes. Dette må ses i sammenheng med implementeringen av rammedirektivet for vann. Det er nødvendig å øke andelen av åker i stubb for å redusere erosjon og avrenning av næringsstoffer til vassdrag.

CO₂-utslipp fra åkerjord inngår ikke i Norges Kyotoforpliktelse, men utslippet blir rapportert til FN. Tiltaket vil derfor ikke i seg selv bidra til å oppfylle av Norges Kyotoforpliktelse i perioden 2008-2012.

I årene som kommer bør det legges opp til bruk av juridiske virkemidler for å sikre at de mest utsatte arealene for vannforurensing ikke blir høstpløyd. Videre bør tilskuddsatsene i større grad harmoniseres mellom erosjonsklassene og mellom geografiske områder. I tillegg bør satsene justeres slik at de i større grad gjenspeiler faktiske kostnader ved endret praksis for jordarbeiding. Denne endringen bør gjennomføres i løpet av en fireårsperiode fram mot neste rullering.

Dyrking av høstkorn er en stor miljøutfordring på erosjonsutsatte arealer, samtidig som høstkorn ofte gir gode avlinger på disse arealene. Miljøutfordringen bør løses gjennom videre forskning og utvikling av høstkornsorter og driftsmetoder som gir gode avlinger med redusert jordarbeiding.

Bevilgning til regionale miljøprogram

Statens forhandlingsutvalg foreslår å bevilge 410 mill. kroner til RMP i 2010 hvor 400 mill. kroner er i tråd med intensjonene i forårets avtale. Statens forhandlingsutvalg foreslår i tillegg å øke bevilgningen med 10 mill. kroner til Østfold og Akershus, slik at arealet i stubb raskt kan øke betydelig, uten at satsene må reduseres tilsvarende. I tillegg har disse fylkene utfordringer som er knyttet til kulturlandskap og biologisk mangfold som i dag har blitt nedprioritert. Satsingen i Morsa videreføres på minst samme nivå. Fordeling av rammen framgår av tabell 7.9.

Tabell 7.9 Fylkesvis fordeling av midler til regionale miljøprogram for 2009 med utbetaling 2010.

Fylker	Mill. kr	Fylker	Mill. kr
Østfold ¹⁾	39,0	Rogaland	24,0
Akershus ²⁾	50,0	Hordaland	19,4
Hedmark	42,0	Sogn og Fjordane	24,0
Oppland	53,3	Møre og Romsdal	17,7
Buskerud	21,9	Sør-Trøndelag	24,0
Vestfold	16,9	Nord-Trøndelag	26,4
Telemark	11,6	Nordland	17,7
Aust-Agder	3,7	Troms	9,3
Vest-Agder	6,0	Finnmark	3,1
		Sum post 74.19	410,0

1) Hvorav minimum 5,9 mill. kroner til Morsa-prosjektet

2) Hvorav minimum 1,7 mill. kroner til Morsa-prosjektet

Elektronisk løsning for innlevering og behandling av søknader til regionale miljøprogram

Ved innføringen av regionale miljøprogram (RMP) ble det lagt til grunn at det ville være nødvendig å etablere et fagsystem for registrering og behandling av søknadsdata og innhenting av faglig og økonomisk styringsinformasjon. Det ble også forutsatt at "administrasjonen av de nye virkemidlene/ ordningene må være brukerorienterte, og den må være godt koordinert med øvrig tilskuddsforvaltning" (jf. St.prp.nr. 70 (2002-2003)).

Dagens system med egen papirsøknad og manuell behandling i kommunene og hos fylkesmannen påfører både søkere og forvaltningen betydelig ekstraarbeid. I tillegg er IT-plattformen som tilskuddet forvaltes på blitt foreldet og lite driftssikker.

Ved innføringen av programmene var partene klar over at de regionale miljøprogrammene ville medføre økte administrative kostnader, men partene var også enige om at den økte måloppnåelsen på miljø mer en veide opp for dette (jf. Rapporten fra parts sammensatt arbeidsgruppe, mars 2003).

Landbruks- og matdepartementet ser det som uheldig at RMP ikke har elektronisk søknadsmulighet på linje med produksjonstilskuddene. Dette fører til at færre søkere går over på den elektroniske løsningen for produksjonstilskudd, siden de likevel må søke på papir for RMP.

Statens landbruksforvaltning (SLF) vil i 2009 gjennomføre et pilotprosjekt i to fylker for utprøving av elektronisk søknad for RMP. Dette vil danne grunnlaget for hvordan en

fullskala overføring til nytt elektronisk system kan gjennomføres. Nytt elektronisk system for RMP kan ha en betydelig overføringsverdi for andre ordninger som også må fases over på andre IT-løsninger. Dette må også sees på som en investering som reduserer de løpende transaksjonskostnadene betydelig.

Statens forhandlingsutvalg foreslår at det nedsettes en parts sammensatt arbeidsgruppe som får i mandat å komme med en anbefaling av hvordan effektivisering av forvaltningen av RMP bør gjennomføres. Erfaringene fra det igangsatte pilotprosjektet skal legges til grunn for arbeidet. Gruppen får også i mandat å vurdere muligheter for harmonisering av ordningene og effektivisering av programmene med tanke på en enklere forvaltning. Mandat for arbeidsgruppa fastsettes i eget møte mellom avtalepartene i løpet av juni 2009, og gruppa skal avgi rapport med anbefaling innen 15.02.2010.

7.4.6 Virkemidler knyttet til husdyrgjødsel

Regelverk

Hovedstrategien for å redusere klima- og vannmiljøbelastningen fra husdyrgjødsel vil måtte være strengere krav til lagring og spredning av husdyrgjødsel. Landbruks- og matdepartementet vil i løpet av høsten starte opp en helhetlig gjennomgang av regelverket som omhandler håndtering av husdyrgjødsel. Målet med gjennomgangen er å forbedre utnyttelsen av husdyrgjødsel, slik at klima- og vannmiljøbelastningen blir redusert. Organisasjonene i jordbruket vil bli holdt orientert om arbeidet og hørt gjennom ordinære høringsprosesser.

Nasjonalt pilotprosjekt for mer miljøvennlig håndtering av husdyrgjødsel

Husdyrgjødsel utgjør ca 1/4 av alt nitrogenet som blir brukt i jordbruket. Gjennom vanlig bredspredning forsvinner mye av nitrogenet i form av ammoniakk (NH₃). Ammoniakk tapene fører også indirekte til økt utslipp av lystgass. I tillegg vil tiltak som reduserer tapet av ammoniakk, redusere behovet for nitrogengjødsling fra mineralgjødsel, og dermed gi et vesentlig bidrag til å redusere lystgasstapene. Dagens spredemåte av husdyrgjødsel bidrar også til lokal luftforurensing i form av lukt.

Det er nødvendig å få til en raskere omlegging til miljøvennlig håndtering av husdyrgjødsel og å øke andelen av gjødsel som blir spredt med en mer miljøvennlig spredeteknologi og/eller at gjødsel raskt blir nedmoldet.

Pilotprosjektet som ble igangsatt i 2008 fikk større oppslutning enn estimert. Partene i jordbruksoppgjøret ble derfor enige om å omdisponere midler, slik at de varslede satsene kunne beholdes. Det blir i 2009 utbetalt 6,8 mill. kroner for søknadsomgangen 2008. For utbetaling i 2010 avsettes det 11 mill. kroner. I år er også utvalgte områder i Sogn og Fjordane tatt med. Fylkene er varslet om denne rammen for sin planlegging av områder som er innenfor ordningen. Dette legger også til rette for en viss økning av arealet.

Statens forhandlingsutvalg foreslår å utvide prosjektet til utvalgte områder i Nord-Trøndelag. Statens forhandlingsutvalg foreslår at fylkene innenfor ordningen får i oppdrag å planlegge aktivitet i 2010 med utbetaling i 2011 ut fra en ramme på 15 mill. kroner.

7.4.7 Miljøvirkemidler over landbrukets utviklingsfond (LUF)

Spesielle miljøtiltak i jordbrukets kulturlandskap (SMIL)

Evalueringen av SMIL-ordningen viser at den i hovedsak har gitt gode resultater, og at organiseringen virker etter hensikten.

Statens landbruksforvaltning fremmer forslag til endringer for å bedre forvaltningen av ordningen ytterligere. Statens forhandlingsutvalg foreslår at forslagene følges opp. Det innebærer at det igangsettes en revidering av forskriften for å innrette ordningen mot de viktigste miljøtemaene. Det anbefales også at kommunene tildeles SMIL-midler og skog og miljømidler i to separate tildelinger. Statens forhandlingsutvalg foreslår videre at Investeringstøtte til organisert beitebruk tas ut av SMIL-ordningen og tilbakeføres fylkesmannen som en egen ordning med en samlet ramme på 5 mill. kroner for 2010.

Det er gjennom SMIL-ordningen mulighet til å gi støtte til skjøtsel av de biologisk mest verdifulle arealene, til ivaretagelse av verneverdige bygninger, og gi støtte til bygging av fangdammer og hydrotekniske anlegg som reduserer forurensning av vassdrag. Kommunene er derfor pålagt et stort ansvar ved å plukke ut de prosjektene som gir de beste miljøresultatene. Kommunene bør også arbeide for å koble aktive jordbruksforetak og eiere av viktige miljøverdier hvor driften har opphørt, slik at også slike verdifulle arealer kan bli skjøttet.

Blant annet SMIL-ordningen innebærer at jordbruket allerede har et virkemiddel som fyller sektoransvaret ved innføringen av ny naturmangfoldlov.

Statens forhandlingsutvalg foreslår å avsette 125 mill. kroner til SMIL-ordningen. I tillegg kommer 5 mill. kroner til Investeringstøtte til organisert beitebruk.

Informasjons- og utviklingstiltak, miljø

Det er store forvaltningsutfordringer knyttet til å få best mulig samsvar mellom de miljømessig mest verdifulle arealene og de som faktisk skjøttes og beites. Dette relaterer seg til at det er om lag 180.000 landbrukseiendommer i Norge og ca 50.000 aktive jordbruksforetak. Fylkesmannen har en viktig oppgave i å informere kommuner, passive grunneiere og aktive jordbruksforetak om hvor disse miljøverdiene er, og hvordan miljøverdien kan ivaretas.

Ved forurensede vassdrag må alle som driver jordbruksforetak aktiviseres for å gjøre de nødvendige miljøtiltakene som skal til for å redusere forurensningen. Arbeidet med tiltaksplaner for å følge opp rammedirektivet for vann er i gang. Direktivet forutsetter aktiv medvirkning fra lokalt hold. Behovet for informasjon og for aktiv involvering er derfor stort.

Det er nødvendig å bidra til at kunnskap fra forskning blant annet relatert til erosjon og næringssaltavrenning, blir fulgt opp gjennom informasjons- og utviklingstiltak, slik at kunnskapen når fram til jordbruksforetakene. Det er også behov for å styrke samfunnets kunnskap om miljøverdiene som jordbruket forvalter.

Statens forhandlingsdelegasjon foreslår å øke bevilgningen til Informasjons- og utviklingstiltak med 3 mill. kroner til 12 mill. kroner.

Nasjonalt utviklingsprogram for klimatiltak i jordbruket

Nasjonalt utviklingsprogram for klimatiltak ble startet opp i 2008 og har i 2009 en bevilgning på 6 mill. kroner.

Kunnskapsbehovet er fortsatt stort på området klima og jordbruk. Jordbruket er en del av naturens naturlige kretsløp samtidig som et høyproduktivt jordbruk også bidrar til klimagassutslipp. Temaområdet er stort og komplekst. Det er behov for utredninger blant annet knyttet til lagring og bruk av husdyrgjødsel, biogass, metanutslipp fra drøvtyggere og

lagring av karbon i jord. Statens forhandlingsutvalg foreslår derfor å øke bevilgningen med 1 mill. kroner til 7 mill. kroner for 2010.

Utvalgte kulturlandskap

Det er pekt ut 20 utvalgte kulturlandskap i jordbruket med minimum ett i hvert fylke. Landskapene omfatter områder med kulturhistoriske og biologiske verdier, og de er kilder til kunnskap og opplevelse av vår felles natur og kultur. De 20 områdene utgjør et eksklusivt utvalg der grunneiere/drivere er nøkkelspillere i synliggjøring og verdiskaping. Å stanse tap av biologisk mangfold innebærer aktiv skjøtsel av slike landskap da disse områdene inneholder særegne og svært artsrike naturtyper. 38 pst. av rødlistartene finnes i kulturlandskapet, og flertallet av disse er truet på grunn av opphør av drift. Det er behov for å øke rammen for å sikre at motivasjonen hos grunneierne holdes oppe og at det sikres midler til både drift og skjøtsel. Statens forhandlingsutvalg foreslår å øke rammen med 3,0 millioner kroner til 8,0 millioner kroner. Det forutsettes samtidig at Miljøverndepartementet samfinansierer ordningen innenfor rammen av de årlige budsjetter.

Morsaprojektet

Det er igangsatt et eget underprosjekt av Morsaprojektet som er spesielt rettet mot nedbørsfeltet til Vestre Vansjø. Her er det nødvendig å forsterke innsatsen og forbedre vannkvaliteten ytterligere. Prosjektet omfatter utprøving av nye tiltak bl.a. for redusert gjødsling med fosfor også på arealer med grønnsaksdyrking. Prosjektet går over 3 år og er på til sammen 3,5 mill. kroner, hvorav 1,5 mill. kroner er avsatt i 2008, 1 mill. kroner i 2009 og 1 mill. kroner i 2010. Midlene skal nyttes som kompensasjon til bøndene for merarbeid og risiko for reduserte inntekter. Parallelt gjennomfører Bioforsk et forskningsrettet prosjekt for å kunne dokumentere resultater, utvikle ny kunnskap og formidle informasjon om miljøeffekter av tiltakene, slik at det danner grunnlag for tilsvarende miljøtilpasninger i andre deler av landet.

Dette gir en samlet satsing i Morsa-området på anslagsvis 13 mill. kroner over jordbruksavtalen i 2008, og minst 12,5 mill. kroner i 2009 og 2010, forutsatt at fylkene og kommunene faktisk prioriterer å utnytte de betydelige økonomiske mulighetene som er stilt til rådighet gjennom Regionale miljøprogram (RMP) og SMIL (se også omtale av RMP kapittel 7.4.5).

Nasjonalt program for landbruksbygg og kulturlandskap

Avtalepartene ble i jordbruksoppgjøret 2007 enige om at det er behov for mer informasjon og kunnskap om utforming og bruk av nye og gamle landbruksbygg for å sikre at kulturlandskapsverdiene blir ivaretatt, og slik at foretak og offentlig forvaltning har bedre grunnlag når beslutninger skal tas. I tillegg ble avtalepartene enige om at det gjennom programmet også skal gjennomføres en kartlegging av tilstand til kulturhistorisk viktige landbruksbygg.

Programmet skal vare i 5 år og siste bevilgningsår er 2012. Det avsettes 2 mill. kroner per år til prosjektet.

Verdensarvområdene

Landbruket og landbrukets kulturlandskap er en viktig del av verdiene som ligger i verdensarvområdene Vegaøyene og Geirangerfjorden/Nærøyfjorden. Jordbruket i disse områdene er i tilbakegang og det er behov for å se på hvordan jordbruket kan drives og utvikles slik at kulturlandskapet blir ivaretatt for fremtiden.

Det er nødvendig med fortsatt ekstrainsats i verdensarvområdene for å opprettholde jordbrukets kulturlandskap. Statens forhandlingsutvalg foreslår å videreføre satsingen med 3 mill. kroner til prosjektene i verdensarvområdene Vestnorsk fjordlandskap og Vegaøyen. Satsingen sees i sammenheng med Miljøverndepartementets og Kommunal- og regionaldepartementets tiltak i verdensarvområdene. Bevilgningen fra jordbruksavtalen gjøres ut fra en forutsetning om at Miljøverndepartementet og Kommunal- og regionaldepartementet viderefører sin satsing i verdensarvområdene.

I jordbruksavtalen 2008 ble partene enige om å evaluere verdensarvsatsingen over LUF i forkant av jordbruksoppgjøret 2010, slik at partene kan ta stilling til eventuell videre oppfølging.

Etter så kort virketid er det vanskelig å måle konkrete miljøresultater som følge av satsingen. Det legges derfor opp til at evalueringen vektlegger hvorvidt den valgte forvaltningsmodellen for avsatte midler og målsettingene i tiltaksplanene, som er utgangspunktet for prioritering av tiltak, er hensiktsmessige. Andre sentrale elementer i evalueringen er hvorvidt midlene avsatt over jordbruksavtalen reelt ses i sammenheng med øvrige sektors innsats, og om det avsatte beløp godt nok dekker de utfordringer som er tenkt ivaretatt.

Evalueringen gjennomføres eksternt. I tillegg vil nødvendig ekstra rapportering fra berørte fylker innhentes. SLF gis fullmakt til å belaste avsetningen til Verdensarvområdene over Landbrukets utviklingsfond med inntil 100 000 kroner til evalueringen. Se også kapittel 7.3.9.

Beiteareal for gjess

Ordnningen med tilskudd for tilrettelegging for beitearealer for gjess (kortnebbgås og kvitkinngås) har nå fungert i 3 år. Det rapporteres at ordningen fungerer etter hensikten. Statens forhandlingsutvalg foreslår å videreføre ordningen med 2,5 mill. kroner. Miljøverndepartementet støtter opp om ordningen gjennom overvåking og tilrettelegging av kunnskap. Det er igangsatt et overvåkningsprogram som gjennomføres i samarbeid med blant annet Danmark, hvor trekkruter og hekkeplasser registreres. Overvåkingen gir godt grunnlag for å målrette jordbrukstiltakene.

7.4.8 Grøfting

Statens forhandlingsutvalg viser til jordbrukets krav om innføring av grøftetilskudd. Budsjettmemora for jordbruket har anslått at det grøftes ca. 40 000 daa årlig. Dette utgjør ca. en halv pst. i året av det norske jordbruksarealet, noe som mest sannsynlig er for lavt for å opprettholde gode avlinger over tid.

Hovedgrunnen for å grøfte er selvsagt å øke avlingen per arealenhet. Grøfting av eksisterende jordbruksareal kan også være miljøvennlig. Det vil gi mindre lystgassutslipp (en sterk drivhusgass), siden lystgass dannes når jorda blir vannmettet, i overgangen mellom aerobe og anaerobe forhold i jorda. Grøfting bidrar også til mindre fare for erosjon og dermed til mindre forurensing av vassdrag. På den andre siden kan det være miljømessig gunstig å la myrjord som har fått dårlig dreneringsstatus gå ut av drift, siden dyrket myrjord bidrar til forholdsvis store utslipp av karbondioksid (CO₂).

I jordbrukets krav framgår det et ønske om å innføre et investeringstilskudd til grøfting med støtte på inntil 30 pst. av kostnadsoverslaget. Kostnaden per arealenhet ved å grøfte vil variere ut fra bl.a. jordart og topografi. Norsk landbruksrådgiving har brukt 3000

kroner per daa som utgangspunkt for sine regneeksempler. Dette innebærer at det må settes av 35 – 40 mill. kroner for å dekke opp for dagens grøfteaktivitet.

Grøfting er en naturlig del av en langsiktig og bærekraftig jordbruksdrift, og bør derfor inngå som en naturlig del av drifta. Statens forhandlingsutvalg vil likevel være innstilt på å drøfte forslaget fra Jordbrukets forhandlingsutvalg om å legge til rette for grøfting innenfor de regionale strategiene for næringsutvikling.

7.4.9 Ny naturmangfoldlov

Norge får, gjennom naturmangfoldloven, nye virkemidler for å kunne ta vare på natur gjennom bærekraftig bruk. Blant annet innebærer loven:

- Utvelgelse av truede og sårbare naturtyper som såkalte ”utvalgte naturtyper”,
- Etablering av økologiske funksjonsområder (leveområder) for prioriterte arter,
- At høsting og annet uttak av arter bare tillates når arten produserer et høstingsverdig overskudd og
- At fremmede organismer ikke tillates innført til Norge eller settes ut i naturen hvis det medfører vesentlige uheldige følger for det biologiske mangfold.

Det skal utarbeides handlingsplaner for de naturtyper som velges ut og de arter som prioriteres. I handlingsplanene defineres skjøtsel eller andre typer aktive tiltak som er en forutsetning for ivaretagelse av naturtyper eller arten. Mange truede og sårbare naturtyper og arter befinner seg i landbrukslandskapet og landbruket har også ansvar (jf. forvalteransvaret) for selv å sørge for at naturtyper og arter tas vare på. Handlingsplanene skal følges opp med egne tilskuddsordninger over Miljøverndepartementets budsjett, slik at kommuner og grunneiere kan få økonomisk støtte til aktiv ivaretagelse av naturtyper og leveområder for arter. Disse virkemidlene skal sees i sammenheng med landbrukets egne virkemidler og andre statlige virkemidler.

7.5 Økologisk produksjon og forbruk

Regjeringens mål er at 15 pst. av matproduksjonen og matforbruket skal være økologisk i 2015, jf. Soria Moria-erklæringen.

De siste årene har veksten i etterspørsel vært klart større enn økningen i produksjonen. Økningen i etterspørsel etter økologisk mat siste halvår 2008, var likevel lavere enn for første halvår. Det er usikkert i hvor stor grad finanskrisen også påvirker etterspørselen av økologisk mat, men i noen land synes dette å være tilfellet. Dagligvarehandelen i Norge rapporterer om en utvikling der lavpriskjedene vinner markedsandeler og flere av lavpriskjedene har en satsning på økologisk mat.

I handlingsplanen for å nå 15 pst. målet, ”Økonomisk, agronomisk – økologisk!”, er det lagt vekt på at svingninger i markedet ikke skal underminere de langsiktige målsetningene. Det skal derfor arbeides parallelt med strategier innenfor produksjon og forbruk, men der vektingen må avveies i forhold til hva som er den mest dominerende utfordringen til hver tid.

Dekningsbidragskalkyler fra Bioforsk, samt NILFs driftsgranskninger, viser at økonomien for de ulike økologiske produksjonene gjennomgående er god, forutsatt at det er god tilgang på arealer og at behovet for å investere i driftsbygninger ikke er for stort. Dette tyder på at målsetningen om at økonomien i økologisk produksjon skal være på linje med øvrig landbruksproduksjon, er i ferd med å bli nådd. For å sikre en ønsket rekruttering av primærprodusenter med økologisk drift, vil Statens forhandlingsutvalg nå legge vekt på å

sikre stabilitet og forutsigbarhet i tilskuddsordningene rettet mot primærproduzentene. Dette innebærer en offensiv satsning for å øke økologisk kornproduksjon samtidig som tilskuddsnivået til øvrige økologiske produksjoner sikres.

En videreføring av eksisterende satser for omlegging - areal og husdyrtilskudd, innebærer som en konsekvens av vekst i økologisk drevet areal og husdyr, en økning i posten for direkte tilskudd. Samlet avsetning til økologisk produksjon for 2010, er på 170,50 mill. kroner (se tabell 7.12). Dette er en økning på 11,3 mill. kroner fra 2009. Videre er anslåtte beløp til prisnedskrivning for økologisk korn på 5.9 mill. kroner for kornåret 2009 - 2010.

I tillegg oppfordres fylkene til å prioritere økologisk produksjon ved tildeling av de fylkesvise BU-midlene og det innvilges forskningsmidler til forskning på økologisk produksjon og forbruk. Det gis også tilskudd til innfrakt av økologisk korn.

I 2008 ble det avsatt opp til 30 mill. kroner til en tidsavgrenset kampanje for å øke den økologiske kornproduksjonen, som kommer til utbetaling i 2011 og 2012.

7.5.1 Økologisk kornproduksjon

I dag er tilgangen og prisen på økologisk kraftfôr den største utfordringen for videre utvikling av den økologiske sektoren. Over 60 pst. av kornet som benyttes i kraftfôr blir importert. Høye priser på råvarer på verdensmarkedet er den vesentligste årsaken til at prisene på økologisk kraftfôr blir høye. De høye prisene henger sammen med en relativt stor etterspørsel etter økologiske råvarer samtidig som små kvanta av økologiske produkter i forhold til konvensjonelle, medfører høyere logistikkostnader. En kan dermed regne med at økologiske råvarer til kraftfôret fortsatt vil være dyrere enn konvensjonelle.

Også i Norge medfører en relativt liten produksjonen av økologisk kraftfôr til høye logistikkostnader. En økning av norsk økologisk kornproduksjon er avgjørende for å imøtekomme etterspørselen etter økologisk kraftfôr, økologisk matkorn og bidra til et mer akseptabelt prisnivå på kraftfôret.

I jordbruksforhandlingene i 2008 ble det besluttet å etablere en tidsavgrenset kampanje for å stimulere ytterligere til rask omlegging og økning i produksjonen av økologisk korn. Kampanjen består av veilednings- og informasjonsinnsats i tillegg til et økonomisk insitament for 2011 og 2012 på i utgangspunktet 100 kr ekstra utbetalt per daa. Det er avsatt inntil 15 mill. kroner i hvert av årene til dette. Informasjons- og veiledningsinnsatsen startet opp i 2009. Kampanjen skal bidra til å øke økologisk kornproduksjon både gjennom å øke arealet og gjennom å effektivisere eksisterende produksjon.

Økt veiledning om økologisk kornproduksjon kombinert med forsterket samarbeid mellom gårdsbruk, er viktige tiltak for å øke de økologiske kornarealene og å effektivisere eksisterende økologisk kornproduksjon. En målsetting er å skape god kunnskap om økologisk drift i forkant av omlegging og å sikre en forutsigbarhet for den enkelte. I handlingsplanen "Økonomisk, agronomisk – økologisk!", legges det vekt på samarbeid mellom gårder om næringsforsyning og fôrproduksjon, jf. "Re – modellen". For å opprettholde innsatsen mot økologisk kornproduksjon og for å sikre en full effekt av det økonomiske insitamentet i 2011 og 2012, vil Statens forhandlingsutvalg opprettholde en høy aktivitet innen rådgivnings og veiledningsarbeid for økologisk kornproduksjon i 2010. Arbeidet med Re-modellen videreføres til nye kommuner i Fellesløftet for økologisk kornproduksjon og Motivasjonsprosjektet for økologisk kornproduksjon foreslås styrket ved at det settes av 2 mill. kroner til dette arbeidet fra utviklingsmidlene under post 7.6.5.

For økologisk kornproduksjon kan det være et problem i enkelte områder, eller i tilfeller hvor kompetansen er for svak, at produksjonen gir lite eller ingen avling. Statens forhandlingsutvalg foreslår derfor at de årlige inspeksjonene utført av kontrollorganet for økologisk produksjon (Debio), skal kontrollere at kornet høstes. En forutsetning for tilskuddet til økologisk korn er aktiv kultivering slik at kornet modnes og høstes.

7.5.2 Premieringsordningen for økologisk kjøtt

Ordningen ble i 2008 justert til å gjelde i tre år per kjøttslag. Det gis et tilskudd på 4 kroner per kilo ved salg av stykket, skåret eller foredlet vare av storfe, småfe, svin og fjørfe. Bedrifter kan maksimalt motta støtte ut 2010 for de kjøttslagene som var inne i ordningen i 2008.

Økt omsetning og økte priser på økologisk kjøtt medfører økt behov for avsetning til ordningen. SLF forventer at kostnadene i 2010 øker fra 3,0 til 4,5 mill. kroner. Det forventes samtidig en stor nedgang på ordningen i 2011. Statens forhandlingsutvalg foreslår at det avsettes 4,5 mill. kroner til premieringsordningen for økologisk kjøtt i 2010.

7.5.3 Kumelkkvoter

Omsetningen av økologiske meierivarer målt i kroner økte med 29 pst. i 2008. Veksten kom i hovedsak som en følge av sterk økning i omsetning av ost, og da i betydelig grad importerte oster.

Samtidig har Tine registrert en nedgang i salget av økologisk drikkemelk og anvendelsesgraden gikk ned fra 74 pst til 61 pst. I 2008 fikk 100 pst. av de som ønsket kvotekjøp innvilget ønsket mengde. Økningen i omsetning av meierivarer tyder på at det er potensial for flere norskproduserte økologiske meieriprodukter, men Tine har rapportert at tilgangen på råvare i 2010 er bra. På denne bakgrunn vil ikke Statens forhandlingsutvalg anbefale at det avsettes egne kvoter for økologisk melkeproduksjon nå, men at behovet må vurderes løpende ut fra utviklingen i markedet.

7.5.4 Generisk markedsføring av økologiske produkter

Ansvaret for generisk markedsføring knyttet til økologisk mat er lagt til KSL Matmerk.

I en periode med ny usikkerhet rundt utviklingen i etterspørsel av økologisk mat, er det viktig å målrette aktiviteten når det gjelder forbrukerrettet informasjonsvirksomhet både gjennom å supplere og forsterke øvrig markedsaktiviteter gjennom året, og for å sikre at markedsarbeid følger opp produktutviklingen.

Statens forhandlingsutvalg foreslår å avsette 2 mill. kroner over KSL Matmerks bevilgning over LUF (henvisning til eget kapittel) til arbeidet med generisk markedsføring i 2009. Statens forhandlingsutvalg legger videre til grunn medfinansiering fra Omsetningsrådet og handelen i det markedsrettede arbeidet.

7.5.5 Utviklingsmidler

Økologisk jordbruk skal ha en spydspissfunksjon innen landbrukets arbeid med miljø og dyrevelferd. For å sikre en slik funksjon er det avgjørende med kompetansebygging om økologisk drift i landbruket generelt, samtidig som kompetansen styrkes og

systematiseres. Det skal derfor legges vekt på en forsterket satsing på veilednings- og informasjonstiltak rettet mot produsenter, og dette arbeidet skal sees i sammenheng med det regionale arbeidet med økologiske foregangsfylker. Det øremerkes 2 mill. kroner fra utviklingsmidlene til informasjons- og veiledningsarbeid knyttet til kornkampanjen i 2010 (jf. kapittel 7.6).

Det er stor regional og lokal variasjon i utviklingen av økologisk areal. Så langt er det over 30 kommuner som har nådd målsetningen om 15 pst. økologisk areal. Variasjonene kan ikke alene forklares ut fra forskjeller i rammevilkår eller naturgitte forutsetninger for økologisk produksjon. Mye tyder på at sosiale og kollegiale nettverk er viktige for å øke omlegging. Fylkene skal i større grad målrette sitt arbeid for å styrke en slik naboeffekt.

For å målrette utviklingsarbeidet, legges det i handlingsplanen ” Økonomisk, agronomisk-økologisk” opp til å opprette økologiske foregangsfylker. Foregangsfylker gis et særskilt ansvar for utviklingen innen et innsatsområde av økologisk produksjon og forbruk. Foregangsfylkene skal fremskaffe og formidle kunnskap om sitt innsatsområde slik at den kan overføres til resten av landet. Ved opprettelsen av foregangsfylker er hensikten å forsterke utviklingsarbeidet gjennom å stimulere de som kan vise til resultater, styrke kompetansebygging og å forsterke ”naboeffekten”.

I 2009 har 18 av 19 fylker søkt om å få bli økologisk foregangsfylke. Det legges opp til at det oppnevnes inntil 5 foregangsfylker for 2010 med ansvarsområder innen melk, frukt, grønt, jordkultur og forbruk. Det avsettes 7 mill. kroner over utviklingsmidlene til foregangsfylker i 2010.

Fylkenes arbeid med de fylkesvise handlingsplanene skal evalueres i 2010. Fylker som ikke kan vise tilfredsstillende resultater vil ikke bli prioritert i 2011. Midler til fylkesvise handlingsplaner videreføres på dagens nivå i 2010.

Prosjektet ”Økoløft i kommuner” videreføres ut perioden på 2 år slik som forutsatt. På grunn av sen oppstart i 2008 vil dette for flere kommuner innebære at prosjektperioden strekker seg ut i 2010. Det er tidligere gjort årlige bevilgninger til prosjektet fra utviklingsmidlene på 5 mill. kroner, samt 5 mill. kroner over Kommunal- og regionaldepartementets budsjett for hvert av årene. Prosjektet vil bli evaluert med tanke på en eventuell videreføring i forbindelse med jordbruksoppkjøret i 2010.

Statens forhandlingsutvalg foreslår å øke posten til utviklingstiltak med 7 mill. kroner til 48 mill. kroner. Økningen skal gå til satsningen på foregangsfylker styrket veilednings og informasjonsarbeid om økologisk produksjon generelt og veiledning og informasjonsarbeidet i 2010 i forbindelse med kornkampanjen spesielt. I tillegg skal arbeidet med helkjede prosjekter sikre nødvendig markedsaktivitet.

Tabell 7.12 Tilskudd for å øke økologisk produksjon og forbruk, mill. kroner.

	Budsjett 2009	Prognose 2009	Budsjett 2010
Omleggingstilskudd	30,00	27,00	31,00
Arealtilskudd	52,00	47,00	50,00
Husdyrtilskudd	31,20	32,00	35,00
Totalt direkte tilskudd	113,20	106,00	116,00
Premieringsordningen for økologisk kjøtt	3,00		4,50
Markedsføring og informasjonstiltak i KSL	2,00		2,00
Utviklingstiltak	41,00	56,64	48,00
Sum	159,20		170,50

Statens forhandlingsutvalg foreslår en samlet avsetning til økologisk jordbruk på 170,5 mill. kroner. Midler avsatt til prisnedskrivning for økologisk korn, tilskudd til frakt av økologisk korn og forskningsmidler kommer i tillegg.

7.6 Korn

Markedssituasjonen

Mengdemessig var 2008 et godt kornår med en prognose for totalavling på omlag 1 350 000 tonn, herav ca 460 000 tonn hvete. På grunn av vanskelige innhøstningsforhold på Østlandet med mye regn, ble nær 330 000 tonn av hveten avregnet som fôr. Til sammenligning har det gjennomsnittlig blitt avregnet 60 000 tonn fôrhvete årlig de siste 5 årene. Matandelen for hvete siste sesong ser ut til å bli 30 pst., mens gjennomsnittet for perioden 2003 – 2007 til sammenligning var 83 pst. Med så lite norsk mathvete tilgjengelig, må matmellemøllene supplere med mye importert mathvete inneværende sesong, ca 57 pst. sammenlignet med 23 pst. i sesongen 2007/2008. Samtidig er det blitt mye fôrhvete tilgjengelig for den norske kraftfôrindustrien, med relativt små importkvoter for råvarer til kraftfôr som en konsekvens. Det vil kunne bli en utfordring å få brukt opp det norske fôrkorset før en går i gang med en ny kornsesong.

I kornsesongen 2007/2008 var de internasjonale prisene så høye at det var tollfritt å importere korn, og det ble stor konkurranse om det norskproduserte kornet. I løpet av høsten 2008 har prisene internasjonalt kommet tilbake til et mer "normalt nivå", og tollsatser har blitt gjeninnført for de fleste kornvarene og på øvrige råvarer til kraftfôr.

Opplegget for kornsesongen 2009/2010

På grunn av økte målpriser og en reduksjon i prisnedskrivningstilskuddet i jordbruksoppgjøret 2008, økte råvareprisene på korn med 26 øre per kilo for møllene. Justeringsforhandlingene medfører i tillegg en økning i kornpris fra 01.07.09 på 13 øre per kg. Samtidig har prisene internasjonalt på kornområdet blitt redusert. Disse forholdene gir igjen en vanskeligere konkurransesituasjon for norsk melbasert næringsmiddelindustri og høyere kraftfôrkostnader for husdyrholdet i Norge.

Statens forhandlingsutvalg foreslår ikke noen endringer i prisene på korn og oljefrø for kornsesongen 2009/2010 ved årets jordbruksoppgjør. Det legges til grunn en positiv inntektsutvikling for kornprodusentene gjennom kostnadsreduksjoner, i første rekke ved prisreduksjoner på handelsgjødsel. AK-tilskuddet for korn foreslås redusert med om lag 3 pst. i alle soner, jf fordelingsskjemaet.

Statens forhandlingsutvalg foreslår også videreføring av satsene for prisnedskrivningstilskudd for korn og matkorntilskudd. Forhandlingsutvalget mener at husdyrproducentenes inntektsutvikling kan sikres ved bruk av mer målrettede virkemidler enn gjennom økning av prisnedskrivningstilskudd korn, jf. omtalen av husdyrproduksjonene.

Den melbaserte næringsmiddelindustrien har igjen fått en vanskeligere konkurransesituasjon som følge av økte norske kornpriser og reduksjoner i de internasjonale råvareprisene på korn. Statens forhandlingsutvalg mener at de vedtatte prisendringene på matkorn utgjør en relativt begrenset del når det gjelder årsakene til den endrede konkurransesituasjonen og foreslår uendret matkorntilskudd.

Under jordbruksoppgjøret 2008 ble bevilgningen til frakttilskudd korn økt med 9 mill. kroner, fordelt med 5 mill. kroner på mellomfrakt og 4 mill. kroner på stedfrakt. Siste året har fraktratene blitt redusert som følge av redusert oljepris. Frakttilskuddsordningene til korn og kraftfôr er et viktig virkemiddel for å bidra til å utjevne regionale forskjeller i kraftfôrpris. På denne bakgrunn foreslår Statens forhandlingsutvalg å øke bevilgningen til stedfrakttilskudd med 8 mill. kroner

Det legges i dag avgift (prisutjevningsbeløp) på kraftfôrråvaren urea. Satsen for prisutjevningsbeløp på kraftfôr og råvarer til kraftfôr skal fastsettes slik at norskproduert korn og oljefrø sikres muligheter til avsetning til de priser som er avtalt i jordbruksoppgjøret. Urea er ikke en proteinråvare, men en nitrogenforbindelse som bidrar til produksjon av bakterieprotein i vomma til drøvtyggere. Urea inneholder ikke karbohydrater og vil ikke konkurrere med norsk korn som råvare til kraftfôr. Statens forhandlingsutvalg foreslår å avvikle prisutjevningsbeløpet på urea.

7.7 Melk

7.7.1 Prioritering av melkeproduksjonen

Statens forhandlingsutvalg mener det er behov for å styrke økonomien i melkeproduksjonen, bl.a. ut fra det store behovet for investeringer i driftsbygninger, som følge av nye krav til dyrevelferd, modernisering i forbindelse med rekruttering til næringen og nye driftsformer. På bakgrunn av dette foreslår Statens forhandlingsutvalg å bedre tilskuddsordningene knyttet til melkeproduksjonen. Videre vil Statens forhandlingsutvalg vise til at den generelle styrkingen av investeringsvirkemidlene vil ha stor betydning for denne sektoren.

Statens forhandlingsutvalg foreslår å øke driftstilskuddet (for foretak med minst 5 kyr) med 13 400 kroner for både ku- og geitmelk. Tilskudd husdyr for melkekyr foreslås økt med 90 kroner per dyr i alle intervaller. Beitetilskuddet foreslås økt for storfe for å bidra til økt beitebruk i grovfôrbasert husdyrhold. I tillegg foreslås en styrking av satsene for avløsertilskudd ferie og fritid for både melkekyr og storfe, økning av distriktstilskudd for melk i visse soner og heving av satsene for arealtilskudd grovfôr i enkelte soner. Videre vil forslaget om økt målpris for storfekjøtt med 1,00 kroner per kg bidra til bedre økonomi for alle kombinerte besetninger. For geit styrkes grunntilskudd til melk. Det vises til fordelingsskjemaet for mer informasjon om satsendringene for de ulike tilskuddsordningene.

7.7.2 Kvoteordningen for melk

Landbruks- og matdepartementet varslet, i forbindelse med fjorårets oppgjør, en gjennomgang av regelverket for kvoteordningen for melk. Departementet tar sikte på å sende ut forslag til endringer i kvoteforskriften på høring på nyåret 2010.

Regelverket for kvoteleie

Fra kvoteåret som startet 1. mars 2009 ble det åpnet for kvoteleie for enkeltbruk opp til 400 000 liter, jf. fjorårets jordbruksoppgjør. Dette innebar en relativt stor endring i kvoteregelverket. Det vil derfor være gunstig å la det nye regelverket ligge i ro en periode, slik at man kan se hvordan ordningen med kvoteleie fungerer. Statens forhandlingsutvalg foreslår derfor at man ikke gjør noen større endringer i regelverket for kvoteordningen for melk i år, knyttet til kvoteleie.

Kvoteleie for samdrifter

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår i kravet å åpne for at samdrifter får leie kvote opp til et samlet kvotetak på 400 000 liter, som for enkeltforetak.

Samdriftene får ikke kjøpe, selge eller eie kvote, da kvoten tilligger landbruks-eiendommene til medlemmene i samdriften og ikke til selve samdriften. Det er derfor medlemmene i samdriften som eier, kjøper og selger kvote, for så å ta den inn i samdriften. Av denne grunn er det heller ikke rimelig at samdriften i seg selv skal få leie/leie ut kvote, noe som ville fordret en fullstendig omlegging av kvoteregelverket. Det antas derfor, at det Jordbrukets forhandlingsutvalg mener å foreslå, er at det er samdrifts-medlemmer som bør få leie kvote opp til et samlet kvotetak på 400 000 liter for hele samdriften, og ikke samdriften i seg selv.

Kvoteleie og samdrift er to adskilte ordninger med ulikt regelverk. Kvoteleie ble innført som et alternativ til samdrift. Realiteten er at samdrifter i stadig større grad har vært en organisert form for leie av melkekvoter, innenfor rammen av regelverket for samdrifter.

Åpnes det for at også medlemmer av samdrifter skal få leie kvote, blir regelverket vanskeligere å forholde seg til for produsentene, og vesentlig mer komplisert og kostbart å forvalte.

Dersom man åpner for at samdriftsmedlemmer skal få leie kvote, vil vi få to ulike regelverk for samdrifter, avhengig av om medlemmene leier kvote eller ikke. Samdriftene må da på samme tid forholde seg til i utgangspunktet ulike avstands- og antallsbegrensninger for leieforholdet og for samdriftsforholdet i samdriften. Samdriftene må også forholde seg til to tak, ett dersom samdriftsmedlemmene også leier inn kvote, og ett annet dersom de ikke gjør det.

I en samdrift der de ønsker å ta inn ett nytt medlem for å kunne øke produksjonen utover 400 000 liter, og der en eller flere av medlemmene også leier inn kvote, vil de måtte si opp leieavtalen før de kan ta inn et nytt medlem. Dette kompliserer samdriftsregelverket betraktelig, og vil kunne stride i mot regelverket for kvoteleie, der det er en bestemmelse om minimum 5 års leieavtaler.

Fleksibilitet for samdrifter ivaretas ved at de kan ta inn nye medlemmer eller kjøpe og selge kvote. Videre har samdriften mulighet til å produsere opp til et kvotetak på 750 000 liter melk, i forhold til enkeltbruks kvotetak på 400 000 liter. Samdrifter kan også oppløses for å inngå et rent leieforhold, innenfor taket på 400 000 liter.

Det ble gjort store endringene i kvoteregelverket i 2008, som følge av innføring av kvoteleie. Det nye regelverket bør som nevnt tidligere, få virke en periode før man

eventuelt vurderer nye komponenter i regelverket for leie. Større endringer i regelverket bør vurderes nøye og ses i sammenheng med hele kvotereguleringen for øvrig.

Statens forhandlingsutvalg anser at det ikke er aktuelt å åpne for at medlemmer i samdrift skal få leie kvote, på basis av noe eget regelverk.

Antallsbegrensningen for samdrifter

Statens forhandlingsutvalg ønsker videre å drøfte spørsmålet om en mulig oppheving av antallsbegrensningen for samdrifter.

Finnmarkskvote

Som et tiltak for å styrke kumelkproduksjonen i Finnmark, foreslår Statens forhandlingsutvalg at det settes av en kvoteramme på 1 mill. liter kumelkkvote, øremerket til melkeproduksjonen i fylket. Også i 2006 og 2008 fikk Finnmark avsatt 1 mill. liter kumelkkvote gjennom kjøp- og salgsordningen. Kvoterammen oppfylles ved å omfordele statens oppkjøpte kumelkkvoter fra landets øvrige fylker/omsetningsregioner. Inndragningen av kvoter blir gjennomført ved prosentvis likt bidrag fra alle øvrige fylker/omsetningsregioner. Fordeling av kvote mellom kjøpere ved statlig salg foretas iht. forskrift om kvoteordningen for melk § 19.

Nyetablering

Statens forhandlingsutvalg foreslår å videreføre ordningen for nyetablering som ble innført i fjorårets jordbruksoppgjør. Ordningen vil gjelde både konvensjonelle og økologiske søkere og det avsettes 5 mill. liter kumelkkvote til nyetablering nasjonalt.

Nyetableringskvote må kjøpes til statens pris, og settes til maksimum 150 000 liter per søker. Nyetableringskvoten er en forhåndsdefinert mengde innenfor vanlig salgsrunde. SLF behandler søknadene. Prioritering av søknader skal skje etter en samlet vurdering der følgende forhold skal oppfylles:

- Etableringen bidrar til å oppfylle landbrukspolitiske mål og retningslinjer.
- Investeringene sikrer langsiktig økonomisk driveverdige enheter.
- Tidsperiode fra det har foregått kvotesalg fra eiendommen.

Videre skal det også legges vekt på følgende forhold:

- Søkere som er under 35 år.
- Landbrukseiendommer som ligger i næringssvake områder, jf. distriktpolitiske virkeområder.
- Landbrukseiendommer som ligger i rovdyrutsatte områder.

7.7.3 Prisetjvningsordningen for melk

Høring av satser

Statens landbruksforvaltning har sendt på høring forslag til satser i prisutjevningens ordningen for melk for kommende avtaleperiode. Effekten av høringsforslaget er at råvarekostnadene i de fleste gruppene reduseres med 5 øre. Det gjøres en tilpasning slik at råvarekostnaden for geitmelksprodukter til dagligvare (prisgruppe 6) reduseres med 20 øre per liter og satsen for den tilsvarende industrigruppen økes med 10 øre. Det er ingen endring i satsen for tørrmelk og kasein (prisgruppe 7). Satsen i gruppen for ikke smakssatte produkter i dagligvaremarkedet (prisgruppe 2) reduseres med 10 øre. Satsen for flytende produkter til industri (prisgruppe 8) økes med 15 øre. For biproduktgruppene

økes satsen for fløte til smør i dagligvaremarkedet med 20 øre og satsen i industrigruppen med 10 øre. For de andre biproduktgruppene er det ingen endringer.

Statens landbruksforvaltning har også foreslått å endre satsforskriften. All anvendelse av myse og derivater av myse til mysoster og mysostlignende produkter skal heretter svare biproduktavgift. Andel norsk melk anvendt i modnede oster som inngår i blandinger med analog ost og/eller importert ost, som omsettes i dagligvaremarkedet, skal heretter rapporteres i gruppe 5 (modnede oster, dagligvaremarkedet).

Satsene i prisutjevningsordningen fastsettes av Statens landbruksforvaltning etter ordinære forvaltningsmessige prosedyrer, men avtalepartene i jordbruksoppjøret kan gi føringer.

Statens forhandlingsutvalg mener det er viktig at inntektsgrunnlaget i prisutjevningsordningen sikres gjennom at det blir innbetalt biproduktavgift på produktene som er med i ordningen og slik at man sikrer like vilkår mellom aktørene, og at produktene rapporteres i henhold til markedsinndelingen i ordningen. Aktørene vil også samlet sett, være tjent med at inntektsgrunnlaget fra myseavgiften er stabilt for framtiden for å kunne gjennomføre formålet med ordningen. Statens forhandlingsutvalg har ikke øvrige merknader til høringsforslaget.

7.7.4 Målpris på melk - prosent toll

I kravdokumentet fra Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslås en overgang fra kronetoll til prosenttoll for alle tollinjer som omfatter melk (tolltariffens kapittel 04).

Statens forhandlingsutvalg viser til at tollvernet blir behandlet i forbindelse med den årlige tollproposisjonen som blir fremlagt for Stortinget om høsten. Tollvernet er derfor ikke forhandlingstema under jordbruksoppjøret.

Ut over dette vil Statens forhandlingsutvalg vise til at det ikke er tilrådelig å drøfte en overgang fra kronetoll til prosenttoll uavhengig av forhandlingssituasjonen i WTO. Som kjent er spørsmålet om graden av tollforenkling til prosenttoll ett av flere vanskelige spørsmål i landbruksforhandlingene i WTO. Det må vurderes om en norsk overgang til prosenttoll i melkesektoren fra 2010 vil påvirke denne diskusjonen, samt eventuelt påvirke andre handelspolitiske relasjoner.

Samlet sett finner Statens forhandlingsutvalg at det på det nåværende tidspunkt ikke er grunnlag for noen konkret vurdering av overgang til prosenttoll i melkesektoren.

7.8 Frukt, grønt og poteter

7.8.1 Tilskudd og målpriser for grøntsektoren

Statens forhandlingsutvalg foreslår en økning i målprisene for poteter, frukt og grønnsaker, jf. fordelings skjemaet. Det foreslås også en endring av satsene for frukt og bær, tilsvarende en samlet økning i bevilgningen til ordningen på 2 mill. kroner, i distrikts- og kvalitetstilskuddet for frukt, bær og veksthusgrønnsaker. Videre foreslås det en økning av arealtilskuddet for frukt og bær i sone 5 på 100 kroner per dekar i intervallet 0-40 dekar.

7.8.2 Epler til industriell foredling

SLF vurderte i 2007 muligheten for produksjon av epler til industriell foredling i Norge. I jordbruksoppgjøret 2007 ble partene enige om å avsette 0,5 mill. kroner til en utredning om alternative produksjonsformer og teknologier, markedsmessige forhold og interessen i næringen for en slik produksjon. Utredningen viste da at etterspørselen etter ferskpresset juice økte i markedet og det var identifisert betalingsvillighet i alle ledd i verdikjeden.

Statens forhandlingsutvalg mente på bakgrunn av utredningen at det var et potensial for å øke norsk produksjon av epler til industriell foredling. Forhandlingsutvalget mente likevel at det var et behov for videre utredning og avklaring av interessen i produsentmiljø og industri, før tiltak kunne settes i verk. På denne bakgrunn ble partene i fjorårets avtale enige om at det skulle nedsettes et utvalg hvor produsenter og industri var representert, for å se nærmere på økonomien og interessen for produksjonsformen. Det ble avsatt 0,5 mill. kroner til utredningen, og Norges Bondelag skulle lede utvalget.

Utredningen peker på at en økt leveranse av norske epler til industri kan komme i stand innen en 5 – 10 års periode, men at dette er avhengig av en styrking av økonomien i produksjonen. Utredningen peker også på at det er avgjørende å få til endringer i konservesforskriftens innhold og ikke minst praktiseringen av denne.

Statens forhandlingsutvalg er enig i at det er nødvendig å foreta en gjennomgang av konservesforskriften, og mener at dette må være på plass før man kan sette i verk eventuelle andre tiltak og virkemidler for å øke norsk epleproduksjon til industri. Departementet planlegger å starte en slik gjennomgang, med sikte på å endre forskriften innen årsskiftet 2009/2010. Ett av målene med gjennomgangen vil være å se på hvilke endringer som kan gjøres i konservesforskriften for å stimulere til økt bruk av norske epler i fersk juice og konsentrat.

På denne bakgrunn foreslår Statens forhandlingsutvalg at det ikke iverksettes nye tiltak overfor denne type produksjon i forbindelse med årets jordbruksforhandlinger. Aktuelle tiltak og virkemidler for å øke produksjon av epler til industriell foredling vil bli vurdert etter at arbeidet med konservesforskriften er avsluttet.

7.8.3 Målprisordningen for frukt og grønnsaker

Avtalepartene ble ved fjorårets jordbruksforhandlinger enige om at Statens landbruksforvaltning (SLF) skulle vurdere noteringsgrunnlaget for frukt og grønnsaker, samt gi en vurdering av hvorvidt det er dyrkingskulturer som kan tas ut eller som bør tas inn i målprisordningen.

I årets utredning til avtalepartene har SLF vurdert dette spørsmålet. SLF anbefaler at rapidsalat, kruspersille, reddik, pærer og plommer tas ut av dagens målprisordning, under forutsetning av at tollvernet holdes uendret i regulert periode. SLF mener videre at det ikke er behov for å inkludere nye kulturer i dagens målprisordning.

Statens forhandlingsutvalg slutter seg til SLF sin vurdering.

Videre har SLF vurdert muligheten for å endre noteringsgrunnlaget for enkelte frukt- og grønnsakskulturer fra ferdig emballert vare, levert grossist i Oslo, til bulkvare levert pakkeri. SLF anbefaler at dagens system ikke endres. Hovedargumentet for ikke å endre noteringsgrunnlaget er knyttet til tolladministreringen. For å være mer på linje med markedet, samt å følge med på utviklingen av forpakningstyper, anbefale imidlertid SLF en teknisk justering av dagens målpris for gulrot, hvitkål og kepaløk. En teknisk justering vil ikke ha noen innvirkning på rammen i jordbruksoppgjøret.

Statens forhandlingsutvalg foreslår å vurdere dette i det årlige møtet mellom avtalepartene hvor nye målpriser for grøntsektoren fastsettes.

7.8.4 Alternativ anvendelse av potet

I arbeidet med ny forskrift om prisnedskrivning ved produksjon av rektifisert potetsprit ble avtalepartene enige om bestemmelser knyttet til prisen for poteter som ikke direkte kan anvendes til mat (avrens). I tilleggsprotokollen av 15. oktober 2008 fremgår det at:

”I forbindelse med gjennomgangen av ordningen er det blitt pekt på behovet for å stimulere til tidligleveranse av avrens til HOFF. På bakgrunn av dette er partene enige om man åpner for at den nye avrensprisen på kr 55 øre per kg skal kunne tas ut som gjennomsnitt for året. Nærmere bestemmelser om hvordan prisdifferensieringen i løpet av året skal håndteres, tas inn i Jordbruksavtalen. HOFF er ansvarlig for at den gjennomsnittlige avrensprisen, som er nedfelt i sluttprotokollen, faktisk blir tatt ut. HOFF må bære eventuelle merkostnader knyttet til å håndtere en gjennomsnittlig avrenspris. Denne endringen gjelder fra og med 1. juli 2009”.

Statens forhandlingsutvalg foreslår at avrensprisen settes til 0,55 kroner per kg avrenspotet, som gjennomsnitt for avrenssesongen 2009-2010. Avrensprisen er basert på råvarer som inneholder 16 pst. stivelse. Produsenter av rektifisert potetsprit som mottar tilskudd, er ansvarlig for at den avtalte gjennomsnittsprisen tas ut.

Ved sesongslutt rapporterer produsent av rektifisert potetsprit gjennomsnittlige utbetalt avrenspris til SLF. I de tilfeller hvor produsent av rektifisert potetsprit har utbetalt en høyere gjennomsnittlig avrenspris, må produsent selv ta ansvar for merkostnadene knyttet til dette. Ved en eventuell lavere betaling enn jordbruksavtalens avrenspris, etterbetaler produsent av rektifisert potetsprit dette til leverandører, slik at gjennomsnittlig avrenspris oppnås.

7.9 Kjøtt og egg

7.9.1 Markedsordningene for kjøtt og egg – Rapport fra arbeidsgruppe

Ved jordbruksoppgjøret i 2008 ble det satt ned en arbeidsgruppe som skulle utrede markedsordningene for kjøtt og egg. Gruppen fikk følgende mandat:

”Arbeidsgruppen skal, med en bred tilnærming, utrede mulige endringer i markedsordningene for kjøtt og egg. Utredningen skal ha en mer fleksibel prisdannelse og redusert AMS som siktemål, samtidig som det skal gjøres en nøye avveining i forhold til behov og muligheter for tiltak som kan bidra til stabilitet i prisdannelsen i gitte situasjoner. Det skal også vurderes hvordan ulike løsningsmodeller vil påvirke forutsetningene for og gjennomføringen av jordbruksavtalen og -forhandlingene, samt bidra til å gjennomføre landbrukspolitikken i tråd med vedtatte mål og retningslinjer. Endringer i markedsordningene må kunne gjennomføres fra 01.07.09, slik at Norges forpliktelser iht. WTO-avtalen overholdes.”

Gruppen har hatt en bred representasjon med deltakelse fra HSH, COOP, Nortura, Kjøtt- og fjørfeforbundens landsforbund (KLF), Norges Bondelag, Norsk Bonde- og Småbrukarlag, Finansdepartementet, Fornyings- og administrasjonsdepartementet, og fra Landbruks- og matdepartementet, som også ledet arbeidet. Sekretariatsarbeidet ble utført av LMD og SLF i fellesskap, med vesentlige bidrag fra deltagerne i gruppen.

Arbeidsgruppen avga rapport 18.02.09 og utredet omlegginger i to hovedgrupper: (i) alternativer som opprettholder en målpris og (ii) alternativer uten målpris.

Tabell 7.13 Arbeidsgruppas forslag til alternative tilpasninger i markedsordningene

Tiltak	Anslag på endring i AMS	Merknad
Avvikle målprisens maksimalprisfunksjon	Null, men prisene kan øke litt mer enn i dag innenfor samme AMS	Kan evt. kombineres med andre tilpasninger som opprettholder målpris. Påvirker ikke Norges notifikasjon til WTO.
Beholde målpris, snevre inn kvantum	Avhenger teknisk sett av evt. tilpasning	Frarådes, p.g.a for liten reell endring i internstøtten.
Målprisen ut av funksjon deler av året	Avhenger teknisk sett av evt. tilpasning	Frarådes, p.g.a for liten reell endring i internstøtten
Flytte målprisen nærmere fjøsdøra (storfe, svin og sau/lam)	2,2 mrd. kroner, teknisk sett	Frarådes, p.g.a for liten reell endring i internstøtten
Avvikle markedsordningenes målpris og avsetningstiltak	5,5 mrd. kroner minus brukt beløp til evt. prisnedskrivning	Avvikler også Norturas rolle som markedsregulator, mottaks-, forsynings- og informasjonsplikt.
Fjerne målpris – beholde prisbasert markedsregulering	5,5 mrd. kroner, teknisk sett, minus brukt beløp til regulering og prisnedskrivning	Frarådes p.g.a. for liten reell endring i internstøtten.
En markedsordning uten målpris, men med terskelpris	Effekt per krone lavere terskelpris enn målpris: Storfe: kr.80 mill. kr. Svin: kr.110 mill. kr. Lam: kr.18 mill. kr. Egg: kr.50 mill. kr.	Terskelprisen må legges svært lavt for å gi tilstrekkelig innsparing i AMS. Innebærer en reell endring av internstøtten.
Avvikle målpris – markedsregulering på volumindikatorer	5,5 mrd. kr. minus brukt beløp til regulering og prisnedskrivning. Bare svin: 1,8 mrd kr Bare storfe: 2,6 mrd kr Bare sau/lam: 750 mill. kr Bare egg: 400 mill. kr	Reguleringslagring begrenses til kvanta for sesongbehov og reguleringseksport utvikles normalt. Innebærer en reell endring av internstøtten.

Arbeidsgruppa konkluderte med at det bare er endringer hvor målprisen fjernes som har potensial til å gi tilstrekkelig reduksjon i AMS, når arbeidet er avgrenset til kjøtt- og eggsektoren.

Av alternativene uten målpris anbefalte arbeidsgruppa overgang fra prisbasert markedsregulering, med grunnlag i målprisen, til en volumbasert modell uten målpris. I denne modellen opprettholdes øvre prisgrense, som grunnlag for tollforvaltningen. Reguleringslagring begrenses til et forhåndsdefinert kvantum med grunnlag i sesongbehov. Reguleringseksport skal normalt ikke benyttes. Produksjonsregulering videreføres. Øvre prisgrense forutsettes fastlagt av jordbruksavtalepartene ut fra historisk prisnotering. Norturas rolle som markedsregulator, med mottaks- forsynings- og informasjonsplikt videreføres. Ordningen tilfredsstiller kravet om vesentlig reduksjon i AMS, opprettholder vesentlige elementer i gjennomføringen av landbrukspolitikken, og kan gjennomføres fra 1. juli 2009.

Når det gjelder hvor mange sektorer som bør overføres til en volumbasert regulering av råvaremarkedet, kan ulike hensyn tillegges vekt. Arbeidsgruppa viser til at innsparingspotensialet for de ulike sektorene er vist i tabellen over, og at det gir avtalepartene grunnlag for å ta stilling til valg av løsning.

Når målpriser og noen tilhørende markedsreguleringstiltak avvikles, bortfaller prisforhandlinger for disse sektorene i jordbruksavtalen og prisdannelsen blir mer markedsbasert. Det betyr også at avtalepartenes, og offentlige myndigheters, virkemidler for å legge til rette for en ønsket inntektsutvikling blir noe redusert. Det er sannsynlig at det også vil bli noe større prisvariasjon. For å unngå at overskuddsvolumer blir produsert, er det sannsynlig at den løpende produksjon over tid vil måtte ligge på et litt lavere nivå

enn i dag i forhold til etterspørselen, og at produksjonsregulering og import til redusert toll vil kunne bli brukt i noe større omfang for å balansere markedet.

Arbeidsgruppas medlem fra KLF mente at en skrittvis overgang, der behovet for frigjøring av AMS styrer overgangstempoet, er en forutsetning for anbefalingen av volumbasert markedsregulering. Arbeidsgruppas medlem fra HSH hadde som primær tilråding en modell tilsvarende den som ble gjennomført for kylling fra 2007. HSH anser volummodellen som en subsidiær løsning.

Reform av markedsordningene

Arbeidsgruppa har i samsvar med mandatet utredet en reform av markedsordningene for kjøtt og egg, med sikte på en mindre regulert prisdannelse og dermed lavere beregnet internstøtte iht. WTO-avtalen. Gruppa anbefaler (primært eller subsidiært) overgang til en modell uten målpris og med mindre regulering av tilbudet, men med en øvre prisgrense som grunnlag for forvaltning av tollvernet.

Statens forhandlingsutvalg er enig med arbeidsgruppa i at det bare er ved endringer hvor målpriser fjernes, at AMS-støtten kan reduseres i tilstrekkelig grad i forhold til WTO-avtalen.

I regjeringens Soria Moria-erklæring er det nedfelt at markedsordningene skal videreføres og samvirkets rolle som markedsregulator skal sikres. Det er derfor viktig at gruppas forslag gir grunnlag for fortsatt å ha en markedsregulator med mottakspunkt som kan sikre avsetningsmulighet for alle produsenter, og hvor markedsregulator også viderefører forsynings- og informasjonsplikten overfor andre markedsaktører.

Med grunnlag i overnevnte er Statens forhandlingsutvalg enig med flertallsforslaget fra arbeidsgruppa, jf. også Jordbrukets krav, om at det er en markedsordning uten målpris, men med markedsregulering basert på volumindikatorer, som er alternativet til dagens markedsordninger for kjøtt og egg.

Statens forhandlingsutvalg slutter seg til at avtalepartene under forhandlingene avklarer overgang fra nåværende markedsordninger for storfe, sau, gris og egg. For å overholde WTO-forutsetningene må minst én av markedsordningene legges om til volummodellen. Statens forhandlingsutvalg vil komme nærmere tilbake til dette under forhandlingene.

Det må videre fastsettes bestemmelser for øvre prisgrense for forvaltning av tollvernet. Statens forhandlingsutvalg foreslår at partene setter øvre prisgrense for avtaleåret 2009/2010 10 pst. over gjennomsnittlig oppnådd noteringspris i inneværende avtaleår, i samsvar med gruppas forslag. Også for senere år fastsetter avtalepartene øvre prisgrense med utgangspunkt i gjennomsnittlig oppnådd noteringspris i foregående 12 måneders periode. Ved fastsetting av prosenten kan det tas hensyn til at overproduksjon midlertidig kan ha presset innenlandsk prisnivå.

Statens forhandlingsutvalg legger til grunn at Nortura, med grunnlag i informasjonsplikten, skal varsle planlagt gjennomsnittlig engrospris for minst 6 måneder, og at dette varselet skal være bindende oppover.

Statens landbruksforvaltning har ansvar for å følge opp regelverket på området, og kan iverksette import til administrative tollnedsettelse om bestemmelsene vedrørende øvre prisgrense blir overskredet to uker på rad. Det kan også fastsettes administrative tollnedsettelse etter anmodning, dersom det prognoseres underdekning med norsk råvare ut fra planlagt gjennomsnittlig engrospris, selv om det ikke er notert priser over øvre prisgrense. Tollreduksjon skal gjøre det mulig å importere slakt til markedsregulators forhåndsfastlagte og kjente noteringsprisløype.

Statens forhandlingsutvalg er enig i arbeidsgruppens forslag om at det etter vedtak i Omsetningsrådet, fortsatt skal være adgang for markedsregulator til å gjennomføre produksjonsregulering. Etter "volummodellen" kan det gjennomføres reguleringslagring begrenset til et forhåndsfastsatt volum for hvert dyreslag, med grunnlag i normale sesongvariasjoner. Statens forhandlingsutvalg legger til grunn at det er Omsetningsrådet som har ansvaret for å fastsette de aktuelle årlige kvanta.

Reguleringseksport skal normalt ikke kunne benyttes. Dersom det i alvorlige markedsituasjoner unntaksvis åpnes for reguleringseksport, må markedsregulator også ha mottakplikt fra uavhengige aktører ut fra deres relative andel av det volumet som planlegges eksportert. Dette vurdert ut fra de uavhengige aktørenes andel av samlet innenlands slakting.

7.9.2 Kompensasjon for kostnadsøkning i konsumeggproduksjon

Det er fastsatt offentlige krav om omlegging av konsumeggproduksjon til nye driftssystemer, som medfører store investeringer og høyere produksjonskostnader. Mer enn halvparten av eggproduksjonen skjer nå i hønehus med nye driftssystemer.

Det er flere faktorer som påvirker kostnadene med å produsere egg etter nye godkjente systemer, bl.a. lavere produksjon per høne, større fôrforbruk og høyere arbeidsforbruk enn med tradisjonelle bur.

Markedsaktørene utbetaler en høyere avregningspris til produsenter som leverer egg fra hønehus med nye driftssystemer. Men det er i følge markedsaktørene vanskelig å hente inn merkostnaden knyttet til de nye driftssystemene i markedet.

Med grunnlag i de høyere produksjonskostnadene foreslår Statens forhandlingsutvalg at målprisen for egg økes med 1,20 kroner per kg egg.

7.9.3 Teknisk justering av målpris for svinekjøtt

Etter innspill fra Nortura foreslår SLF å foreta en teknisk justering av målprisgrunnlaget for svinekjøtt fra gjeldende representantvare: "Slaktegris kl. E (inntil 90 kg)". Det er flere forhold som ligger i en endring av målprisgrunnlaget:

a) Vektclassen ble ikke justert da en tidligere gikk over til å notere prisen på gris uten hode og labber. SLF foreslår derfor nå å fastsette 85 kg i stedet for 90 kg som øverste vektgrense. Denne endringen av representantvaren vil ikke medføre økonomiske konsekvenser.

b) Fra innføringen av EUROP-systemet i 1996 har kjøttprosenten knyttet til noteringsprisen vært på 55 pst.. Gjennomsnittlig kjøttprosent er i 2009 på 58 pst. og med årlig økning framover. I tillegg gir innføring av et nytt EU-direktiv 01.07.09 en endring av klassifiseringen med høyere kjøttprosent som resultat. Den høyere kjøttprosenten gir grunnlag for en teknisk justering av målprisen for svinekjøtt.

Statens forhandlingsutvalg er enig i Jordbrukets krav og foreslår en teknisk justering av målprisen for slaktegris fra gjeldende nivå på 27,72 kroner per kg til 28,80 kroner per kg. Representantvaren for slaktegris endres til å gjelde et gjennomsnitt av alle vektgrupper under 85 kg og alle kjøttprosenten innenfor klassene E og S.

7.9.4 Endring av soneangivelser for distriktstilskudd kjøtt

Distriktstilskudd til kjøtt gis med grunnlag i sonetilhørighet. Den geografiske inndelingen består av seks soner, fra sone 0 til sone 5. Sonegrensene har vært fastsatt i forskrift av 29. september 1998 nr. 986 om tilskudd til kjøttproduksjon, som beskriver alle områder som tilhører sone 1 og oppover. Denne forskriften ble 01.01.09 erstattet med forskrift om pristilskudd i landbrukssektoren og soneangivelsene ble overført som vedlegg til jordbruksavtalen.

Verken jordbruksforetak med driftssenter med beliggenhet i sone 0 eller 1 er berettiget tilskudd. Tilskuddet til sone 1 ble fjernet i jordbruksoppgjøret i 1992. Sone 0 er imidlertid ikke beskrevet, men er definert ut i fra de områder som ikke omfattes av andre soner. Dette har medført ulike definisjoner av sone 0 i ulike dokumenter. Differansene skaper uklarhet både for jordbruksforetakene og forvaltningen.

Dersom det skulle bli aktuelt å differensiere tilskuddet mellom sone 0 og sone 1 igjen, vil det uansett være nødvendig å beskrive grensene på nytt. En sammenslåing av sone 0 og sone 1 vil derfor ikke være til hinder for en eventuell framtidig differensiering av tilskuddet.

Statens forhandlingsutvalg foreslår at inndelingen av sonegrensene for distriktstilskudd kjøtt endres, slik at sone 0 og sone 1 slås sammen til sone 1 som laveste sone.

7.9.5 Utrangering av verpehøner – Nord-Norge

I forskrift av 23. desember 2004 nr. 1812 er det fastsatt at det kan gis tilskudd til håndtering av kadaver i hele landet og til utrangering av verpehøner fra produsenter i Nordland, Troms og Finnmark. Bakgrunnen er at det ikke er fjørfeslakteri i landsdelen og lang transport til anlegg for mottak av utrangerte produksjonsdyr.

Forskriften inneholder krav om at støtten kun kan gis til produsenter som har leveringsavtale med godkjent eggpakkeri. Begrunnelsen for kravet om leveranseavtale med pakkeri var å sikre nødvendig informasjon om eggproduksjonen i landsdelen. SLF har imidlertid kommet til at nytten ved å få denne informasjonen er begrenset, og at det gir urimelige kostnader og konkurranseulempes for eggprodusenter i Nord-Norge som faller utenom refusjonsordningen.

Statens forhandlingsutvalg foreslår derfor å ta kravet om leveranse av egg til godkjent pakkeri ut av forskriften. Endringen vil ikke gi behov for å øke tildelingen til kadaverhåndtering av høner. Den totale ramma for tilskudd til kadaverhåndtering er 5 mill. kroner, hvorav 0,5 mill. kroner er satt av til håndtering av utrangerte verpehøns i Nord-Norge. Forbruket av midler til dette tiltaket har imidlertid vært klart lavere enn dette, da det kun er et fåtall produsenter som faller utenom ordningen i dag.

7.9.6 Frakttilskudd slakt

Det vises til Jordbrukets krav pkt. 6.5.1 om behovet for styrking av innfrakttilskuddet for kjøtt. Statens forhandlingsutvalg er enig i at det er behov for å styrke denne ordningen med grunnlag i at inntransportkostnadene har økt over flere år. Det foreslås å øke overføringene til ordningen med 12,4 mill. kroner.

I Jordbrukets krav pkt. 6.5.1 er det videre foreslått å utrede finansiering av innfrakttilskudd kjøtt etter modell av PU-ordningen for melk. Statens forhandlingsutvalg kan ikke

slutte seg til dette forslaget. En slik modell vil gi en svært komplisert tilskuddsforvaltning og en mangler også hjemmel til å gjennomføre et slikt tiltak.

7.10 Produksjonstilskudd

Statens forhandlingsutvalg viser til kapittel 7.7.1 om tiltak for å bidra til styrking av økonomien i melkeproduksjonen. Flere av disse tiltakene vil også bidra til å bedre økonomien i produksjon med ammekyr og sau/lam. Det vises til fordelingsskjemaet vedrørende endringer i tilskuddssatser og bevilgninger.

7.10.1 Harmonisering av utmåling av produksjonstilskudd for samdrifter og andre foretak

I jordbruksforhandlingene i 2004 ble det vedtatt at utmålingsbestemmelsene for driftstilskudd til melkeproduksjon for samdrifter etablert før 01.07.04, over tid skal harmoniseres med satsene for andre typer foretak med melkeproduksjon. Statens forhandlingsutvalg legger til grunn at denne harmoniseringen videreføres, og at satsene i år reduseres med 10 000 kroner per foretak for foretak med to medlemmer, og med 20 000 kroner per foretak for foretak med flere enn to medlemmer.

Med basis i de samme argumenter som ligger til grunn for harmoniseringen av driftstilskudd melk, kan det også gjennomføres andre tiltak for harmonisering av tilskuddsregelverket knyttet til hhv. samdrifter og andre jordbruksforetak. Statens forhandlingsutvalg foreslår derfor å øke maksimalbeløpet for tilskudd husdyr for alle foretak til 250 000 kroner. I dag er det kun samdrifter som søkte om godkjenning fra Statens landbruksforvaltning før 01.07.04, og som startet opp innen 31.12.05 som har dette som maksimalbeløp. For andre jordbruksforetak er gjeldende maksimalbeløp 240 000 kroner.

7.10.2 Bunnfradrag

I Jordbrukets krav er det i pkt. 7.9.1 vist til at bunnfradrag trekkes ved beregningen av produksjonstilskudd for alle foretak. Det blir videre vist til vilkåret om at foretak må ha hatt minst 20 000 kroner i årlig omsetning for å være berettiget tilskudd. Det blir foreslått å fjerne bunnfradraget fordi omsetningsgrensen alene bør kunne gi tilstrekkelig grunnlag for å avgrense jordbruksavtalens virkeområde.

Statens forhandlingsutvalg vil vise til at de to vilkårene ikke dekker de samme forhold. I kravet til omsetning på 20 000 kroner inngår all næringsinntekt som søker har hatt de siste tolv måneder, dvs. ikke kun inntekt fra jordbruksforetaket.

Fjerning av bunnfradraget vil kunne gi økte incentiv til en oppsplitting av eksisterende jordbruksforetak for å maksimere tilskuddsuttaket, men uten reelt grunnlag i driftmessige forhold. Statens forhandlingsutvalg mener derfor at bunnfradraget fortsatt vil være en nødvendig avgrensning av jordbruksavtalens virkeområde ift. å definere hva som skal regnes som jordbruksvirksomhet. Bunnfradraget foreslås derfor videreført.

7.10.3 Beitetilskudd og tilskudd til dyr på utmarksbeite

Beiting er en vesentlig faktor for å bevare et åpent kulturlandskap og kulturbetinget biologisk mangfold. De seneste årenes satsing på beiting har bidratt til at en større andel

av husdyra i grovfôrbaserte produksjoner går på beite, mer visuelle kulturlandskap og økt biologisk mangfold.

Statens forhandlingsutvalg mener det er riktig å øke satsingen på beiting ytterligere og forslår derfor at satsene i utmarksbeitetilskuddet økes med 10 kroner per dyr for alle dyreslag. Satsene for beitetilskuddet foreslås økt med 20 kroner per dyr for gruppen småfe m.m. og 90 kroner per dyr for storfe m.m.

7.10.4 Krav til beitetid, beitearealer og kompensasjon i forhold til pålegg og frivillige tiltak mot rovdyrtpap

Det er viktig at de økonomiske virkemidlene ikke er til hinder for at det kan gjennomføres effektive tiltak for å begrense tapene av husdyr generelt, og til rovdyr spesielt. Det er ikke heldig at det utbetales tilskudd til beiting i utmark i områder og til foretak som har store tap år etter år. Fylkesmennene rapporterer at kravet i utmarksbeitetilskuddet om at dyrene må ha beitet minst 8 uker i utmark begrenser mulighetene for en tilpasset beiteperiode. Det blir vist til at tidlig sanking er et effektivt tiltak mot store rovdyrtpap i mange områder, men at det er nærmest umulig å få til sanking fra utmark før dyrene har beitet 8 uker. I mange tilfeller er det for seint.

Det er to ordninger som kompenserer for ulemper med forkortet beitetid i utmark som følge av tilpasninger til potensielle rovdyrtpap:

1. Frivillig tidlig nedsanking etter inngått avtale med Fylkesmannen. *Kompensasjon utbetales fra midler til forebyggende tiltak mot rovdyrskader (MD sitt budsjett).*
2. Pålegg om tidlig nedsanking, fattet av Mattilsynet med hjemmel i dyrevernloven. *Forskrift om kompensasjon ved restriksjoner i bruk av utmarksbeite på grunn av rovvilt (LMDs budsjett).*

Satsene for kompensasjon er satt på grunnlag av NILF-rapport 2003-3 som beregnet kostnadene ved å holde sau på innmarksbeiter med utgangspunkt i en konkret sak i Rendals-området. I denne beregningen lå tap av utmarksbeitetilskudd inne.

I AK-tilskuddet er det satt maksimale grenser for hvor stort grovfôrareal som det kan innvilges tilskudd til i relasjon til antall dyr. For de som har dyrene på utmarksbeite mindre enn 8 uker, er maksimalt areal økt med 0,9 dekar pr sau over 1 år. Foretak som har dyrene på innmark hele sommeren på grunn av rovviltsituasjonen, får økt maksimalt areal med ytterligere 0,5 dekar per sau (totalt 1,4 dekar).

Beregninger viser at det økte maksimalarealet mer enn kompenserer for tapt utmarksbeitetilskudd i sone 5, dersom foretakene har under 200 dekar grovfôr. For foretak med over 200 dekar er mulig økt AK-tilskudd om lag likt som tapt utmarksbeitetilskudd. Denne kompensasjonsmuligheten kommer i tillegg til det som eventuelt utbetales gjennom de spesielle kompensasjonsordningene, jf. pkt. 1 og 2 foran.

Sommeren 2008 ga departementet en midlertidig dispensasjon fra kravet i regelverket for utmarksbeitetilskuddet om beiting i minst 8 uker ved pålegg om tidlig nedsanking. Dispensasjonen gjaldt kun for beitesesongen 2008. Å dispensere fra vilkåret i en tilskuddsordning er i strid med statens økonomiregelverk, og skal derfor uansett ikke gjøres på varig basis.

Statens forhandlingsutvalg foreslår at vilkåret om minimum 8 ukers beiting i forskrift for tilskudd til beiting i utmark, justeres til 5 uker. Dette vil kunne løse en vesentlig del av utfordringene for produsenter med forsinket slipp av dyra og tidlig sanking. Med dette

alternativet vil imidlertid ikke de som har tilpasset seg rovdyrproblematikken gjennom beiting på innmark i hele sesongen kunne motta utmarksbeitetilskudd.

7.10.5 Avgrensing i produksjonstilskudd for pensjonister

Det vises til pkt. 14 i Sluttprotokollen fra Jordbruksoppgjøret 2008 hvor deler av avgrensingen i produksjonstilskudd for pensjonister ble avvirket, og med føring om at resterende deler av avgrensingen skulle fjernes ved årets forhandlinger.

Statens forhandlingsutvalg legger overnevnte føring til grunn for årets jordbruksoppgjør, og slutter seg tilsvarende til forslaget i pkt. 7.9.2 i Jordbrukets krav, om avvikling av avgrensingen i produksjonstilskudd for enkeltpersonforetak hvor innehaveren er over 70 år. Denne endringen må finansieres med om lag 15 mill. kroner over post 74.

7.10.6 Arealtilskudd grovfôr

Det vises til fordelings skjemaet. Statens forhandlingsutvalg foreslår at satsen for tilskudd til grovfôrareal over 200 dekar per foretak, justeres til samme nivå som satsen under 200 dekar i sone 1 og i sone 7. For øvrig økes satsene til alt grovfôrareal i sone 5-7 med 2 kroner per dekar.

Forvaltningen rapportert stadig om problemer med å forvalte de strukturdifferensierte arealtilskudd i tråd med intensjonen. Samdrifter og ulike former for driftssamarbeid gjør det vanskelig å avgjøre når det er hentet ut stordriftsfordeler som betyr at det skal søkes om tilskudd samlet, jf. tidligere diskusjon om driftssamarbeid.

Forslaget vil redusere forvaltningsproblemene og legge til rette for hensiktsmessige samarbeidsformer, foreløpig avgrenset til sone 1 og sone 7. For sone 7 er forslaget også begrunnet i at produsenter i Finnmark må ha betydelig større areal per dyr på grunn av lavere grasavling per dekar.

7.10.7 Pilot for bruk av husdyrregisteret ved utmåling av produksjonstilskudd

Ved flere tidligere jordbruksoppgjør har partene vurdert hvordan Husdyrregisteret eventuelt kan nyttes til utmåling av produksjonstilskudd for storfe. Partene har lagt til grunn at dataene i registeret må ha den nødvendige kvalitet før registeret kan brukes som grunnlag for beregning av produksjonstilskudd. Ved jordbruksoppgjøret 2008 la SLF og Mattilsynet fram en felles framdriftsplan for hvordan Husdyrregisteret kan tas i bruk til dette formålet.

Til jordbruksoppgjøret 2009 skulle det legges fram forslag til en særskilt pilot til oppfølging av avvik mellom antall storfe i Husdyrregisteret og i søknad om produksjonstilskudd. Avvik skal gi grunnlag for reduksjon i tilskuddet i det geografiske området hvor piloten skal testes ut. Det vises for øvrig til kapittel 5 i SLFs rapport av 13.02.09 "Utredninger til jordbruksavtalepartene".

I Jordbrukets krav pkt. 7.9.3 foreslås det å utsette innføringen av pilotprosjektet fra søknadsomgangen i august 2009 til januaromgangen 2010. Etter ny forespørsel oppgir både SLF og Mattilsynet at piloten bør gjennomføres slik som tidligere forutsatt, dvs. at prosjektet kjøres ved søknadsomgangen per 20. august 2009. En utsettelse vil kunne innebære at en ikke får høstet tilstrekkelige erfaringer fram mot neste års jordbruksforhandlinger. Dette vil føre til at den framdriftsplanen partene tidligere har vedtatt for prosjektet ikke kan følges.

Statens forhandlingsutvalg slutter seg til forslaget fra SLF og Mattilsynet i rapportens kapittel 5.6. Dette innebærer også endring av Jordbruksavtalens pkt. 6.1.2 og en særskilt bevilgning på 200 000 kroner over underpost 74.14, jf. at storparten av midlene skal brukes til justering av edb-program for produksjonstilskudd og utsending av brev til tilskudssøkere med avvik i tallmaterialet.

7.10.8 Digitalt markslagskart (DMK)

Det vises til kapittel 4 i SLFs rapport av 13.02.09 ”Utredninger til jordbruksavtalepartene” og Asplan Viak sin rapport av 19.01.09 til SLF. I tillegg vises til pkt. 7.11.7 i Sluttprotokollen fra jordbruksoppgjøret 2008.

Det har vært brukt betydelige beløp over jordbruksavtalen for å etablere et digitalisert kartgrunnlag for alt jordbruksareal. SLF anbefaler i sin rapport at det bør gjennomføres løpende ajourhold av det etablerte DMK-kartgrunnlaget etter 2009. Det vises til at brukernytten for jordbruksforetakene alene er høyere enn kostnadene ved etablering av DMK.

Jordbruksforetakenes nytteverdi av DMK er økende pga. nye bruksområder ut over behovet for kartgrunnlaget som dokumentasjon for søknad om ulike arealbaserte tilskudd. Eksempler på dette er bruk av kartgrunnlaget ved utarbeiding av gjødselplaner og miljøplaner. Den teknologiske utviklingen og økende datakunnskaper hos foretakene og forsøksringene gir også økt nytte av DMK i den løpende driften av jordbruksforetakene.

For å ha mulighet til periodisk ajourhold er det viktig for landbrukssektoren å være part i Geovekst-samarbeidet. Kostnadene ved dette dekkes med kontantbidrag fra ulike instanser i landbrukssektoren, dvs. også av midler utenfor avtalen, og ved at DMK-grunnlaget kan benyttes av andre deltakere i Geovekst-samarbeidet.

Statens forhandlingsutvalg mener det er viktig at kvaliteten på kartgrunnlaget opprettholdes og utvikles gjennom et løpende ajourhold. Statens forhandlingsutvalg finner på dette grunnlag at det fortsatt bør bevilges midler til DMK over underpost 74.17. Midlene som går over LUF-skog gjelder ikke jordbruksareal og har ikke vært med i de årlige vurderinger avtalepartene har hatt ved jordbruksforhandlingene om DMK.

Det årlige ajourholdet av DMK er beregnet å koste 15 mill. kroner, ekskl. midler til å dekke deltakelsen i Geovekst-samarbeidet. Statens forhandlingsutvalg foreslår derfor at det for 2010 bevilges 7,5 mill. kroner til DMK over 74.17. I tillegg foreslås det å avsette 1 mill. kroner av midlene over LUF-skog som grunnlag for skogbruksplanlegging. Øvrige midler som er nødvendig for å finansiere ajourholdet av DMK, dekkes utenfor avtalen.

7.11 Velferdsordninger

7.11.1 Tilskudd til avløsning ved ferie og fritid

Statens forhandlingsutvalg viser til at regjeringen i Soria Moria-erklæringen har vedtatt å gi velferdsordningene en spesiell prioritet gjennom forslag til bedre avløserordninger og sikring av ferie og fritidsmuligheter. På dette grunnlaget har det ved jordbruksoppgjørene i 2006-2008 vært gjennomført klare forbedringer av velferdsordningene.

Som en videre oppfølging av disse tiltakene foreslår Statens forhandlingsutvalg å øke satsene for tilskudd til avløsning ved ferie og fritid med 3,5 pst. og maksimalbeløpet med 2 000 kroner til 60 000 kroner per foretak. Satsen for ammekyr er lav sett i forhold til

satsene for andre tilskuddsberettigede dyreslag. Statens forhandlingsutvalg foreslår derfor at satsen for ammekyr økes særskilt med 25 pst. til 750 kroner.

I Jordbrukets krav pkt. 6.4.1 er det foreslått å innføre en ekstra delutbetaling av avløser-tilskudd i januar på grunnlag av dokumenterte utgifter fra januar - august året før.

Endring av utbetalingsrutinene for avløsertilskuddet for ferie og fritid fra fire til to utbetalinger av tilskuddet per år, ble i 1999 kompensert med omlegging fra to til én årlig utbetaling av AK-tilskuddet. Samlet utgjorde disse endringene en beregnet netto rentegevinst for jordbruket på vel 26 mill. kroner. I 2000 ble siste utbetalingsomgang for avløsertilskuddet framskjøvet, slik at vi fikk kun én utbetaling av tilskuddet per år, noe som ga en ytterligere rentegevinst for jordbruket.

Forslaget fra jordbruket innebærer at Norske Landbrukstenester skal sende inn dokumentasjon for avløserutgiftene som deres medlemmer har hatt. Et slikt opplegg vil bryte med statens økonomiregelverk, fordi det da ikke vil være tilskuddsmottaker som er den som sender inn og er ansvarlig for dokumentasjonen for sin søknad om tilskudd. Det kan også vises til at kommunene ikke har ikt-systemer for registrering og behandling av innlevert dokumentasjon fra de mange produsenter som ikke er med i avløserlag. Et slikt ikt-system vil være kostbart å utvikle.

Statens forhandlingsutvalg kan derfor ikke gi tilslutning til at det etableres en ny delutbetaling av avløsertilskudd ferie og fritid i januar med grunnlag i søknadsomgangen i august foregående år.

I Jordbrukets krav pkt. 6.4.1 foreslås det også å innføre en ordning med forskuttering av utgifter til avløsning for nye produsenter. Det blir pekt på likviditetsproblemer og at avløserordningen ikke blir utnyttet fullt ut.

Oppstart av jordbruksforetak vil normalt skje etter et eierskifte for en landbrukseiendom. Statens forhandlingsutvalg legger til grunn at ved eierskifter må tidligere og ny eier særskilt hensynta utbetalingene av tilskuddsmidler. Dersom tidligere eier blir mottaker av både avløsertilskudd og produksjonstilskuddene for husdyr- og arealbasert produksjon i den første tiden etter eierskiftet, vil det være rimelig at ny eier får en kompensasjon for dette gjennom redusert pris e.a. Eierskifte for en landbrukseiendom er en stor transaksjon, og hvem som er mottaker av tilskuddsmidlene kan omfatte betydelige beløp, slik at partene derfor åpenbart bør inkludere hensynet til tilskuddsordningene i eierskiftet.

I 2004 ble det vedtatt å gjennomføre en overgang fra forskuddsvis til etterskuddsvis utbetaling av avløsertilskudd ferie og fritid. Årsaken til dette var at forskuddsvis utbetaling ga et forholdsvis stort antall feilutbetalinger. Dette ga problemer og ekstraarbeid både for produsentene dette gjaldt og for forvaltningen av ordningen. Innføring av forskuttering av avløsertilskudd til nye produsenter vil bryte med vedtaket fra 2004.

Statens landbruksforvaltning har oppgitt at i årene 2005-2008 var utnyttelsesgraden i avløserordningen for ferie og fritid på hele 94 pst., som er høyere enn i tidligere år. Avløserordningen for ferie og fritid er en refusjonsordning, og fordi ikke alle produsenter har så store kostnader til avløsning som det de maksimalt kan få refundert, vil ikke alle kunne utnytte ordningen maksimalt.

Utbetaling av forskudd til ny eier av en landbrukseiendom, samtidig som forrige innehaver skal få etterskuddsvis utbetaling knyttet til sin tidligere drift på samme eiendom, vil gi dobbel utbetaling ved samme utbetalingsomgang knyttet til én og samme landbrukseiendom. Utbetaling av forskudd til ny eier i første driftsår, som foreslått i

Jordbrukets krav, vil dessuten medføre tilsvarende redusert utbetaling og eventuelle likviditetsproblemer i det påfølgende året.

Statens forhandlingsutvalg kan med grunnlag i overnevnte, ikke slutte seg til forslaget om å sette av midler til forskuttering av avløserutgifter ved oppstart av jordbruksforetak.

I Jordbrukets krav i pkt. 6.4.1 foreslås det likebehandling av gris og kylling med andre husdyrproduksjoner som gir grunnlag for avløsertilskudd ferie og fritid. Det vises til at for nye produsenter av gris og kylling, vil det først etter to års drift bli utbetalt avløsertilskudd ferie/fritid. Statens forhandlingsutvalg vil vise til at normalsituasjonen vil være at nye produsenter / nye eiere overtar landbrukseiendom med eksisterende husdyrproduksjon. Etter dagens regelverk og praksis kan ny eier bruke tidligere eiers produksjonsomfang i året før overtakelse, som basis for fastsetting av sitt avløsergrunnlag, som er rammen for utbetaling av refusjon året etter overtakelsen. Dette innebærer derfor at normalt vil nye produsenter kunne motta utbetaling av avløsertilskudd ferie/fritid i året etter eierskifte uavhengig av dyreslag. Statens forhandlingsutvalg foreslår derfor ingen endringer av regelverket på dette området.

7.11.2 Tilskudd til avløsning ved sykdom

Statens forhandlingsutvalg foreslår en økning av maksimal dagsats for tilskudd til avløsning ved sykdom m.v. fra 1 130 till 200 kroner. Dette vil også innebære en styrking av landbruksvikarordningen, fordi den delvis finansieres med tilskudd til avløsning ved sykdom mv.

I Jordbrukets krav er det i pkt. 6.4.2 foreslått at bønder som også arbeider utenfor gården, ikke skal få redusert utbetalingen av tilskudd til avløsning ved sykdom m.v. Tilskuddet blir etter dagens regelverk avkortet med sykepenger, andre trygdeytelser, pensjon og med inntekt fra arbeid utenom foretaket. Dette betyr at heltidsbrukere i de fleste tilfeller får utbetalt tilskuddet uavkortet i karenperioden. For de som har arbeid utenom foretaket blir sykepenger både fra næring og annet yrke trukket.

Statens forhandlingsutvalg vil vise til at forslaget fra jordbruket i relativt betydelig grad kan øke behovet for midler til ordningen. Det kan også stilles spørsmål ved om det er en riktig prioritering av begrensede rammer over Jordbruksavtalen å gi full ytelse over sykeavløsningsordningen, til personer som i mindre grad har arbeid innenfor landbruket, og som mottar større trygdeytelser, lønn o.a. knyttet til annet arbeid. Statens forhandlingsutvalg kan derfor ikke slutte seg til forslaget om en utvidelse av tilskuddsordningen for avløsning ved sykdom m.v.

I Jordbrukets krav pkt. 6.4.2 foreslås det videre at NAV ikke skal fastsette sykegrad ved beregning av dagsats til avløsning ved sykdom.

Søkere om tilskudd til avløsning ved sykdom må være sykmeldt fra arbeid i landbruksforetaket for å ha rett til tilskudd. Som for andre yrker må sykmeldingen være gyldig i forhold til Arbeids- og velferdsetaten (NAV), som etter folketrygdloven fastsetter sykepenger. NAV har anledning til å redusere legens sykmeldingsgrad hvis de mener at den sykmeldte kan utføre noe arbeid i foretaket. Denne muligheten praktiseres ulikt i landets kommuner. I enkelte kommuner praktiserer NAV at 100 pst. sykmeldingsgrad reduseres til 80 pst. for sykmeldte i landbruksforetak, med begrunnelsen at den sykmeldte kan utføre kontorarbeid eller lignende. I disse tilfellene blir det utbetalt 80 pst. sykepenger til den sykmeldte, og maksimal dagsats må derfor også reduseres til 80 pst., for å få samsvar mellom størrelsene i beregningen av tilskuddet.

Statens forhandlingsutvalg viser til at landbruksmyndighetene ikke har myndighet til å instruere NAV om deres praksis i forhold til sykmeldingsgrad, og at dette spørsmålet derfor heller ikke er forhandlingstema ift. jordbruksavtalen. Det legges for øvrig til grunn at man også for landbruket må følge regelverket for NAV på dette området.

7.11.3 Landbruksvikarordningen

Ved etablering av ny landbruksvikarordning i avløserlagsregi fastsatte avtalepartene en stillingsramme på 240 årsverk for ordningen.

I 2008 ble det betalt ut tilskudd for 165 årsverk beregnet ut fra utbetalt tilskudd dividert på satsen per årsverk, 253 500 kroner. Inneværende år er første år hvor det ikke lenger gis tilskudd til landbruksvikarer i kommunale ordninger. Det forventes derfor en økning i antall årsverk innenfor avløserlagene, og det legges til grunn at stillingsrammen på 240 årsverk vil kunne fylles i løpet av 2009.

Statens forhandlingsutvalg vil vise til forslaget om å øke dagsatsen i tilskudd til avløsning ved sykdom mv. også vil gi en forbedret finansiering av bruk av ordningen for produsenter som rammes av alvorlig skade / sykdom. Det vises til kapittel 7.11.2 om forslag til nytt nivå for dagsats i tilskudd til avløsning ved sykdom mv.

7.11.4 Dispensasjon fra avhendingskravet ved søknad om tidligpensjon

I sluttprotokollen fra Jordbruksforhandlingene 2008 heter det: "*Partene er enige om at SLF gjennomgår bestemmelsene vedrørende dispensasjon fra avhendingskravet knyttet til landbrukseiendom.*" Det vises for øvrig til kapittel 3 i SLFs rapport av 13.02.09 "Utredninger til jordbruksavtalepartene".

Statens forhandlingsutvalg er enig med SLF i at bestemmelsene vedrørende dispensasjon fra avhendingskravet knyttet til landbrukseiendom, fungerer etter intensjonen som ble lagt til grunn da bestemmelsene ble innført. Det er et krav at eiendom ikke skal være i drift hvis den skal defineres som fritidseiendom. Gjeldende praktisering av regelverket bør videreføres for å sikre lik behandling. Statens forhandlingsutvalg legger derfor til grunn at det ikke er behov for å endre regelverket på området.

7.11.5 Landbrukets HMS-tjeneste

Landbrukets HMS-tjeneste ble opprettet i 1994 og er en stiftelse som eies av Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag. Landbrukets HMS-tjeneste ble i 1999 evaluert av Østlandsforskning. Rapporten konkluderte blant annet med at stiftelsen har godt fornøyde medlemmer og har et medlemstilbud som er tilpasset bondens behov. Samtidig påpekes det at oppslutningen i antall medlemmer var for lav og at resultatene ikke sto i forhold til den økonomiske innsatsen. I 1999 hadde Landbrukets HMS-tjeneste 4 595 medlemmer og fikk overført 9,5 mill. kroner i tilskudd over Jordbruksavtalen

Det ble avsatt 16 mill. kroner til Landbrukets HMS-tjeneste over Jordbruksavtalen i 2008, og samme år hadde organisasjonen 5 457 medlemmer. Antall medlemmer har ligget i størrelsesorden 5 000-6 000 siden 2002. Dette betyr at stiftelsen i liten grad har rekruttert nye medlemmer de siste syv årene. Antall medlemmer har heller ikke økt vesentlig siden evalueringen i 1999.

Ifølge Arbeidstilsynet kan de samfunnsøkonomiske kostnadene knyttet til ulykker i landbruket anslås til 1,45 milliarder kroner i året. Anslaget er basert på antall dødsulykker

i jord- og skogbruk i 2005 (som var 15), samt en beregning fra Transportøkonomisk institutt av arbeidsrelaterte skader etter alvorlighetsgrad.

I lys av manglende resultater mener Statens forhandlingsutvalg at det nå er nødvendig med en fullstendig gjennomgang av organisering og arbeidsmetoder. Statens forhandlingsutvalg foreslår derfor at det nedsettes en parts sammensatt gruppe for en gjennomgang av organiseringen av arbeidet med HMS i landbruket. Arbeidsgruppen settes sammen av representanter fra avtalepartene, Landbrukets HMS-tjeneste og Stiftelsen KSL Matmerk. Gruppen skal ha som mandat å komme med anbefaling om en framtidig organisering av arbeidet med HMS som er forankret i landbruket og i større grad brukes av landbruksbedriftene. Rapport fra gruppen skal foreligge i god tid før jordbruksforhandlingene i 2010 og behandles i jordbruksforhandlingene i 2010

Statens forhandlingsutvalg foreslår en videreføring av bevilgningen til Landbrukets HMS-tjeneste på 16 mill. kroner i 2010. Det kommende arbeidet med gjennomgang av organiseringen av HMS-tiltak i landbruket finansieres innenfor bevilgningen til ordningen.

7.12 Andre politikkområder

7.12.1 Tilskudd til dyreavl mm.

Tilskudd til dyreavl mm. omfatter tre delordninger, hhv. tilskudd til avlsorganisasjoner, tilskudd veterinærreiser og tilskudd til utjevning av seminkostnader. For 2009 er samlet bevilgning på 86,1 mill. kroner, med en fordeling til de tre tiltakene på hhv. 12,8, 43,3 og 30,0 mill. kroner.

Statens forhandlingsutvalg foreslår en økning på 0,5 mill. kroner i delordningen tilskudd til avlsorganisasjoner. For de to andre delordningene foreslås uendret bevilgning.

7.12.2 Finansiering av opplysningskontorene i landbruket

Ved jordbruksoppgjøret i 2008 fikk Statens landbruksforvaltning (SLF) i oppdrag å vurdere ulike finansieringsmodeller for Opplysningskontoret for kjøtt og Opplysningskontoret for egg og hvitt kjøtt. I sluttprotokollen fra forhandlingsmøtet 16. mai, pkt 16 heter det:

”Finansiering av opplysningskontorene i landbruket

Avtalepartene er enige om at SLF, i nær dialog med aktørene, foretar en vurdering av ulike finansieringsmodeller for Opplysningskontoret for kjøtt og Opplysningskontoret for egg og hvitt kjøtt. Hovedformålet med arbeidet er å finne en finansieringsform som sikrer en effektiv og kritisk bruk av omsetningsavgiftsmidler. Avtalepartene er videre enige om at det i jordbruksavtaleteksten tas inn en formulering der partene forutsetter ”en nøktern og kritisk bruk av midler til opplysningsvirksomhet i lys av de løpende behov for markedsreguleringstiltak.”

SLF besvarte oppdraget i rapporten *Utredninger til jordbruksavtalepartene* av 13.02.2009. SLF foreslår der at Opplysningskontoret for kjøtt og Opplysningskontoret for egg og hvitt kjøtt fullfinansieres med omsetningsavgiftsmidler på samme nivå som tildelingen for 2009.

SLF tar avtalepartenes syn på effektiv og kritisk bruk av omsetningsavgiftsmidlene til etterretning, og foreslår en endring i budsjettering og tildeling av midler til kontorene. Budsjettet skal deles i to med én del (80-90 pst.) til langsiktig, holdningsskapende arbeid

for å øke forbruket av kjøtt og egg og én del (10-20 pst.) knyttet til opplysningskontorenes bidrag til løsninger ved aktuelle markedsutfordringer for den norske kjøttbransjen. Den siste delen gjøres overførbare. Statens forhandlingsutvalg slutter seg til dette forslaget fra SLF og legger opp til at Omsetningsrådet, som ansvarlig for budsjettene til opplysningskontorene, følger opp forslaget.

For å sikre en ytterligere effektiv, nøktern og kritisk bruk av midler til opplysningsvirksomhet, mener Statens forhandlingsutvalg at bransjen selv bør bidra med egenfinansiering av den generiske markedsføringen som gjennomføres av opplysningskontorene. Dette bør gjøres gjennom at det innføres en egenandel fra bransjen til finansiering av generisk markedsføring fra og med budsjettåret 2010. I 2010 bør egenandelen ligge på minst 5 pst. av de totale utgiftene til generisk markedsføring. Det er et mål at denne egenandelen i noen grad bør øke etter hvert. Bransjen selv må finne fram til løsninger for intern fordeling av egenandelen.

7.12.3 Norsk landbruksrådgiving

Norsk landbruksrådgiving (NLR) er et viktig bindeledd mellom forskning og jordbruksforetakene. Rådgivingen bidrar til at ny kunnskap kommer ut til bonden på en effektiv måte. Med endret klima vil de agronomiske utfordringene bli større både med hensyn på økonomisk og miljømessig tilpasning. Det riktige plantevalg, vekstskifte, gjødsling, jordstruktur, grøfting og erosjon er eksempler på temaer hvor bøndene vil ha behov for ny kunnskap. Det vil også bli økt oppmerksomhet på bygningenes plass i kulturlandskapet. Ny Plan- og bygningslov vil kreve et solid planleggings- og rådgivningsapparat. Kunnskapsformidling og planlegging blir derfor et svært viktig aktivitetsområde i landbruket.

I fjorårets jordbruksoppgjør fikk NLR ansvaret for å tilby en landsdekkende tjeneste knyttet til teknisk planlegging i landbruket fra 01.01.10. I etterfølgende prosess viste det seg at de impliserte partene i Troms og Nordland allerede ville overføre tjenesten fra 01.01.09. Dette krever ekstra midler til drift i 2009.

Det er ønskelig at flest mulig av de ansatte følger overføringen av teknisk planlegging fra fylkesmennene til landbruksrådgivingen for å ivareta den kompetanse som finnes i dag. Et viktig virkemiddel for å gjøre denne overgangen så attraktiv som mulig er å la de ansatte beholde sitt medlemskap i Statens Pensjonskasse. Dette er en merkostnad som NLR tidligere ikke var kjent med.

I forbindelse med overføringen vil det bli rammeoverført 2,5 mill. kroner fra Fornyings- og administrasjonsdepartementets budsjettkapittel 1510 Fylkesmannsembetene til Landbruks- og matdepartementets budsjettkapittel 1150 fra og med 2010.

Tabell 7.17 Bevilgning til Norsk landbruksrådgiving, mill. kroner

	Avtale 2009	Endring	Avtale 2010
Grunntilskudd	36,4	1,0	37,4
Teknisk planlegging, drift i Nordland og Troms 2009	0,0	1,0	1,0
Teknisk planlegging, prosessmidler	2,0	-0,5	1,5
Teknisk planlegging, drift	0,0	6,0	6,0
Teknisk planlegging, ekstra kostnader	0,0	1,0	1,0
Statens pensjonskasse			
Sum	38,4	8,5	46,9

7.12.4 Birøkt

Statens forhandlingsutvalg viser til Jordbrukets forhandlingsutvalgs omtale av birøkt (kapittel 7.8). Statens forhandlingsutvalg mener at kravet har en innretning som i relativt liten grad støtter opp om videre utvikling av en birøkt som har næringsmessig betydning. Statens forhandlingsutvalg er innstilt på å drøfte spørsmålet om støtte til birøkten videre under forhandlingene.

7.12.5 Eksportrestitusjon for kjøtt (XRK).

Statens forhandlingsutvalg foreslår å avvikle ordningen med eksportrestitusjon for kjøtt (XRK). Formålet med ordningen er å bidra til at norsk næringsmiddelindustri kan levere kjøttvarer til spesialmarkeder basert på norske kjøttvarer bearbeidet i Norge. Med spesialmarkeder menes Svalbard, oljeinstallasjoner på norsk sokkel, NATO-representasjoner, skip i utenriksfart, ambassader med videre. Disse markedene er ikke beskyttet av importvernet, og eksportrestitusjon skal utligne råvareprisforskjeller mellom det norske markedet og verdensmarkedet. Ordningen er begrenset til kjøttvarer av storfe, svin og sau.

I 2008 ble det over ordningen utbetalt 4,7 mill. kroner i eksportrestitusjon for 140 tonn norske kjøttvarer (180 tonn ferdigvare). Rundt 70 pst. av dette kvantumet gikk til proviantering av skip i utenriksfart. Ordningen vurderes således å ha begrenset markedsføringsverdi for norske kjøttvarer.

Ordningen har liten betydning for avsetning av norske jordbruksvarer og for norsk næringsmiddelindustri, med unntak av for noen få enkeltbedrifter. Ordningen hadde 11 brukere i 2008 der tre bedrifter mottok 60 pst. av tilskuddsutbetalingene. En avvikling vil bidra til forenkling av tilskuddsystemene i landbruket.

I henhold til Omsetningslovens målsetning om å fremme omsetningen av jordbruksvarer vil en variant av ordningen kunne videreføres i regi av Omsetningsrådet, dersom rådet går inn for dette.

Eksportrestitusjon for varer som eksporterte i november og desember 2009 vil først komme til utbetaling i 2010. Det settes derfor av en bevilgning på 1,6 mill. kroner for 2010 for å effektivere disse utbetalingene.

8 Oversikt over postene på kapittel 1150 og 4150

8.1 Budsjettmessige forhold kapittel 1150

8.1.1 Innledning

Det forhandles om budsjettmessige endringer for budsjettåret 2010. Videre kan partene for å tilpasse bevilgningene til det faktiske behov, foreta endringer og omdisponeringer innenfor gjeldende budsjett i 2009. Partene kan også omdisponere tidligere bevilgede, men ikke disponerte beløp (overførte beløp), som engangsbevilgninger i inneværende budsjettår. Videre kan partene omdisponere tidligere bevilgede midler til reguleringsanlegg, som tilbakebetales fordi anleggene ikke lenger benyttes til formålet.

8.1.2 Overførte beløp fra 2008 og omdisponering av bevilgninger i 2009

Overførte beløp fra 2008 til 2009

Regnskapet for 2008 viser følgende tall sammenlignet med budsjett for kap. 1150:

Overførte beløp 2008-2009, mill. kroner

Post	Ordning	Budsjett minus forbruk
70	Markedsregulering	18,914
74	Direkte tilskudd	19,958
77	Utviklingstiltak	1,204
78	Velferdsordninger	13,469
	Sum overførte bevilgninger	53,545

Dette beløpet er godkjent overført til 2009 av Finansdepartementet.

Prognoser for forbruk i 2009

Det vises til forbruksprognoser fra Statens landbruksforvaltning for alle poster på kap. 1150 og kap. 4150.

I forbindelse med fastsettelsen av satser for utbetaling av produksjonstilskudd i februar 2008 ble satsene for kulturlandskapsdelen i AK-tilskuddet justert opp med 2 kroner pr dekar ut over de foreløpige satsene. Dette økte det prognoserte forbruket med ca. 20 mill. kroner.

Forbruksprognosene på de overførbare postene med gjeldende satser i 2009, inkludert overførte midler fra 2008 og ansvar overført fra 2008, viser et underforbruk på i størrelsesorden 60,7 mill. kroner.

Mulig omdisponerte bevilgninger kap. 1150 i 2009. Mill. kroner

Post	Ordning	Budsjett – prognose
70	Markedsregulering,	-28,1
74	Direkte tilskudd	65,4
77	Utviklingstiltak	2,3
78	Velferdsordninger	21,1
	Sum overførte bevilgninger	60,7

I forhold til de beløp som utbetales, er innsparingen innenfor en normal prognoseusikkerhet og det sikkerhetsnivå mot overforbruk som er nødvendig.

Tilbakebetalte tilskudd til reguleringsanlegg i 2009

I 2008 ble det forutsatt en økt inntekt på kapittel 4150 post 70 med 8,583 mill. kroner fra tilbakebetaling av tilskudd til reguleringsanlegg. Denne innbetalingen kom likevel ikke før i 2009. Midlene ble imidlertid omdisponert på budsjettet i 2008, og det er derfor ikke grunnlag for å gjøre det i år.

Andre budsjettforhold i 2009

Reduserte priser på verdensmarkedet i 2009 har medført at tilskuddene over post 70.11 RÅK har økt betydelig. Prognosene til SLF innebærer et økt behov i 2009 tilsvarende 28,1 mill. kroner mer enn budsjett før prisendringer i årets jordbruksoppgjør. Dette er allerede innarbeidet i prognosene og påvirker ikke beregningen av ledige midler. Med statens forslag til økte målpriser er det anslått at behovet for bevilgning til RÅK må økes med ytterligere 2 mill. kroner.

Omdisponeringer i 2009

Statens forhandlingsutvalg foreslår at det totalt omdisponeres 114 mill. kroner av overførte og ledige midler i 2009 som økte bevilgning til LUF, kapittel 1150 post 50.11 i 2009. For endringer i innvilgningsrammen på LUF, vises det til kapittel 7.2. De omdisponerte midlene har følgende bakgrunn:

- 53,5 mill. kroner overført på overførbare poster fra fra 2008 til 2009.
- 60,7 mill. kroner prognoserte innsparte midler i 2009 med gjeldende satser.

8.1.3 Post 50 Fondsavsetninger (mill. kroner)

Underpost	Ordning	Budsjett 2009	Endring	Budsjett 2010
50.11	Tilskudd til LUF ¹⁾	885,753	100,000	985,753
50.12	Tilskudd til skadefondet for jordbruksprod.	30,000	10,000	40,000
	Sum	915,753	110,000	1025,753

8.1.4 Post 70 Markedsregulering (mill. kroner)

Underpost	Ordning	Budsjett 2009	Endring	Budsjett 2010
	<i>Avsetningstiltak hagebruk</i>	3,900		
	<i>Kollektiv dekn. Oms. avg. hagebruk</i>	10,000		
	<i>Tilskudd til kadaverhandtering</i>	5,000		
70.11	Avsetningstiltak	18,900	0,000	18,900
70.12	Tilskudd til råvareprisutjevning	195,100	54,000	249,100
70.13	Eksportrestitusjon	6,600	-5,000	1,600
	Sum	220,600	49,000	269,600

8.1.5 Post 73 Pristilskudd (mill. kroner)

Underpost	Ordning	Budsjett 2009	Endring	Budsjett 2010
73.11	Tilskudd til norsk ull	145,200		145,200
	<i>Grunntilskudd melk</i>	57,400	4,000	
	<i>Distriktstilskudd melk</i>	494,000	5,500	
73.13	Pristilskudd melk	551,400	9,500	560,900
	<i>Grunntilskudd kjøtt</i>	613,200		
	<i>Distriktstilskudd kjøtt</i>	7,300		
	<i>Distriktstilskudd fjørfekjøtt</i>	91,000		
73.15	Pristilskudd kjøtt	711,500	0,000	711,500
73.16	Distriktstilskudd egg	6,700	0,000	6,700
	<i>Distriktstilskudd potet Nord Norge</i>	3,300		
	<i>DK-tilskudd frukt, bær og grønt</i>	57,700	2,000	
73.17	Distr.- og kval.tilskudd frukt, bær og gr.sak	61,000	2,000	63,000
	<i>Fraktilskudd kjøtt</i>	56,400	12,400	
	<i>Fraktilskudd egg</i>	7,400		
	<i>Stedfrakt kraftfôr</i>	60,000	8,000	
	<i>Mellomfraktilskudd korn</i>	98,800		
73.18	Fraktilskudd	222,600	20,400	243,000
73.19	Prisnedskrivning korn	343,700		343,700
73.20	Tilskudd til matkorn	86,300		
73.21	Tilskudd til nedskrivning av potetsprit	20,000		
	Sum	2148,400	31,900	2180,300

8.1.6 Post 74 Direkte tilskudd (mill. kroner)

Underpost	Ordning	Budsjett 2009	Endring	Budsjett 2010
	<i>Driftstilskudd melk</i>	905,900	88,500	
	<i>Driftstilskudd kjøttfeproduksjon</i>	79,300		
74.11	Driftstilskudd	985,200	88,500	1073,700
	<i>Tilskudd til husdyr</i>	2157,850	-6,900	
	<i>Tilskudd bevaringsverdige storferaser</i>	3,250		
74.14	Tilskudd til husdyr	2161,100	-6,900	2154,200
	<i>Tilskudd til dyr på utmarksbeite</i>	223,000	25,800	
	<i>Tilskudd til beitende dyr</i>	236,000	99,600	
74.16	Beitetilskudd	459,000	125,400	584,400
	Kulturlandskapstilskudd	1815,711	-96,811	
	Arealtilskudd	1294,892	74,108	
	Digitale markslagskart med mer	10,816	-2,497	
74.17	Areal- og kulturlandskapstilskudd	3121,419	-25,200	3096,219
74.19	Tilskudd til regionale miljøprogram	390,000	20,000	410,000
	<i>Omleggingstilskudd økologisk landbruk</i>	30,000	1,200	
	<i>Husdyrtilskudd økologisk landbr.</i>	31,200	3,800	
	<i>Arealtilskudd økologisk landbr.</i>	52,000	-2,000	
74.20	Tilskudd til økologisk landbruk	113,200	3,000	116,200
74.22	Tilskudd til miljøv. spredemåter, husd.gjødsel	5,000	6,000	11,000
	Sum	7234,919	210,800	7445,719

8.1.7 Post 77 Utviklingstiltak (mill. kroner)

Underpost	Ordning	Budsjett 2009	Endring	Budsjett 2010
	<i>Tilskudd til semin</i>	30,000		
	<i>Tilskudd til veterinærreiser</i>	43,300		
	<i>Tilskudd til organisasjoner</i>	12,770	0,500	
77.11	Tilskudd til dyreavl m.m.	86,070	0,500	86,570
77.12	Tilskudd til frøavl m.m.	7,520	0,000	7,520
77.13	Tilskudd til rådgivning	37,900	6,000	43,900
	<i>Frakttilskudd pelsdyrfôr</i>	17,800		
	<i>Tilskudd til pelsdyrfôr (refusjon)</i>	5,400		
77.14	Tilskudd til pelsdyrfôr	23,200	0,000	23,200
	<i>Produsentrettet rådgivning potet</i>	2,000		
	<i>Tilskudd til produsentsammenslutninger</i>	0,800		
	<i>Opplysningsvirksomhet frukt, grønt og potet</i>	5,500		
	<i>Utvikling av plantemateriale</i>	9,200		
	<i>Kvalitetstiltak settepotetavl</i>	5,740		
	<i>Tilskudd til premieringsordning økologisk kjøtt</i>	3,000		
	<i>Handlingsplan plantevernmidler</i>	11,000		
	<i>Udisponert</i>	2,500	-2,500	
77.15	Tilskudd til kvalitets og salgsfremmende tiltak	39,740	-2,500	37,240
77.17	Tilskudd til fruktlager	8,000	0,000	8,000
	Sum	202,430	4,000	206,430

8.1.8 Post 78 Velferdsordninger (mill. kroner)

Under post	Ordning	Budsjett 2009	Endring	Budsjett 2010
78.11	Tilskudd til avløsning ferie og fritid	1 112,619	-5,050	1 107,569
78.12	Tilskudd til avløsning ved sykdom	1 68,500	5,100	173,600
78.13	Medlemsavgift til folketrygden	130,800		130,800
78.14	Tilskudd sykepengeordning jordbruket	88,000		88,000
	<i>Tilskudd til avløserlag (landbruksvikar)</i>	68,000	-3,000	
	<i>Tilskudd landbrukets HMS-tjeneste</i>	16,000		
78.15	Andre velferdstiltak	84,000	-3,000	81,000
78.16	Tidligpensjonsordningen	1 10,035		110,035
	Sum	1 693,954	-2,950	1 691,004

8.1.9 Kapittel 4150 Markedsordningen for korn (mill. kroner)

Underpost	Ordning	Budsjett 2009	Endring	Budsjett 2010
70	Tilbakebetalt tilskudd reguleringsanlegg		8,583	
80	Markedsordningen for korn	79,200	22,800	
	Sum	79,200	31,383	110,583

VEDLEGG 1 Fordelingsskjema

Jordbruksavtalen, fordeling på priser og tilskudd

	Mill. kr
Kap. 1150, Jordbruksavtalen, utgifter	403
- Kap. 4150, Jordbruksavtalen, inntekter	23
= Nettoeffekt av tilskudd	380
+ Avtalepriser fra 1.7.2009	250
= Sum avtalepriser og tilskudd 2009/10	630
+ Omdisponering overførte midler fra 2008 til 2009	53,5
= Sum til fordeling	683
+ Omdisponerte ledige midler i 2009 utenfor rammen	60,7

Målpriser	Kvantum	Målpris	Målprisendring	
			Fra	Endring
Produkt	Mill. l/kg	Kr / kg	1.7.2009	fra 1.7.09
			Kr/l / kg	mill. kr
Melk , ku og geit	1530,7	4,41	0,00	0,0
Storfe	83,8	47,78	1,00	83,8
Gris	122,6	27,96	0,00	0,0
Sau/lam	23,6	56,75	1,00	23,6
Egg	58,0	15,25	1,20	69,6
Poteter	219,4	2,81	0,10	21,9
Grønnsaker	1368,3		3,4%	46,3
Frukt	142,1		3,4%	4,8
Norsk matmel	256,0		0,00	0,0
Sum markedsprisutslag				250,0

Endringer på kap. 1150 og 4150

Post		Endring	Budsjett 2009
		mill. kr	mill. kr ¹⁾
50	Fondsavsetninger	110,000	915,753
70	Markedsregulering	49,000	220,600
73	Pristilskudd	31,900	2 148,400
74	Direkte tilskudd	210,800	7 234,919
77	Utviklingstiltak	4,000	202,430
78	Velferdsordninger	-2,950	1 693,954
SUM KAP. 1150		402,750	12 416,056
KAP. 4150 Post 80		22,800	79,200

1) Saldert budsjett 2009

Kapittel 1150 Jordbruksavtalen:

Post	Benevning	Endring mill. kr	Budsjett 2009 mill. kr ¹⁾
50.11	Tilskudd til LUF ²⁾	100,000	885,753
50.12	Tilskudd til skadefondet for landbruksproduksjon	10,000	30,000
50	Fondsavsetninger	110,000	915,753
70.11	Avsetningstiltak		18,900
70.12	Tilskudd til råvareprisordningen m.v.	54,000	195,100
70.13	Eksportrestitusjon	-5,000	6,600
70	Markedsregulering, kan overføres	49,000	220,600
73. 11	Tilskudd til norsk ull	0,000	145,200
73.13	Pristilskudd melk	9,500	551,400
73.15	Pristilskudd kjøtt	0,000	711,500
73.16	Distriktstilskudd egg	0,000	6,700
73.17	Distrikts- og kvalitetstilskudd på frukt, bær og gr.sak.	2,000	61,000
73.18	Frakttilskudd	20,400	222,600
73.19	Tilskudd til prisnedskrivning korn ²⁾	0,000	343,700
73.20	Tilskudd til matkorn	0,000	86,300
73.21	Tilskudd til potetsprit		20,000
73	Pristilskudd (overslagsbevilgning)	31,900	2 148,400
74.11	Driftstilskudd, melkeproduksjon	88,500	985,200
74.14	Produksjonstilskudd, husdyr	-6,900	2 161,100
74.16	Beitetilskudd	125,400	459,000
74.17	Areal- og kulturlandskapstilskudd	-25,200	3 121,419
74.19	Regionale miljøprogram	20,000	390,000
74.20	Tilskudd til økologisk jordbruk	3,000	113,200
74.22	Tilskudd til miljøvennlige spredemåter husdyrgjødsel	6,000	5,000
74	Direkte tilskudd, kan overføres	210,800	7 234,919
77.11	Tilskudd til dyreavl med mer	0,500	86,070
77.12	Tilskudd til frøavl med mer		7,520
77.13	Tilskudd til forsøksringer og teknisk planlegging	6,000	37,900
77.14	Tilskudd til pelsdyr		23,200
77.15	Tilskudd til kvalitets- og salgsfremmende tiltak	-2,500	39,740
77.17	Tilskudd til fruktlager		8,000
77	Utviklingstiltak, kan overføres	4,000	202,430
78.11	Tilskudd til avløsning for ferie/fritid	-5,050	1 112,619
78.12	Tilskudd til avløsning ved sykdom mv	5,100	168,500
78.13	Medlemsavgift til folketrygden		130,800
78.14	Tilskudd til sykepengeordningen i jordbruket		88,000
78.15	Tilskudd til øvrige velferdstiltak	-3,000	84,000
78.16	Tilskudd til tidligpensjonsordning		110,035
78	Velferdsordninger, kan overføres	-2,950	1 693,954
SUM KAP. 1150		402,750	12 416,056

1) Saldert budsjett 2009

2) I tillegg 114 mill. kr overførte og ledige midler i 2009 samt engangs investeringspakke på 200 mill.kroner

Markedsordningen for korn

Prisendringer norsk korn	Kvantum 1.000 tonn	Målpris Kr / kg	Endring Kr / kg	Mill. kr
Hvete, matkorn	286,0	2,48	0,00	0,0
Rug, matkorn	26,8	2,32	0,00	0,0
Bygg	476,0	2,14	0,00	0,0
Havre	254,7	1,98	0,00	0,0
Förhvete og förrug	100,6		0,00	0,0
Erter til modning	10,0		0,00	0,0
Såkorn	58,0		0,00	0,0
Sum norsk korn	1212,2		0,00	0,0
Oljevekster	9,0	4,67		0,0
Sum korn og oljevekster	1221,2		0,00	0,0

Kap. 4150 Markedsordningen for korn

Post 80	Kvantum 1.000 tonn	Sats Kr / kg	Endring Kr / kg	Endring Mill. kr
Sildemel	17	0,00		0,0
Soyamel	140	0,25	0,22	30,8
Urea	4,0	2,00	-2,00	-8,0
Förhvete	0,0	0,00		0,0
Andre førstoffer	0,0	0,00		0,0
Mel av hvitfiskavfall (refusjon)	0,0	0,00	0,00	0,0
Sum kap 4150.80				22,8

Som forutsetning for beregninger på referansebrukene er følgende lagt til grunn:

<i>Kornpriser fra 1.7. 2010</i>	<i>-0,13 kr/kg</i>
<i>Anslag endring i kraftfôrpris, inkl korn og protein, øre/kg</i>	<i>5,00</i>
<i>Anslag endring i prisforutsetninger på kunstgjødsel</i>	<i>-30%</i>

Post 73.11 Tilskudd til norsk ull

	Kvantum Mill. kg	Sats Kr / kg	Sats- endring Kr / kg	Total endring mill. kr
Ull	4,891	31,00		0,0

<u>Post 73.13 Pristilskudd, melk</u>	Kvantum	Gjeld.	Sats-	Total
	Mill. l.	sats	endring	endring
		Kr / l	Kr / l	mill. kr
Grunntilskudd geitmelk	20,2	2,91	0,20	4,0
Distriktstilskudd				
Sone A og 0	153,4	0,00		0,0
Sone B	342,7	0,11		0,0
Sone C	246,8	0,28		0,0
Sone D	528,6	0,37		0,0
Sone E	128,8	0,47	0,02	2,6
Sone F	54,2	0,60	0,02	1,1
Sone G	61	0,85	0,02	1,2
Sone H	4,0	1,06	0,02	0,1
Sone I	13,8	1,64	0,02	0,3
Sone J	12,3	1,73	0,02	0,2
Sum distriktstilskudd, melk	1 545,6		0,00	5,5
Sum post 73.13 Pristilskudd, melk				9,5

<u>Post 73.15 Pristilskudd, kjøtt</u>	Kvantum	Gjeld.	Sats-	Total
	Mill. kg	sats	endring	endring
		Kr / kg	Kr / kg	mill. kr
Grunntilskudd, kjøtt				
Sau	23	3,81		0,0
Geit	0,3	5,15		0,0
Sum grunntilskudd, kjøtt	23,3			0,0
Distriktstilskudd, kjøtt				
Sone 1	21,5	0,00		0,0
Sone 2	55,8	4,55		0,0
Sone 3	18,8	7,05		0,0
Sone 4	7,5	11,00		0,0
Sone 5	1,0	11,60		0,0
Sau, sone 4	3,2	13,00		0,0
Sau, sone 5	0,6	13,50		0,0
Gris Agder	0,9	0,94		0,0
Gris Vestlandet	6,2	0,94		0,0
Gris, sone 4 og 5	6,1	5,40		0,0
Kylling og kalk., Agd./Vestl./Trl.	25,4	0,40		0,0
Sum distriktstilskudd, kjøtt	147,0			0,0
Sum pristilskudd kjøtt				0,0

<u>Post 73.16 Distriktstilskudd egg</u>	Kvantum	Gjeld.	Sats-	Total
	Mill. kg	sats	endring	endring
		Kr / kg	Kr / kg	mill. kr
Vestl., Trøndelag	13,0	0,45		0,0
Nord Norge	1,8	1,05		0,0
Sum distriktstilskudd egg				0,0

Post 73.18 Fraktilskudd Endring
Mill. kr

Innfrakt korn	
Mellomfrakt korn	
Stedsfrakt kraftfôr	8,0
Fraktilskudd slakt	12,4
Fraktilskudd egg	
Sum	20,4

Post 73.19 Prisnedskrivning norsk korn

	Kvantum 1.000 tonn	Sats Kr / kg	Endring Kr / kg	Endring Mill. kr
Prisnedskrivning norsk korn	1233,8	0,258		0,0
Prisnedskrivning norsk oljefrø	9,5	1,59		0,0
Prisnedskrivning norske fôrerter	7,1	0,67		0,0
Økologisk korn	10,0	0,80		0,0
Økologiske erter	0,2	0,80		0,0
Sum	1260,6			0,0

Post 73.20 Tilskudd til matkorn

	Kvantum 1.000 tonn	Sats Kr / kg	Endring Kr / kg	Endring Mill. kr
Tilskudd matkorn	364,0	0,232		0,0

Post 74. 11 Driftstilskudd, melk og ammeku

	Antall	Sats kr/bruk/dyr	Sats- endring	Ny sats kr/bruk/dyr	Endring mill. kr	
Kumelk Oslofjorden	Antall bruk:	439	70 700	13 400	84 100	5,9
	Antall dyr:	12	14 140	2 680	16 820	0,0
Kumelk rest Sør-Norge	Antall bruk:	9490	65 800	13 400	79 200	127,2
	Antall dyr:	263	13 160	2 680	15 840	0,7
Kumelk Nord-Norge	Antall bruk:	1308	71 600	13 400	85 000	17,5
	Antall dyr:	41	14 320	2 680	17 000	0,1
Geitemelk	Antall bruk:	418	71 600	13 400	85 000	5,6
	Antall dyr:	152	2 652	496	3 148	0,1
<i>Samdrifter kumelk etablert før 1.7.2004</i>						
Oslofjorden	2 medlemmer	21	104 800	-10 000	94 800	-0,2
	Flere enn 2 medl.	7	128 700	-20 000	108 700	-0,1
Sør-Norge	2 medlemmer	631	94 800	-10 000	84 800	-6,3
	Flere enn 2 medl.	173	113 700	-20 000	93 700	-3,5
Nord-Norge	2 medlemmer:	41	104 800	-10 000	94 800	-0,4
	Flere enn 2 medl.	7	128 700	-20 000	108 700	-0,1
<i>Samdrifter geitemelk etablert før 1.7.2004</i>						
	Antall medlemmer: 2	2	104 800	-10 000	94 800	0,0
	Antall medlemmer: 3	1	128 700	-20 000	108 700	0,0
<i>Ammekyr</i>						
6-49 kyr	Antall bruk	3235				
6-49 kyr	Antall dyr	48160	1 640		1 640	0,0
50 og flere kyr	Antall bruk	82	82 000	0	82 000	0,0
Justert bevilgningsbehov, gjeldende satser					-58,0	
Sum driftstilskudd, melk og ammeku		16 323			88,5	

Post 74.14 Produksjonstilskudd, husdyr

	Intervall		Antall dyr	Sats kr/dyr	Endring kr/dyr	Ny sats kr/dyr	Endring mill. kr
	Fra	Til					
Bunnfradrag 35 pst ¹⁾			46 780	3 000		3 000	0,0
Mjølkeku	1	16	173 564	3 340	90	3 430	15,6
	17	25	39 988	1 584	90	1 674	3,6
	26	50	27 682	396	90	486	2,5
Sum			241 234				21,7
Storfe ²⁾	1	250	577 102	787		787	0,0
Mjølkegeit	1	125	36 299	1120		1 120	0,0
	126	250	1 868	412		412	0,0
Sum			38 167				0,0
Ammekyr ²⁾	1	25	53617	3 340	90	3 430	4,8
	26	50	4701	1 000	90	1 090	0,4
Sum			58 318				5,2
Sau over 1 år pr							
1.jan	1	50	500 151	900	30	930	15,0
	51	75	105 218	704	30	734	3,2
	76	100	54 394	704	30	734	1,6
og ammegeiter	101	200	52 187	270		270	0,0
	200	300	4 860	133		133	0,0
Utegangersau (alle)	1	300	29 552	180		180	0,0
Sum			746 362				19,8
Lammeslakt	kval. O og bedre		890 927	175	4	179	3,6
	kval. O-		38 354	63		63	0,0
	Kval P+ og dårligere		36 067	0		0	0,0
	Små slakterier u.klassifisør		3 977	164		164	0,0
	Kjeslakt over 5 kg		9 527	80		80	0,0
Tillegg:	Økologiske lammeslakt		28 198	30	4	34	0,1
Sum			1 007 050				3,7
Avlsgris Sør-Norge	1	35	36 443	915		915	0,0
Avlsgris N. Norge	1	35	2 496	1 202	0	1 202	0,0
Avlsgris landet	36	70	11 868	0		0	0,0
Sum			50 807				0,0
Slaktegris	1	1400	1 357 152	28		28	0,0
	1401	2100	77 453	0		0	0,0
Sum			1 434 605				0,0
Verpehøner S.Norge	1	1 000	687 657	12		12	0,0
Verpehøner N. Norge	1	1 000	29 072	26	0	26	0,0
Verpehøner, landet	1001	5 000	1 957 654	12	0	12	0,0
Sum			3 451 583				0,0
Unghester < 3 år			6 043	1000		1 000	0,0
Beløpsavgrensing				240 000	10 000	250 000	0,5
Pensjonistavkorting, 35 pst.			15	mill. kr			5,3
Justert bevilgningsbehov, gjeldende satser							-63,0
Sum produksjonstilskudd, husdyr			5 780 406				-6,9

1) Bunnfradrag produksjonstilskudd fordeles med 35 pst tilskudd husdyr og 65 pst arealtilskudd

2) Ammekyr/storfe det gis tilskudd for som slike dyr, jf. jordbruksavtalen pkt. 6.4.2

Post. 74.16 Beitetilskudd		Antall	Sats	Endring	Nye	Endring
		dyr	kr/dyr	kr/dyr	satser	mill. kr
Utmarksbeite:	Kyr, storfe, hest	231 429	250	10	260	2,3
	'au, lam, geit	1 949 803	85	10	95	19,5
Beitetilskudd						
	Sone 1-4 Småfe m.m.	422 921	35	20	55	8,5
	Sone 5-7 Småfe m.m.	1 843 109	35	20	55	36,9
	Sone 1-4 Storfe m.m.	219 011	250	90	340	19,7
	Sone 5-7 Storfe m.m.	394 115	250	90	340	35,5
Justert bevilgningsbehov, gjeldende satser						3,0
Sum beitetilskudd						125,4

Post. 74.17 Areal- og kulturlandskapstilskudd		Ant.	Sats	Endring	Ny sats	Endring
			kr/daa	kr/daa	kr/daa	Mill. kr
Kulturlandskapstilskudd alt areal		9 522 547	191	0	191	0,0
Bunnfradrag, 65 pst ¹⁾		46 780	3 000		3 000	0,0
Pensjonistavkortning, 65 pst.		15 mill. kr				9,8
Arealtilskudd, grovfôr		6 099 147				19,6
Arealtilskudd, korn		3 176 139				-13,3
Arealtilskudd, potet		142 923				0,0
Arealtilskudd, grønnsaker		59 555				0,0
AK-tilskudd, frukt, bær og planteskoleareal		44 783				1,8
DMK + IKT?						8,0
Justert bevilgningsbehov, gjeldende satser						-51,0
Sum, AK-tilskudd		9 522 547				-25,15

1) Bunnfradrag produksjonstilskudd fordeles med 35 pst tilskudd husdyr og 65 pst arealtilskudd

Arealtilskudd, grovfôr			Ant. daa	Sats	Endring	Ny sats	Endring
				kr/daa	kr/daa	kr/daa	Mill. kr
Sone 1	0 - 200	dekar	263 236	75		75	0,0
	over 200	dekar	89 047	50	25	75	2,2
Sum			352 282				2,2
Sone 2	0 - 200	dekar	216 355	0		0	0,0
	over 200	dekar	95 884	0		0	0,0
Sum			312 238				0,0
Sone 3	0 - 200	dekar	434 732	99		99	0,0
	over 200	dekar	139 225	50		50	0,0
Sum			573 957				0,0
Sone 4	0 - 200	dekar	361 767	99		99	0,0
	over 200	dekar	136 919	50		50	0,0
Sum			498 685				0,0
Sone 5	0 - 200	dekar	2 858 695	208	2	210	5,7
	over 200	dekar	635 570	50	2	52	1,3
Sum			3 494 265				7,0
Sone 6	0 - 200	dekar	533 839	236	2	238	1,1
	over 200	dekar	210 935	50	2	52	0,4
Sum			744 774				1,5
Sone 7	0 - 200	dekar	82 942	266	2	268	0,2
	over 200	dekar	40 003	50	218	268	8,7
Sum			122 945				8,9
Sum grovfôr alle soner			6 099 147				19,6

<u>Arealtilskudd, korn</u>			Sats	Endring	Ny sats	Endring	
Sone			Ant. daa	kr/daa	kr/daa	kr/daa	Mill. kr
1	0-800	dekar	1283162	107	-3	104	-3,8
	801-	dekar	73708	96	-3	93	-0,2
2	0-800	dekar	31896	159	-4	155	-0,1
	801-	dekar	0	146	-4	142	0,0
3	0-800	dekar	1126842	159	-4	155	-4,5
	801-	dekar	47665	146	-4	142	-0,2
4	0-800	dekar	418104	247	-7	240	-3,1
	801-	dekar	2140	232	-7	225	0,0
5	0-800	dekar	185180	247	-7	240	-1,4
	801-	dekar	2654	232	-7	225	0,0
6	0-800	dekar	4277	247	-7	240	0,0
	801-	dekar	0	232	-7	225	0,0
7	0-800	dekar	511	247	-7	240	0,0
	801-	dekar	0	232	-7	225	0,0
Sum korn, alle soner			3 176 139		-4,2		-13,3

<u>Arealtilskudd, potet</u>			Ant. daa	Sats	Endring	Ny sats	Endring
Sone				kr/daa	kr/daa	kr/daa	Mill. kr
Sone 1			36846	50		50	0,0
Sone 2			8839	50		50	0,0
Sone 3			60355	50		50	0,0
Sone 4			13980	50		50	0,0
Sone 5			15886	50		50	0,0
Sone 6			6671	900		900	0,0
Sone 7			346	900		900	0,0
Sum poteter, alle soner			142 923				0,0

<u>Arealtilskudd, grønnsaker</u>			Ant. daa	Sats	Endring	Ny sats	Endring
Sone				kr/daa	kr/daa	kr/daa	Mill. kr
Sone 1	0 - 60	dekar	14058	400		400	0,0
	over 60	dekar	18364	0		0	0,0
Sone 2	0 - 60	dekar	3162	400		400	0,0
	over 60	dekar	4086	0		0	0,0
Sone 3	0 - 60	dekar	5030	400		400	0,0
	over 60	dekar	5743	0		0	0,0
Sone 4	0 - 60	dekar	3561	400		400	0,0
	over 60	dekar	1224	0		0	0,0
Sone 5	0 - 60	dekar	3046	400		400	0,0
	over 60	dekar	830	0		0	0,0
Sone 6	0 - 60	dekar	441	1 500		1500	0,0
	over 60	dekar	0	0		0	0,0
Sone 7	0 - 60	dekar	10	1 500		1500	0,0
	over 60	dekar	0	0		0	0,0
Sum grønnsaker, alle soner			59 555				0,0

<u>Arealtilskudd, frukt og bær</u>			Ant. daa	Sats kr/daa	Endring kr/daa	Ny sats kr/daa	Endring Mill. kr
Sone							
1	0 - 40	dekar	7 846	550		550	0,0
	over 40	dekar	6 295	0		0	0,0
Sone							
2	0 - 40	dekar	436	550		550	0,0
	over 40	dekar	215	0		0	0,0
Sone							
3	0 - 40	dekar	4 923	550		550	0,0
	over 40	dekar	3 199	0		0	0,0
Sone							
4	0 - 40	dekar	893	550		550	0,0
	over 40	dekar	416	0		0	0,0
Sone							
5	0 - 40	dekar	17 879	800	100	900	1,8
	over 40	dekar	2 263	0		0	0,0
Sone							
6	0 - 40	dekar	403	1 150		1150	0,0
	over 40	dekar	0	0		0	0,0
Sone							
7	0 - 40	dekar	15	1 150		1150	0,0
	over 40	dekar	0	0		0	0,0
Sum frukt og bær, alle soner			44 783				1,8

Post. 74.20 Tilskudd til økologisk jordbruk

<u>Arealtilskudd</u>	Ant. daa	Sats kr/daa	Endring kr/daa	Ny sats kr/daa	Endring Mill. kr
Korn til modning	66 882	300		300	0,0
Grønnsaker, frukt og bær	3 858	1 000		1000	0,0
Poteter	2 151	500		500	0,0
Grønngjødsling	6 015	500		500	0,0
Innmarksbeite	40 415	75		75	0,0
Annet økologisk areal	240 876	75		75	0,0
Sum arealtilskudd økologisk areal	360 197				0,0
<u>Omleggingstilskudd</u>					
Karensareal år 2 og 3	51 964	250		250	0,0
Karensareal år 1	50 913	250		250	0,0
Sum omleggingstilskudd øk. areal	102 877				0,0

Post 78.11 Tilskudd for avløsning til ferie og fritid

	Intervall dyr	Antall dyr	Sats kr/dyr	Endring kr/dyr	Nye satser kr/dyr	Økt sats 3,50%	Endring mill. kr
Mjølkeku	1 - 8	96 498	3 240	113	3 353	3,5%	
(bruk med melkeprod)	over 8	152 642	2 199	77	2 276	3,5%	
	Sum	249 140					
Ammekyr	alle	61 082	600	150	750	25%	
Andre storfe	alle	579 257	468	16	484	3,5%	
Melkegeit og melkesau	1 - 40	16 649	770	27	797	3,5%	
(bruk med melkeprod)	over 40	20 888	515	18	533	3,5%	
	Sum	37 537					
Sau, ammegeit	alle	716 810	407	14	421	3,5%	
Avlsgris	alle	58 679	926	32	958	3,5%	
Slaktegris	alle	1 474 158	33	1	34	3,5%	
Verpehøner, -ender, - kalkuner, -gjess	alle	3 886 110	8,1	0,3	8,4	3,5%	
Hester	alle	30 711	926	32	958	3,5%	
Avlskaniner	alle	1 691	231	8	239	3,5%	
Gjess, kalkuner	alle	1 147 943	2,84	0,10	2,94	3,5%	
Ender, livkylling	alle	2 714 017	2,84	0,10	2,94	3,5%	
Slaktekylling	alle	59 595 500	0,34	0,01	0,35	3,5%	
Økologisk slaktekylling	alle	597 409	1,36	0,05	1,41	3,5%	
Revetisper	alle	55 044	255	9	264	3,5%	
Mink- og ildertisper	alle	109 468	75	3	78	3,5%	
Hjort	alle	4 450	315	11	326	3,5%	
	Sum effekt av satsendringer						21,1
Avkorting		antall foretak m. maks. utbetaling	Makssats kr/foretak	Endring kr/foretak	Nye satser kr/foretak		Endring mill. kr
	Sum effekt av maksimalsatsen	8 214	58 000	2 000	60 000		16,4
	Justert bevilgningsbehov, gjeldende satser						-42,5
	Sum tilskudd til avløsning for ferie og fritid						-5,1